

**AVRUPA BİRLİĞİ UYUM SÜRECİNDE
TÜRKİYE’NİN KARŞILAŞTIRMALI ATIK
YÖNETİMİ STRATEJİLERİ**

Hatice Saadet KALYONCU

**Yüksek Lisans Tezi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Çevre Mühendisliği Anabilim Dalı
Aralık-2005**

JURİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Hatice Saadet Kalyoncu' nun '**Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye' nin Karşılaştırmalı Atık Yönetimi Stratejileri'** başlıklı **Çevre Mühendisliği** Anabilim Dalı, yüksek Lisans tezi tarihinde, aşığıdaki jüri tarafından Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim- Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca değerlendirilerek kabul edilmiştir.

	Adı – Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	: Yard. Doç. Dr. Müfide BANAR
Üye	: Prof. Dr. Serap KARA
Üye	: Yard. Doç. Dr. Elif DAĞDEMİR

Anadolu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun
..... tarih ve sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Enstiti Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

AVRUPA BİRLİĞİ UYUM SÜRECİNDE TÜRKİYE’NİN KARŞILAŞTIRMALI ATIK YÖNETİMİ STRATEJİLERİ

HATİCE SAADET KALYONCU

Anadolu Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Çevre Mühendisliği Anabilim Dalı

Danışman: Yard. Doç. Dr. Müfide BANAR
2005, 130 sayfa

Bu çalışmada, Avrupa Birliği’ne uyum sürecinde ülkemizdeki atık yönetimi ile ilgili mevzuat çalışmaları ele alınmış, bu çalışmalar Avrupa Birliği’ndeki mevcut atık yönetimi mevzuatı ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Daha sonra ise, Türkiye’nin atık yönetimiyle ilgili stratejilerini ortaya koymak amacıyla, mevcut yönetmeliklerin başlangıçtaki yapıları, bu süreç içinde geçirdikleri revizyonlar, yeni çıkarılan ve çıkarılacak olan yönetmelikler tüm detaylarıyla irdelenmiş, saptanan olumlu ve olumsuz durumlar, yine AB mevzuatı ile karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Atık Stratejisi, AB Atık Politikası, Atık Yönetimi, Türkiye ve Avrupa Birliği

ABSTRACT

Master of Science Thesis

**TURKEY'S COMPARATIVE WASTE MANAGEMENT
STRATEGIES IN THE PERIOD OF EU ACCESSION**

HATİCE SAADET KALYONCU

**Anadolu University
Graduate School of Sciences
Environment Engineering Program**

**Supervisor: Assist. Prof. Dr. Müfide BANAR
2005, 130 pages**

This paper has discussed the legislation studies about waste management of Turkey during the EU-accession periods and they had been examined comparative with current waste management in EU.

After that, all details about current legislations' original style, all revisions in the time, new & ex new legislations had been investigated cause of state about Turkey's waste management. Appointed positive and negative state had been presented comparative with EU.

**Keywords: EU, Waste Strategy, EU Waste Policy, Waste Management,
Turkey and EU**

TEŞEKKÜR

İnsan otuz yaşına merdiven dayadığında neden böyle bir yüksek lisans yapmaya niyet eder diye düşünülebilir. Belki de sadece öğrenmenin yaşı yoktur sözüne inancımızdan. Ama eğer böylesi emek isteyen bir işe kalkışıyorsanız sadece bir söze inanmanız yeterli değildir. Kendinize de güvenmeniz gerekir ve bir insanın kendine güvenini besleyen en büyük şey başkalarının ona duyduğu güvendir.

Ben bu konuda şanslı biriyim. Bana inanan, beni destekleyen bir aileye sahibim. Her vazgeçer gibi olduğumda annemin bir kale gibi karşımda dikilişini ve kaçış yollarımı kestiğini rahatlıkla söyleyebilirim. İlkokuldan beri her sıkıştığım da defterimi kitabımı alıp ağlayarak karşısına dikildiğim babamın yine karşısına dikildiğimde, benim gibi otuz yaşında olduğumu unutarak, sabırla beni dinlediğini söyleyebilirim. Tez yazarkenki ruh halime sabırla tahammül etmiş ve oğluma ana yarısı olmaktan çok daha fazlasını yapmış kardeşim Rabia ile tezimin transferini sağlayan kardeşim Tuba'ya da teşekkür ediyorum.

Ben bu konuda gerçekten şanslı biriyim. Beni bu işe ikna eden ve hep destekleyen komşumuz, hocam, ablam Doç.Dr. Işıl Açıkalın'a teşekkür ediyorum.

Tezi hazırlarken Ankara'da, her türlü resmi görüşmemde bana yardımcı olan Üstün Bol'a teşekkür ediyorum.

Her sıkıştığım da MSN'de bana canlı yayın yardımcı olan, öğrendiği her şeyi anında benimle paylaşan İstanbul Eskişehir arası Yüksek Lisans eğitimimde bana yardımcı olan geleceğin başarılı hocası Araştırma Görevlisi Zerrin Çokaygil'e teşekkür etmek istiyorum.

En çok, sadece “yaşama” değil, “en doğru şekilde yaşama” sebebim olan oğluma, Ali Sina'ya... var olduğu için. Bir gün onun “Teşekkür” bölümünü okuyabilme dileğimle.

“Gerçekten olmayacak” dediğim zamanlarda kendisine duyduğum saygı ve sevgi ile mahcup olmama ve layık olma isteği birleşince, benim “Teşekkür” bölümü yazacak duruma gelmeme en büyük hakkı olan danışman hocam Yard. Doç. Dr. Müfide Banar'a çok teşekkür ederim. Bir öğretmen değil bir eğitime sahiptim ve virgülüne kadar tezimde emeği olmasının yanı sıra psikolojik danışmanlığımı yaparak da bana sabretti. Teşekkür ediyorum hocam, sizden başkasıyla bu tez bitmezdi.

Birçok insan tezini bitirdiğinde yüksek lisansını bitirmiş ve isminin önüne bir “Yüksek” sıfatı almış olur. Ama bu tez benim için çok daha farklı anlamlar taşıyor. Başlayıp bitirdiğim bir şey daha var diyebileceğim için, “Hiçbir şey için geç değil, ben yaşadım biliyorum” diyebileceğim için, hiç Çevre Mühendisliği yapmasam da, bir yerde Türkiye'nin Çevre Politikaları konuşulursa benim de ekleyebilecek cümlelerim olabileceğini artık bildiğim için, bu tez benim için çok daha önemli ve değerliydi.

Bu kazanıma sebep olan herkese tekrardan teşekkür etmek istiyorum.

Hatice Saadet KALYONCU

Aralık 2005

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ŞEKİLLER DİZİNİ	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	viii
1. GİRİŞ	1
1.1. Amaç	3
2. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ÇEVRE POLİTİKALARI VE ATIK YÖNETİMİ	4
2.1. Birinci Çevre Eylem Programı Öncesi	8
2.2. Birinci ve Dördüncü Çevre Eylem Programları	9
2.3. Avrupa Tek Senedi	10
2.4. Avrupa Çevre Ajansı (AÇA)	11
2.5. Maastricht antlaşması	13
2.6. Kopenhag Kriterleri	14
2.7. Beşinci Çevre Eylem Programı	15
2.8. Altıncı Çevre Eylem Programı	17

3. TÜRKİYE’NİN ÇEVRE POLİTİKALARI VE ATIK YÖNETİMİ	20
3.1. Gümrük Birliği Öncesi	21
3.2. Gümrük Birliği	24
3.3. Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı (UÇEP)	26
3.4. Helsinki Süreci Öncesi	27
3.5. Helsinki Süreci	28
3.6. Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Rapor	29
3.7. Avrupa Çevre Ajansı (AÇA)	32
3.8. Gözden Geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Program’03 ..	34

4. AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE’NİN ATIK YÖNETİMİ MEVZUATLARININ KARŞILAŞTIRILMASI.....	36
4.1. Atık Yönetimi Politikaları.....	41
4.2. Avrupa Birliği	41
4.3. Türkiye.....	42
4.4. Atıklarla İlgili Mevzuatların Karşılaştırılması	51
4.5. Atıklar için Çerçeve Yönetmelikler	51
4.6. Titanyum Dioksit Atıkları.....	54
4.7. Atıklarının Yakılması	56
4.8. Atık Yağlar	60
4.9. PCB/PCT Bertarafı	66
4.10. Tehlikeli Atıklar	68
4.11. Kanalizasyon Atıksu Çamurları	72
4.12. Piller ve Aküler.....	74
4.13. Ambalaj ve Ambalaj Atıkları	79

4.14. Atıkların Düzenli Depolanması	86
4.15. Atıkların Sevkiyatı.....	88
4.16. Hurda Taşıtlar	90
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	93
KAYNAKLAR	99
EKLER	103
EK-1 Terimler Sözlüğü	103
EK-2 Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı	110
EK 3 Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı	112
EK-4 Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	115
EK-5 Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı	117
EK-6 Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	119
EK-7 Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	128

ŞEKİLLER DİZİNİ

1.1	Avrupa Birliği Kurumları	5
1.2	Avrupa Konu Merkezi Akış Şeması	13

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AÇA (EEA)	:	Avrupa Çevre Ajansı (<i>European Environment Agency</i>)
AET (EEC)	:	Avrupa Ekonomik Topluluğu (<i>European Economic Community</i>)
AKÇT (ECSC):		Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (<i>European Coal and Steel Community</i>)
BAN	:	Basel Çalışma Ağı (<i>Basel Action Network</i>)
DPT	:	Devlet Planlama Teşkilatı
EFTA	:	Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (<i>European Free Trade Association</i>)
EIONET	:	Avrupa Bilgi ve Gözlem Ağı (<i>European Environment Information and Observation Network</i>)
EMAS	:	Çevresel Yönetim ve Denetleme Planı (<i>The Eco-Management and Audit Scheme</i>)
GMO	:	Genetik olarak yapıları değiştirilmiş organizmalar
ICLEI	:	Uluslararası Yerel Çevre Girişimleri (<i>International Council for Local Environmental Initiatives</i>)
IMPEL	:	Çevre Hukukunun Uygulanması ve Yaptırım Ağı (<i>Implementation and Enforcement of Environmental Law</i>)
IULA-EMME:		Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu Bölge Teşkilatı (<i>Iula-Emme International Union Of Local Authorities East Mediterranean And Middle East</i>)
MCE (ABE)	:	Ana Bileşen Elemanı (<i>Main Component Element</i>)
MFİB (CFCU):		Merkezi Finans ve İhale Birimi (<i>The Central Finance and Contracts Unit</i>)
NFP (UON)	:	Ulusal Odak Noktası (<i>National Focal Point</i>)
NRC (URN)	:	Ulusal Referans Merkezi (<i>National Reference Centres</i>)
OECD	:	İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (<i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i>)
PCB	:	Poliklorlu Bifeniller
PCT	:	Poliklorlu Terfeniller
TOBB	:	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TSE	:	Türk Standartları Enstitüsü
UÇEP	:	Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı
UNDP	:	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNEOP	:	Birleşmiş Milletler Çevre Ve Kalkınma Konferansı Raporu (<i>Report Of The United Nations Conference On Environment And Development</i>)

1. GİRİŞ

Çevre sınırları olmayan bir konu, atık ise insanoğlunun var olduğu sürece üreteceği bir malzemedir. Çevre konusunun hem ulusal hem de uluslar arası politikalarla yönlendirilmesi gerekir. Zaman içinde insanoğlu bunun farkına varmış ve birliktelik içinde olduğu tüm topluluklarda bu konuyu ele almıştır. Nitekim gerek Birleşmiş Milletler, gerekse Avrupa Birliği içerisinde ele alınan Çevre konusu, bu toplulukların üyelerine bazı yükümlülükler getirmiştir. Böylelikle Çevre politikaları ulusal sınırların dışında ele alınabilmeye başlanmıştır.

Dünya'da çevre bilincinin oluşmaya başladığı dönemler 20.yy'ın başlarıdır ve bu tarihler Türkiye'nin de tarihindeki en büyük farklılıkları yaşadığı dönemlerdir. 20.yy'ın ülkesi olarak kabul edilebilen Türkiye Cumhuriyeti, Birinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde kurulmuş yani bir bakıma Birinci Dünya Savaşını görmüş, bununla birlikte yanı başında olan İkinci Dünya Savaşı'nı da bir şekilde yaşamıştır. Bunun yanında, Cumhuriyet tarihi içerisinde demokratik işleyişte meydana gelen kesintiler ülkenin, uygulanması zorunlu temel bazı politikalarda geç kalmışlık içine düşmesine sebep olmuştur. Kısaca Türkiye Çevre konusunda dünya ile aynı zamanda aynı hassasiyeti taşısa da bunu uygulamaya dönebilecek şansa sahip olmadığından bu politikalarda geç kalmıştır.

Çevre kavramı, ulusal politikaları yansıtan Beş Yıllık Kalkınma Planlarında ilk olarak 73-77 dönemine ait Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda göze çarpar. Bu dönemde dünyaya bakılacak olursa, örneğin ticari bir topluluk olarak ortaya çıkan bugünkü adıyla Avrupa Birliği'nde de ilk Çevresel Eylem Programı 1973 yılına aittir.

Avrupa Birliği Çevre konusunda oldukça hassastır ve bu hassasiyet, gerek coğrafyasından, gerekse hızlı sanayileşmesinden kaynaklanmaktadır. Öyle ki, üye ülkelerden deniz ülkeleri olan üyeler, dünyanın çevre kirliliğinden dolayı ısınmasından (küresel ısınma) en çok etkilenecek ülkelerdir. Bu onların çevreye daha duyarlı olmalarını ve bu duyarlılığı kendi ulusal sınırlarının dışına taşıma

çabalarını anlamak için yeterlidir. Ayrıca Çevre konusundaki hassasiyetler, ticari bir topluluk olan ülkelerin ticaretlerini de etkileyen bir parametre olduğu için rekabetin düzgün olabilmesi adına dikkate alınan bir parametredir.

Dünya’da da gerek Birleşmiş Milletler bünyesinde, gerekse Avrupa Birliği içinde Çevre konusuna duyulan hassasiyet maksimum seviyelere taşınırken ülkemizde de bu konuda bir duyarlılık kendini göstermiştir. Avrupa Birliği’ne girme hedefi netleştikçe bu duyarlılık gitgide artmıştır. Çünkü Birlik içinde uygulanan kriterler ve bunların uygulanmasının zorunluluğu sadece hükümetler açısından değil sivil halk tarafından bile kolaylıkla fark edilir bir netliktedir.

1998 yılıyla birlikte İlerleme Raporları alan Türkiye, Avrupa Müktesebatına Uyum konusunda daha da hassas ve azimli çalışmaya başlamış, Katılım Ortaklığı Belgesi’yle, buna karşılık hazırladığı Ulusal Programlarında daha net bir tablo ortaya koymuştur.

Avrupa Birliği Türkiye ilişkisinin en yoğun yaşandığı şu dönemde sonucun ne olacağından çok, toplumda bu çalışmanın getirdiği ve getireceği yarar daha bir önem arz etmektedir. Çünkü ülke yönetimi ve insanı uyulmaya çalışılan Müktesebat’ı artık Birlik’e girmek için şartlar olarak görmemektedir.

Yine de bu uyum süreci, en azından hukuksal düzenlemelerdeki hızımızı fazlasıyla etkilemiştir. Bu hukuksal düzenlemelerin uygulamaya geçişi ister Kopenhag ister Ankara kriterleri olsun, Türkiye’nin Çevre Politika stratejileri ile mümkün olacaktır. Çünkü uygulamanın olmadığı bir ortamda hukuksal düzenlemelerin ne kadar mükemmel olduğu çok da önemli değildir.

Yine de uygulama için şart koşul olan hukuksal düzenlemeleri hafifsemeden, büyük bir titizlikle devam edip bitirmek ve bunları uygulamaya dökmek hedefimiz olmalıdır.

1.1. AMAÇ

Bu çalışmada amaç, Avrupa Birliği'nin çevre başlığı altında önemli bir yer tutan atık yönetimiyle ilgili bölümleri irdeleyerek, Avrupa Birliği uyum sürecinde yasal açıdan ülkemizin durumunu ortaya koymak ve Ulusal Atık Yönetimi planlamasıyla ilgili stratejik yol haritasının hazırlanmasına kaynak oluşturmaktır.

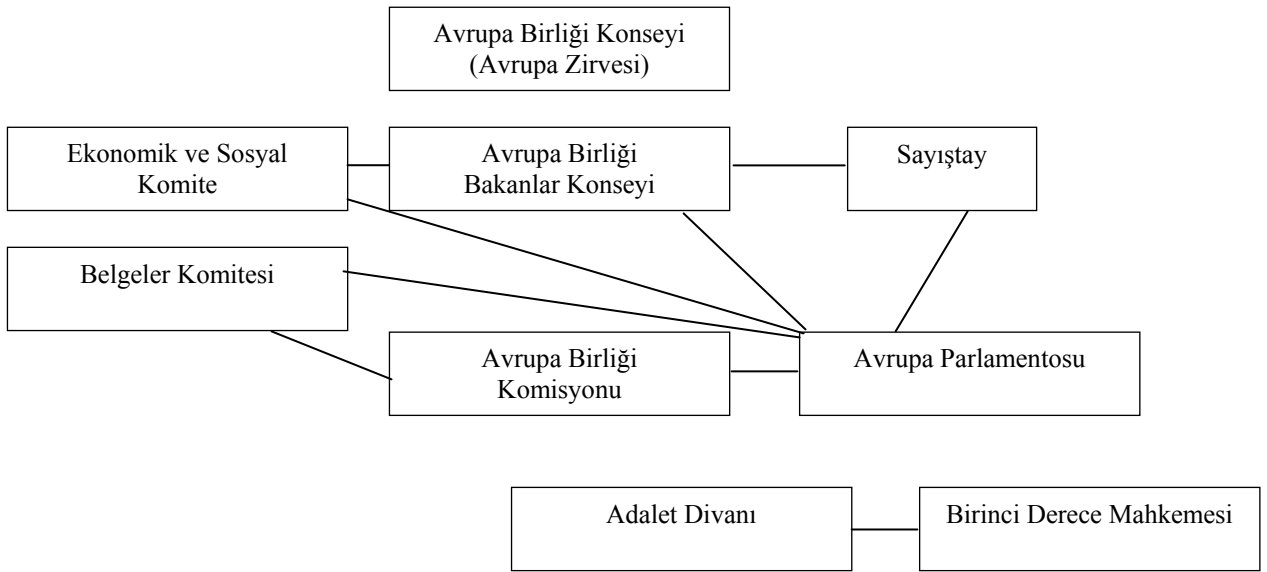
2. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ÇEVRE POLİTİKALARI VE ATIK YÖNETİMİ

Avrupa Birliği, ekonomi, sanayi, siyaset, yurttaş hakları ve dış politika alanlarını kapsayan çok-sektörlü bütünleşmenin en ileri biçimidir. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kuran Paris Antlaşması (1951), Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu (Euratom) kuran Roma Antlaşmaları (1957), Avrupa Tek Senedi (1986) ve Maastricht Avrupa Birliği Antlaşması (1992), üye devletleri egemen devletlerarasındaki geleneksel anlaşmalardan daha sıkı bir biçimde birbirine bağlayan AB'nin hukuki temellerini meydana getirmektedir ([http-1](#); [http-2](#); TUSİAD 2002).

Topluluğun çalışmaları, başlangıçta altı kurucu üyesi (Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg) arasında bir kömür ve çelik ortak pazarı kurulmasıyla sınırlıyken, **1972**'de Birleşik Krallık, Danimarka ve İrlanda'nın üyeliğe kabulüyle üye devlet sayısı altıdan dokuza yükselmiştir. Bundan sonraki katılımlar ise **1981**'de **Yunanistan**, **1986**'da **Ispanya** ve **Portekiz**'in üyeliğe katılımı şeklinde olmuş, üye sayısı 12'ye çıkmıştır. Şubat **1992**'de Maastricht Antlaşmasıyla, 1993'den itibaren, "**Avrupa Birliği**" adı altında ekonomik, politik ve kültürel bir birleşme gerçekleşmiştir. Ayrıca **1993**'de Tek Pazar oluşmasıyla, bu 12 ülke arasında malların, sermayelerin, hizmetlerin ve insanların serbest dolaşımı başlamıştır. **1995** tarihinde ise **Avusturya**, **Finlandiya** ve **İsveç**'in katılımıyla üye sayısı 15'i bulmuştur. Avrupa Birliği'nin son ve en geniş kapsamlı genişlemesi 2004 yılında olmuştur. 10 yeni aday ülkenin üyelik antlaşmalarını imzalamalarıyla AB üyesi ülke sayısı Mayıs **2004**'te 25'i bulmuştur. **Bulgaristan** ve **Romanya** ise üyelik müzakerelerini sürdürmekte olan ve üyelikleri **2007** yılı için öngörülen ülkelerdir (TURKAB 2005; [http- 3](#)).

Kurumsal yapısı Şekil 1.1'de gösterilen ve sadece ekonomik bir birlik olmayan Avrupa Birliği, "Eşitlik, Özgürlük, İnsan Hakları, Azınlık Hakları ve Temel Haklara Saygı" temel değerleri ile **insan**'ı ön planda ve ekonomik kaygıların üstünde tutar. Bu bağlamda, çevre konularına bakılacak olursa, kurucu

anlaşmalarda çevre sorunları genelde üye devletlerin yetki alanında bırakılmasına karşın, bir müddet sonra topluluğun işleyişi, uygulamada, çevrenin korunması konusunda da ortak bir yaklaşımın benimsenmesi gereğini iyiden iyiye ortaya çıkarmıştır. Çünkü çevre kavramı içerisinde üye ülkelerin göstermiş olduğu farklı hassasiyetler veya zorunluluklar üretilen ürünlerin maliyetine etkili olmuştur. Sadece bu yüzden bile çevre konusu birden bire ekonomik kavramlar içinde önemli bir parametre haline gelmiştir (TURKAB 2005;TUSIAD 2002; TÇV 2001).

Şekil 1.1 Avrupa Birliği Kurumları (TURKAB 2005)

AB’de son otuz kırk yıl içinde oluşturulan Çevre Mevzuatı; Direktifler, Yönetmelikler, Kararlar ve Tavsiye Kararları da dâhil olmak üzere 300 civarında hukuki düzenlemeyi kapsar. Bu çevre hukukunun büyük bir kısmını ise yönergeler oluşturmaktadır. Avrupa Birliği Yönergeleri üye devletlere yükümlülükler getirmekte, ancak farklı hukuki ve idari eğilimleri dikkate alacak şekilde esnek olarak düzenlenmektedir. Yönergelerin ulusal hukuki ve idari sistemine paralel bir hale getirilmesinde seçim ve metodlar üye devletlerin tercihlerine bırakılmıştır.

Çevre ile ilgili yönetmelikler AB çevre hukukunun yaklaşık %10’unu oluşturmaktadır. Kararlar ilgili taraflar üzerinde bağlayıcı özel hukuki tasarruflar

olarak belirlenmiştir. Avrupa Birliği, 1997 yılında bu eksikliklerin tespitini kolaylaştırmak için, “AB Çevre Mevzuatının Birbiriyle Uyumlu Hale Getirilmesi Konusunda Rehber” hazırlamıştır.

AB mevzuatının ana unsurları ve bunların nasıl yorumlanacağı konusunda yol gösterici bilgiler, mevcut AB çevre müktesebatı, her kanun için hazırlanmış uygulama esasları, hükümetler için yansıma ve uyum sürecindeki gelişmeleri irdelemek amaçlı karşılaştırma dokümanları gibi ayrıntılı bilgileri içeren Rehber, AB çevre müktesebatına resmi uyumun sağlanmasına ilişkin bir doküman değil, ancak yol gösterici olan önemli bir belgedir.

Çevre yönetimine ait konularda mevzuat “Yatay “ ve “Dikey” olarak tanımlanmıştır:

Yatay Mevzuat: Çevresel Enformasyon, Avrupa Çevre Ajansı ve Çevre Etki Değerlendirmesi, LIFE ve Raporlama mevzuatıdır.

Dikey Mevzuat: Hava Kalitesi, Atık Yönetimi, Sanayi Kirliliği Denetimi ve Risk Yönetimi, Gürültü Kirliliği, Su Kalitesi, Doğal Kaynakların Korunması, Kimyasallar, İklim Değişikliği, Nükleer Güvenlik ve Radyasyonla ilgili mevzuattır.

Avrupa Birliği Müktesebatına bakıldığında otuz bir başlıktan yirmi ikincisi olan Çevre başlığı bu mevzuatlar ışığında dokuz alt başlıktan oluşmaktadır;

1. Yatay düzenlemeler,
2. Hava Kalitesi,
3. **Atık Yönetimi,**
4. Su Kalitesi,
5. Doğanın Korunması,
6. Sanayiden Kaynaklanan Kirliliğin Kontrolü,
7. Kimyasallar ve Genetik Olarak Değişime Uğramış Organizmalar,
8. Araçlardan ve Makinelere Kaynaklanan Gürültü ve

9. Nükleer Güvenlik ve Radyasyondan Korunma

Tüm bunların takibi ve geliştirilmesi Çevre Eylem Programları ile daha da belirginleşmiştir. Bu sebeple AB’de Çevre konusu kronolojik olarak değerlendirilirken, Çevre Eylem Programları basamaklar halinde değerlendirilebilir.

- 1952 Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
- 1958 Avrupa Ekonomik Topluluğu
- 1973 Avrupa Birliği Birinci Çevre Eylem Programı
- 1977 Avrupa Birliği İkinci Çevre Eylem Programı
- 1982 Avrupa Birliği Üçüncü Çevre Eylem Programı
- 1987 Avrupa Birliği Dördüncü Çevre Eylem Programı
- 1987 Brundtland Raporu (“Sürdürülebilir Kalkınma”)
- 1987 Avrupa Birliği Tek Senedi
- 1990 Avrupa Çevre Ajansı - EEA
- 1992 Rio – Gündem 21
- 1993 Maastricht Anlaşması
- 1993 Avrupa Birliği Beşinci Çevre Eylem Programı
- 1993 Kopenhag Zirvesi
- 1997 Lüksemburg Zirvesi
- 1999 Amsterdam Antlaşması
- 2001 Avrupa Birliği Altıncı Çevre Eylem Programı
- 2003 Nice Antlaşması
- 2004 On Yeni Aday Ülkenin Katılım Antlaşması

2.1. Birinci Çevre Eylem Programı Öncesi

Avrupa Birliği, 1971 yılındaki Bakanlar Konseyi toplantısında çevre konularını gündemine almış, 1973'de Birinci Çevre Eylem Programını kabul etmiştir. Bugün tüm üyelerini bağlayıcı, ulusal mahkemelerinde uygulanma zorunluluğu olan, en kapsamlı ve ayrıntılı uluslar arası çevre düzenlemelerine sahip olan AB, daha sonraki yıllarda düzenli olarak Çevre Eylem Programları hazırlamış, kabul etmiş ve uygulamaya koymuştur.

Daha evvel de değinildiği gibi öncelikle ekonomik bütünleşme olarak tasarlanan birlik, zaman içinde sosyal, bölgesel, çevresel, kültürel ve siyasi anlamda da sorumluluk almıştır.

Topluluk, özellikle çevre konusunda birçok sebepten dolayı daha hassas olarak sorumluluklar almaya yönelmiştir.

- Maliyete Etkisi: Farklı çevre politikaları uygulaması, özellikle farklı çevre koruma ölçütlerinin benimsenmesi, maliyetin değışik olması sonucunu doğurmaktadır. Ayrıca, her ülkenin kendine ait kalite standartları, diğer üye ülkelerde üretilen bazı ürünlerin bu ülke pazarına girmesine engel teşkil etmektedir. Ayrıca her ülkenin çevre hassasiyeti farklılığı sebebiyle, kirlilik önleyici gerekli görülen yatırımlar, maliyetleri arttırmaktadır. Bu ve benzeri sebepler, üyeler arasında malların serbest dolaşımının ve serbest rekabetin tam olarak sağlanamaması durumunu ortaya çıkarabilmektedir.
- Yaşam Kalitesini Arttırma: Üye ülke vatandaşlarının daha iyi, kaliteli ve refah içinde yaşamasını sağlamaya yönelik olarak, çevre ve doğal kaynakların korunması ve geliştirilmesi konusu gerekli görülmektedir.
- Siyasi Sebepler: Aynı ekonomik düzeye sahip ülkelerde çevre politikalarının farklılığı yüzünden, yaşam koşullarının farklı şekil ve düzeyde olması üye ülkelerce, siyasi bakımdan istenmemektedir.

- Çevre Konusunun Sınırsızlığı: Çevre kirlenmesinin sınır tanımadığı gerçeği sebebiyle, üye ülkeleri bu konuda da ortaklık ve dayanışma yoluna itmiştir.
- İşbirliği ve İşbölümü: Çevre ile ilgili çalışmaların kapsamlı olması ve tüm bunların yüksek maliyetli olması sebebiyle işbirliği ve işbölümü kaçınılmazdır.
- Coğrafik farklılık: AB üyesi ülkelerin coğrafyası sebebiyle, bazı ciddi çevre problemlerinin sonuçlarından öncelikli olarak etkilenecek olmaları üye ülkelerin bu konuda daha etkin olmalarına sebep olmuştur.
- Dünya'da Çevre Hareketleri: Dünyanın çevre sorunlarıyla ilgilenmeye başlaması Avrupa Birliği'ni bu konuda tetiklemiştir. 1972 yılında Stockholm'de yapılan Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı yani UNEP'in kuruluşu bunun ilk başlangıç noktasıdır.

2.2 Birinci - Dördüncü Çevre Eylem Programları

Avrupa Birliği'nde 22 Kasım 1973'de Birinci, 1977'de İkinci, 1982'de Üçüncü ve 1987'de Dördüncü Çevre Eylem Programları kabul edilerek uygulamaya konulmuştur ([http-5](#)).

Bu Dört Çevre Eylem Programı ile kabul edilen Çevre politikalarına temel teşkil eden ilkelere bakılacak olursa;

- Kirliliği azaltmaya yönelik önlemlerin alınması ve kirlilik standartlarının belirlenmesi,
- Kirliliğin kaynağında önlenmesi,
- Doğal kaynakların rasyonel kullanımı,
- Kirletenin kirliliğin maliyetine katlanması - "kirleten öder" prensibi,
- Çevresel etki değerlendirmesinin uygulanması,

- Çevre politikalarının diğer AB politikaları ile entegre edilmesi,
- Uluslararası işbirliği yapılması, çevre sözleşmelerine taraf olunması,
- Toplumda çevre bilincinin artırılması, katılımcı bir yaklaşımın benimsenmesi
- Çevresel eylemlerin en uygun ve elverişli düzeyde ele alınması (subsidiarite) ilkesi yer almaktadır (TUSIAD 2002; TÇV 2001).

Programların ilk ikisi kirlenme sonucu ortaya çıkan sorunları çözmeye yönelik eylemler içerirken, Üçüncü Çevre Eylem Programı'nda önleyici politikalar ve eylemleri de yer almıştır. Dördüncü Çevre Eylem Programı'nda ise çevrenin korunması sosyal ve ekonomik kalkınmanın bir bileşeni olarak ele alınmıştır (Talu, 2002).

2.2.1 Avrupa Tek Senedi

Temmuz 1987'de imzalanan Avrupa Tek Senedi (Single Act) ile hedeflenen Avrupa Ortak Pazarı 1 Ocak 1993'de yürürlüğe girmiştir. Tek Senet ile Birliğin yetki alanı içine açıkça dahil edilen alanlardan biri de çevre ve çevrenin korunması olmuştur. Avrupa Tek Senedi'nin 25. maddesi, Roma Anlaşması'na 7. başlık olarak "Çevre" başlığını eklemeyi öngörür (TÇV 2001).

Kurucu Anlaşmaya eklenen 7. başlık, 3 madde içerir. Bunlar 130R, 130S ve 130T'dir.

130R Çevre konusundaki temel maddedir. Bu madde içinde "Topluluğun Amaçları", "Eylem İlkeleri", "Dikkate Alınacak Unsurlar" "**İkame Etme (Subsidiarite) İlkesi**" ve "Topluluk Dışındaki Ülkelerle İlişkiler" yer alır.

Topluluk adına çevre konusunda yetki kullanma şartları **130S** maddesiyle düzenlenmektedir. Bu maddeye göre;

“Konsey, Komisyon’un önerisi üzerine, Avrupa Parlamentosu’na ve Ekonomik ve Sosyal Komite’ye danıştıktan sonra, Topluluk tarafından girişilecek eylemi oybirliği ile kararlaştırır.

Konsey, yukarıda öngörülen koşullarda, nitelikli çoğunlukla alınacak kararlara ilişkin konuları belirler.”

130T maddesi ise, çevre konusunda topluca kararlaştırılacak koruma tedbirlerinin, kurucu anlaşmalara aykırı olmamak koşuluyla, üye devletlerce alınabileceğini içermektedir (TÇV 2001).

2.2.2 Avrupa Çevre Ajansı (AÇA - EEA)

Avrupa Birliği Konseyi’nin 07 Mayıs 1990 tarihli Yönetmeliğiyle kurulan Avrupa Çevre Ajansı (AÇA),

- Veri tabanları ve tematik raporlar hazırlamak,
- Entegre çevresel irdeme çalışmaları yapmak,
- Periyodik raporlama ve raporlama sistemlerine destek sağlamak,
- Servis ve şebeke altyapısını oluşturmak amacıyla çalışmalar yürütmek ve bu amaca hizmet edecek bir idari yapıyı teşkil etmek gibi konularda hizmet vermek üzere kurulan tüzel kişiliğe sahip uluslararası bir kuruluştur ([http-6](#)).

Sürdürülebilir kalkınma sağlanması hedef alınarak çevrenin korunması ve geliştirilmesine yönelik çalışan ajans, objektif güvenilir ve karşılaştırılabilir bilgiler sağlayarak; koruma, tedbir alma, uygulamaların değerlendirilmesi ve halkın bilgilendirilmesi için çalışmakta olup, Avrupa Birliği’nde çevrenin durumu hakkındaki ilk kapsamlı rapor Avrupa Çevre Ajansı tarafından yapılmıştır([http-6](#)).

Ajansın görevleri özetlenecek olursa:

- Çevre Durumuna ilişkin bilgilerin kaydedilmesi, toplanması, değerlendirilmesi ve yayılması,

- Topluluğa ve üye devletlere uygun ve etkili çevre politikaları belirlemek ve uygulamak üzere ihtiyaç duyacakları objektif bilgileri sağlamak,
- Çevre önlemlerinin izlenmesine yardımcı olmak,
- Verilerin karşılaştırılabilirliği üzerinde çalışmak,
- Çevre tahmin tekniklerinin gelişmesine ve uygulanmasına katkıda bulunmak,
- Çevre konusundaki güvenilir bilgilerin yaygın dağılımını sağlamak.

Kısaca, Ajansın görevi özetle, bilgi merkezi olarak değerlendirilebilir.

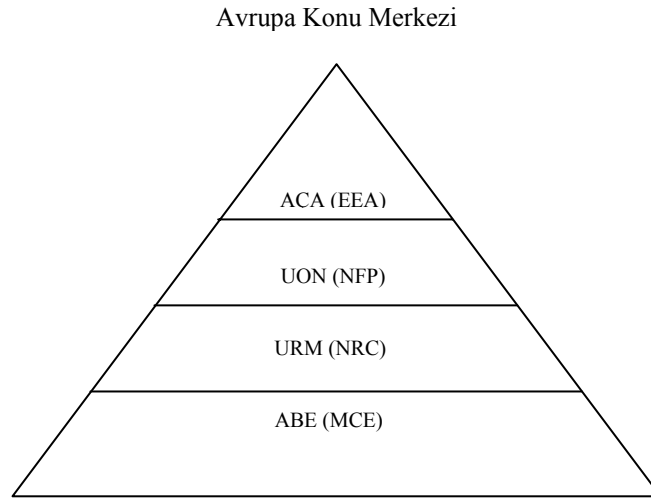
Avrupa Birliğine üye ülkeler ile bazı EFTA (Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi) ülkeleri Ajans'a üyedir. Ajansa üye ülkeler, Avrupa Bilgi ve Gözlem Ağı (EIONET) adlı Avrupa çapında telematik bir şebekeye bağlıdır. EIONET izleme ve rapor etme amacıyla kullanılmakta, ayrıca çevrenin durumuna ilişkin ön irdelemeyi yapmaktadır. Bu telematik altyapı diğer sistemlere kıyasla çok daha hızlı, etkin ve bilgi güvenliğini sağlayan bir sistemdir. Ajansın diğer önemli faaliyetleri ise bilginin yayılması ve çeşitli ülkelerde bulunan "Avrupa Konu Merkezleri" vasıtasıyla kapsamlı uzmanlık çalışmalarını yürütmektir ([http-6](http://6)).

Ajansın çalışma alanları her ne kadar Hava kalitesi, Su kalitesi, Toprağın, flora ve faunanın durumu, Toprak kullanımı ve doğal kaynaklar, Atık yönetimi, Gürültü emisyonları, Kimyasal maddeler ve Kıyıların ve deniz çevresinin korunması olsa da Avrupa Çevre Ajansında 5 konuda Avrupa Konu Merkezi bulunmaktadır. Bunlar:

1. Avrupa Hava ve İklim Konu Merkezi
2. Avrupa Doğa Koruma ve Biyolojik Çeşitlilik Konu Merkezi
3. Avrupa Karasal Çevre Konu Merkezi
4. Avrupa Su Konu Merkezi
5. **Avrupa Atık ve Malzeme Akışı Konu Merkezi**

Bu konu merkezleri ulusal çalışma ağı ile birlikte çalışırlar. Diğer bir ifadeyle Avrupa Konu Merkezleri, Ulusal Odak Noktası (NFP) ve Ulusal Referans Merkezleri (NRC) ile koordineli çalışırlar ([http-6](#))

AÇA'nın çalışma prosedürü akış şeması şeklinde ifade edilecek olursa;

Şekil 2.1 Avrupa Konu Merkezi Akış Şeması([http-6](#))

2.2.3 Maastricht Anlaşması

Aralık 1991 yılında imzalanan ve Kasım 1993'de yürürlüğe giren, Ekonomik ve Parasal Birlik, Ortak Güvenlik ve Dış Politika ile İçişleri ve Hukuk alanında işbirliği başlıklarında yeni bir yapının tanımlandığı Maastricht Anlaşması, “Çevreye saygılı bir sürdürülebilir gelişme”yi amaç olarak belirlemiştir. “Sürdürülebilirlik” ilk olarak Brundtland Raporu'nda tanımlanmıştır ([http-15](#)). Maastricht Antlaşması ile o zamana kadar geliştirilen çevre eylemlerine bir politika statüsü kazandırılmıştır. Ekonomik büyümenin çevreyle uyum içinde gerçekleşmesi gerektiği belirtilmiş, bu amaçla Birliğe bir çevre politikası geliştirilmesi görevi verilmiştir ([http-7](#)).

Maastricht Anlaşması ile AB'nin görüş birliğine vardığı hedefler;

- Küresel ve bölgesel düzeyde çevre sorunları ile mücadele etmek üzere, uluslar arası düzeyde önlemlerin geliştirilmesi,
- AB'nin değişik bölgelerindeki durumların çeşitliliği dikkate alınarak yüksek bir koruma seviyesinin hedeflenmesi,
- Çevre koruma önlemlerini, AB'nin diğer politikaları ile entegre etmek için bazı uyumlaşma önlemlerinin alınması ve
- Çevre politikalarının finansmanı için "uyum fonu" kurulmasıdır (TUSİAD 2002).

2.2.4 Kopenhag Kriterleri

Tüm aday ülkelerin, AB'ye üye olmak için yerine getirmeleri gereken kriterler, 1993 Kopenhag Zirvesinde belirlenmiş ve **“Kopenhag Kriterleri”** olarak tanımlanmıştır.

Kopenhag Kriterleri üç başlık altında toplanmaktadır:

- Siyasi kriterler,
- Ekonomik kriterler,
- AB müktesebatının (acquis communautaire) benimsenebilmesi.

Burada verilen son başlığın anlamı, aday ülkenin AB müktesebatını üstlenebilme ve uygulayabilme kapasitesine sahip olmasıdır. 31 başlık altında toplanan AB Müktesebatı'nın 22 nolu olanı "Çevre" adını taşımaktadır. Çevre başlığı altında ise,

1. Yatay düzenlemeler (ÇED, Bilgiye erişim vb),
2. Hava Kalitesi,
3. Atık Yönetimi,
4. Su Kalitesi,
5. Doğanın Korunması,

6. Sanayiden Kaynaklanan Kirliliğin Kontrolü,
7. Kimyasallar ve Genetik Olarak Değişime Uğramış Organizmalar,
8. Araçlardan ve Makinelere Kaynaklanan Gürültü ve
9. Nükleer Güvenlik ve Radyasyondan Korunma alt başlıkları yer almaktadır (TUSİAD 2002, http-8).

2.3 Beşinci Çevre Eylem Programı

İlk dört Çevre Eylem Programı ile atıkların geri dönüşümü, su ve hava kirliliği ile ilgili minimum standartların oluşturulması ve yasal zeminin oturtulması gerçekleştirilmiş ancak, yasal zeminin oluşturulması kirliliğin önlenmesini sağlayamadığından çevre konusu özellikle Amsterdam Antlaşması'yla Topluluk programları arasına alınmıştı. Bu amaçla 1 Ocak 1993 tarihinde yürürlüğe giren Sürdürülebilir Çevre için Beşinci Çerçeve Programı oluşturulmuştur. Daha önceki programlara göre, çevre sorunlarına yaklaşım ve sorunlara önerilen çözüm stratejileri açısından önemli farklılıklar taşımaktadır. Bu yaklaşımla çevrenin kirlenmeden önce korunması önceliği vardı. Bu program ile temel hedefler, amaçlar, eylemler ve zamanlamaya ilişkin çerçeve, daha önceki eylem programlarından çok daha belirli bir biçimde ortaya konmaktadır (TUSİAD 2002; TÇV 2001). Program ile sanayi, enerji, turizm, ulaştırma ve tarım gibi diğer sektörler de kapsama alınmış ve AB'de yürütülen tüm çalışma ve programlarda çevre boyutunu da göz önüne alınmak zorunluluğu üstlenilmiştir(http-5).

Beşinci Çevre Eylem Programı, 1992 yılında Rio'da yapılan Dünya Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda uluslar arası düzeyde kabul edilen yaklaşım ve düzenlemelerden ve özellikle de Gündem 21 Eylem Programı'ndan etkilenmiştir. AB Beşinci Çevre Eylem Programı'nın temelini "sürdürülebilir gelişme" kavramı oluşturmaktadır. Programın başlığı da "Sürdürülebilirliğe Doğru: AB'nin Çevre ve Sürdürülebilir Gelişmeye Yönelik Politika ve Eylem

Programı" adını taşımaktadır. Programda, alınması düşünülen tüm tedbirler ve uygulaması düşünülen tüm politikalar, sürdürülebilir gelişme/kalkınma hedefine yönelik olarak düzenlenmiştir. Sürdürülebilir gelişme/kalkınma tanımı için Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonu Raporu (Brundtland Raporu, 1987) kaynak gösterilmiştir (TUSİAD 2002). Brundtland Raporuna göre "Bugünün gereksinim ve beklentilerini, gelecek kuşakların gereksinim ve beklentilerini karşılama olanaklarından ödün vermeksizin karşılamaktır." şeklinde tanımlanmış olan Sürdürülebilir Gelişme, ICLEI (International Council for Local Environmental Initiatives) tarafından, "Sürdürülebilir gelişme, temel çevresel, sosyal ve ekonomik hizmetlerin, bu hizmetlerin dayandığı ekolojik ve toplumsal sistemlerin varlığını tehdit etmeksizin, herkese sunulabildiği gelişme olarak tanımlanabilir. Sürdürülebilir gelişme, yaşayan ve gelecekte yaşayacak olan tüm insanların, mevcut çevresel sınırlar dahilinde, sosyal ve ekonomik gelişmeye adil olarak katılmalarını sağlayabilmek için gerekli olan üretim ve tüketim tarzlarındaki değişimlerle ilgilidir." şeklinde tanımlanmıştır (http-15, http-51).

Programın ana hedefi, ekonomik ve sosyal gelişme ile çevrenin korunmasında hassasiyet gereği ve doğal kaynakların sınırlılığı gerçeği arasında doğru ve işlevsel bir denge kurulmasıdır.

Beşinci Çevre Eylem Programına bakılacak olursa öngörülen öncelikli çevre eylem alanları;

- Çevre politikalarının dayanacağı veri tabanının oluşturulması ve Avrupa Çevre Ajansı'nın anahtar rolü oynaması,
- Sürdürülebilir bir üretim ve tüketim kalıbının oluşturulması,
- Sorumluluk paylaşımı ve ortaklık anlayışının geliştirilmesi,
- Yerel ve bölgesel inisiyatiflerin desteklenmesi,
- Doğal kaynakların sürdürülebilir kalkınmayı sağlayabilecek biçimde kullanılması,
- Kirlilik kontrolü ve atık yönetiminin aynı paralelde yürütülmesi,

- Yenilenemeyen enerji kaynaklarından mümkün olduğu kadar az yararlanılması,
- Kentsel alanlarda çevre kalitesinin yükseltilmesi,
- Kentsel alanlarda çevre kalitesinin yükseltilmesi amacıyla ulaşım ve yerleşime ilişkin tedbirlerin alınması ve yeni modellerin benimsenmesi,
- Kamu sağlığı ve güvenliğinin iyileştirilmesi'dir.

Programda özel önem verilmesi istenilen konulardan biri de **Atıkların yönetimi**'dir.

Ayrıca Beşinci Çevre Eylem Programı içinde daha önceki programlarda yer alan "subsidiarity" yani " hizmetin yerinde görülme ilkesi" geliştirilmiştir. Bu ilke ile birlikte çevresel işlevleri yeniden gözden geçirme, sınıflandırma ve hangi işlevin hangi düzeyde yerine getirilmesinin uygun olacağını karara bağlama hedeflenmiştir (Yaşamış 2002).

2.4 Altıncı Çevre Eylem Programı

2001 yılından beri uygulanmakta olan Çevre için 6. Çerçeve Programı 2010 yılına kadar çevre ile ilgili öncelikleri ortaya koymaktadır. AB'nin Ocak 2001 tarihinde kabul ettiği Altıncı Çevre Eylem Programı (2001-2010), "**Çevre 2010: Geleceğimiz, Tercihimiz**" başlığını taşımaktadır.

Program'ın, "Giriş" bölümü, çevre konusunda şu temel soru ve tespitlerle başlamaktadır:

"Kendimiz için nasıl bir çevre istiyoruz? Çocuklarımıza ve torunlarımıza nasıl bir çevre mirası bırakmak istiyoruz? Hepimiz kabul etmeliyiz ki soluduğumuz hava, içtiğimiz su ve yediğimiz yiyecekler zararlı kirleticilerden arınmış olmalıdır. Bizler, iklim değişikliğinin belirsiz tehditlerinden sakınmak

istiyoruz. Kendimiz için bugün, çocuklarımız ve torunlarımız için gelecekte arzu ettiğimiz yaşam kalitesi için temiz ve sağlıklı bir çevre yaşamsal öneme sahiptir."

Programda dört ana konu, öncelikli hedefler olarak belirlenmiştir. Bunlar; "İklim Değişikliği", "Doğa ve Biyolojik Çeşitlilik", "Çevre ve Sağlık" ile "**Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Kullanımı ve Atık Yönetimi**" 'dir.

"Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Kullanımı ve Atık Yönetimi" alanında program, atık yönetimi ile ekonomik kalkınma arasında bir ayrıma giderek doğal kaynakların gereksiz israfını ve atık hacminin sürekli artışını sona erdirmeyi amaç edinmektedir. Tüm hedeflere ulaşmak için ortaya konulan beş temel yaklaşım şu şekildedir:

- Mevcut mevzuatın iyileştirilmesi: Çevre Hukuku'nun Uygulanması ve Yürütülmesi Ağı (IMPEL), üye ülkelerin çevre mevzuatının daha etkin uygulanması için oluşturdukları resmi olmayan ağdır. Avrupa Komisyonu, IMPEL toplantılarının başkanlığını yapmaktadır. Ağ, bilgi ve tecrübe değişimi ile çevre mevzuatının uygulanması ve yürütülmesinde tutarlı bir yaklaşım geliştirilmesini teşvik etmektedir.
- Çevre gereklerinin diğer politikalara entegre edilmesi: Kullanılan araçlar bütünleşme sürecini gözlemleyecek göstergelerin geliştirilmesini içermektedir.
- Piyasa ile yakın çalışma: Piyasa ile yakın çalışma iş dünyasından ortaklıklar kurulması anlamına gelmektedir. Çevresel Yönetim ve Denetleme Planı (EMAS)'ın yaygınlaştırılması, şirket çevre performans ödüllendirme sistemlerinin oluşturulması, gönüllü bağlantıların teşvik edilmesi, bütünleşmiş ürün politikasının oluşturulması, eko-etiketleme sistemlerinin kullanılması ve çevresel zorunluluk mevzuatının kabul edilmesi bu bağlamda alınacak önlemler olarak belirlenmiştir.
- Kişilerin alışkanlıklarının değiştirilmesine yardım edilmesi: Çevreye dair bilgi kalitesinin iyileştirilmesi önlemleri bu kapsama girmektedir.

- Arazi kullanımı planlaması ve idare kararlarında çevre konusunun dikkate alınması (TÇV 2001, http-9).

3. TÜRKİYE’NİN ÇEVRE POLİTİKALARI VE ATIK YÖNETİMİ

3.1 Gümrük Birliği Öncesi

Dünyada çevre konusunun özgün bir şekilde tüm ülkelerin gündemine yerleştiği yıllarda -ki bu 21. yüzyılın son çeyreğidir- Türkiye’de de ilk yapılanma **Çevre Sorunları Daimi Danışmanlık Kurulu**’nun kurulmasıyla olmuştur.

Türkiye’de “Çevre” ile ilgili bir kronoloji yapılırsa:

- 1973 - 1977 Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
- 1979 - 1982 Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
- 1982 82 Anayasası 56. Madde
- 1983 Çevre Kanunu
- 1984 Çevre Genel Müdürlüğü
- 1985 - 1989 Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
- 1989 Çevre Müsteşarlığı
- 1990 - 1994 Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı
- 1991 Çevre Bakanlığı
- 1996 - 2000 Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
- 1998 İlk İlerleme Raporu (Her Yıl)
- 1999 AÇA Müracaatı
- 2001 Katılım Ortaklığı Belgesi&Ulusal Program
- 2001 – 2005 Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
- 2003 Çevre ve Orman Bakanlığı
- 2003 AÇA (Avrupa Çevre Ajansı) üyeliği
- 2004 - 2006 Ön Ulusal Kalkınma Planı Programı
- 2005 Katılım Ortaklığı Belgesi ve VIII. İlerleme Raporu

Türkiye’de çevre konusunda ulusal politikalar geliştirilmesi gereği ve düşüncesi, ilk defa, 1972 yılında düzenlenen ve Avrupa Birliği çevre politikasının oluşmasında da önemli rol oynayan Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı sonrasında ortaya çıkmıştır. Bu Konferansın etkisiyle, Türkiye’nin ulusal çevre politikası, ilk kez Türkiye’de, Başbakanlığa bağlı, ekonomik, sosyal politikalar ile çevre politikalarını oluşturan, yıllık programları ve kamu kuruluşlarının yıllık yatırım programlarını hazırlayan Devlet Planlama Teşkilatı’nın hazırladığı **Kalkınma Planları’ndan 1973-1977 yıllarına ait Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (ÜBYKP)**’nda yer almaktadır.

- 1973 - 1977 Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (Ek - 2)
- 1979 - 1983 Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (Ek - 3)
- 1985 - 1989 Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (Ek - 4)
- 1990 - 1994 Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (Ek - 5)
- 1996 - 2000 Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (Ek - 6)
- 2001 – 2005 Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (Ek - 7)

AB, Üçüncü Çevre Eylem Planını kabul ettiği yıl olan 1982’de Türkiye’de çevreyle ilgili ilk hukuksal düzenleme 1982 Anayasasında yapılmıştır. Anayasamızın 56 Maddesine göre, “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir.” ve “Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir” (http-10).

9 Ağustos 1983 yılında “bütün vatandaşların ortak varlığı olan çevrenin korunması, iyileştirilmesi; kırsal ve kentsel alanda arazinin ve doğal kaynakların en uygun şekilde kullanılması ve korunması; su, toprak ve hava kirlenmesinin önlenmesi; ülkenin bitki ve hayvan varlığı ile doğal ve tarihsel zenginliklerinin korunarak, bugünkü ve gelecek kuşakların sağlık, uygarlık ve yaşam düzeyinin geliştirilmesi ve güvence altına alınması için yapılacak düzenlemeleri ve alınacak önlemleri, ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleriyle uyumlu olarak belirli hukuki ve teknik esaslara göre düzenleme” amacını taşıyan **2872 nolu Çevre Kanunu** kabul edilmiştir.

Kanun her ne kadar 1986, 1987,1988 ve 2001 yıllarında değişikliklere uğramış olsa da, ana çerçevesi değişmemiştir.

Çevre Kanununun, ‘e’ fıkrasında Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda ve AB Çevre Eylem Programlarında yer alan ve diğer ülkeler tarafından benimsenen “kirleten öder” ilkesine yer verilmekte ve bunu hayata geçirmek için “kusursuz sorumluluk” kavramı temel alınmaktadır. Bu ayrıca Kanunun 6. Bölümünde yer alan Çeşitli Hükümlerde “Kirletenin Sorumluluğu” başlığında net bir şekilde yer almaktadır:

“Çevreyi kirletenler ve çevreye zarar verenler sebep oldukları kirlenme ve bozulmadan doğan zararlardan dolayı kusur şartı aranmaksızın sorumludurlar” Madde 28 - (Değişiklik: 3.3.1988 – 3416/8.md.) (http-10).

Ancak, Kirleten öder ilkesinin Çevre Kanunu’ndaki düzenleniş biçimi Avrupa Birliği’nin getirdiği “kirleten öder” anlayışı ile uyumlu değildir. Çünkü, ilgili madde kirletene bir kaçış imkanı sağlamaktadır. Kirleten, kirlenmeyi önlemek için gerekli her türlü tedbiri aldığıını ispat etmek kaydıyla kirliliğin giderilmesi için gerekli masraflara katılmaktan tamamen kurtulabilmektedir. Bu hüküm eleştirilebilir. Çünkü Avrupa Birliği’nde verilen çevresel zararlar karşısında kirletenin sorumluluğu meselesi (ister kamu hukuku ister özel hukuk sorumluluğundan kaynaklansın) artık kusur aranmasından, “**kusursuz sorumluluğa**” doğru gitmektedir. Avrupa Birliği kirletene kaçış imkanı sunmamaya azmetmiştir. Çevre Kanunu’nun ilgili maddesi ise hem kirletenin kusurlu olmasını aramaktadır, hem de kusuru olsa dahi ona kaçış imkanı vermektedir. Bu ise Kanunun işlerliğini zayıflattığı gibi Avrupa Birliği sorumluluk rejimi ile uyumsuzluk yaratmaktadır.

Yine aynı şekilde kirletenin özel hukuk sorumluluğu (kusursuz sorumluluk) bakımından da söylenmesi gereken noktalar vardır. Her şeyden önce, kanun koyucu, kirlenmeye yol açan faaliyetin hukuka uygun olduğu hallerde (yani usulüne göre ruhsat almış işletmeler bakımından), kirletenin, kirlilikten zarar gören üçüncü kişilere bir tazminat ödemesini öngörmemiştir. Halbuki Avrupa’da olduğu gibi Türkiye’de de ruhsatlı pek çok işletmenin zamanla kirlilik birikimine

yol açtığı ve bundan da yörede yaşayan vatandaşların çok etkilendiği ortadadır. Burada dikkat edilecek husus, işletmeler için ruhsatın alınmış olması değil, ruhsat ehliyetinin devamlılığıdır.

Bundan da anlaşıldığı gibi kusursuz sorumluluğun kapsamı da, kusurlu sorumlulukta (haksız fiil sorumluluğu da denilir) olduğu gibi, dar tutulmuştur. Oysa doktrinde, kirliliğe yol açan sınai faaliyetler bakımından, kirletici faaliyetten ekonomik olarak faydalanan kimselerin, bu faaliyetin külfetlerine de belirli ölçüde katlanmaları gerektiği şeklinde tartışmalar vardır ve bu “fedakarlığın denkleştirilmesi ilkesi” olarak literatüre girmiştir (IKV 2001).

Çevre Kanunu'nun çıktığı 1983 yılından sonra 8 Haziran 1984'de 222 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile **Çevre Genel Müdürlüğü** kurulmuş ancak 29 Ekim 1989 yılında yeni bir kararname ile (389 sayılı) 1978 yılında kurulan **Çevre Müsteşarlığı**'na geri döndürülmüştür ([http-11](http://11)).

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde artık Çevre konusu tüm planlama aşamalarında göz önünde tutulacak, tüm ekonomik politikalarda çevre boyutu dikkate alınacaktır. Çevre ile ilgili verilerin bir merkezden yönlendirilerek toplanmasından ve denetim – izleme sisteminin etkinlik kazandırılarak tek merkezden koordine edilmesi sağlanacaktır. Bu ifadeler Çevre Bakanlığı'nın kurulacağına dair bir sinyal vermektedir. Veriler ve verilerin tek merkezden toplanması ifadesi aslında oldukça önemlidir. Çünkü aynı yıl Avrupa Birliği Konseyi'nin 07 Mayıs 1990 tarihli Yönetmeliğiyle kurulan Avrupa Çevre Ajansı (AÇA) da, benzer şekilde –ama daha kapsamlı- veri tabanları ve tematik raporlar hazırlamak, entegre çevresel irdeleme çalışmaları yapmak, periyodik raporlama ve raporlama sistemlerine destek sağlamak, servis ve şebeke altyapısını oluşturmak amacıyla çalışmalar yürütmek ve bu amaca hizmet edecek bir idari yapıyı teşkil etmek gibi konularda hizmet vermek üzere kurulmuştur.

Bu plan dönemindeki en önemli gelişme Çevre Bakanlığı'nın kuruluşu olmuştur. Nitekim, 9 Ağustos 1991 yılında 443 sayılı Kanun Hükmündeki Kararnameyle, 29 Ekim 1989 yılında Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan Çevre Müsteşarlığı kaldırılmış, **Çevre Bakanlığı** kurulmuştur ([http-8](http://8)).

Bu Kararnameye göre atıklarla ilgili olarak Çevre Bakanlığı'nın görevi **“Atık, artık ve yakıtlar ile ekolojik dengeyi bozan, havada, suda ve toprakta kalıcı özellik gösteren kirleticilerin çevreye zarar vermeyecek şekilde bertarafının sağlanması için denetimler yapmak; tehlikeli hallerde veya gerekli durumlarda faaliyetlerin durdurulması ile ilgili usul ve esasları bir yönetmelikle belirlemek; ülke genelinde tüm uygulayıcı kurum ve kuruluşların bu konudaki taleplerini değerlendirerek, sonuçlandırmak; ülkenin atık yönetimi politikasını belirlemek ve bu konuda gerekli tedbirleri almak”**tır.

3.2 Gümrük Birliği

Türkiye'nin 1987'deki AB'ne üyelik başvurusundan sonraki en önemli değişme AB ve Türkiye'ye Gümrük Birliği yükümlülüğü getiren 6 Mart 1995 tarihli ve 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile 1 Ocak 1996'da uygulamaya giren Gümrük Birliği'dir (TUSİAD 2002, http-12).

Türkiye-AB ilişkilerinin gelişiminde önemli bir aşamayı temsil eden Gümrük Birliği, temelinde, taraflar arasında malların serbest dolaşımını ve üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifelerinin uygulanmasını öngören bir entegrasyondur. Ülkemiz için Avrupa Birliği'ne ilk adım olan Gümrük Birliği Türkiye için yaklaşık 370 milyon nüfuslu potansiyel bir pazar oluşturmuştur (http-12).

12 Eylül 1963 tarihinde Ankara Anlaşması'nı imzalayan Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girişi Gümrük Birliği'nin son aşamasının uygulanması hakkında 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile 1 Ocak 1996 tarihinde gerçekleşmiştir. Bugün, Gümrük Birliği ile AB ve Türkiye arasında mallar serbestçe dolaşmaktadır. Ancak, bunu mümkün kılmak için, yasal ve ekonomik uyumlulaşmanın tatmin edici bir düzeyde olması gerektiğinden Gümrük Birliği anlaşması temelinde, Türkiye, kendi mevzuatının AB mevzuatı ile uyumlulaştırıldığı bir süreçten geçmiştir (http-13).

Gümrük Birliği, malların serbest dolaşımıyla ticareti kolaylaştırmakta ve çok çeşitli avantajlar getirmektedir. Gümrük Birliği ile yurt içi firmaların verimliliği ve rekabet yeteneği artmaya zorlanmakta, daha donanımlı şirketler ortaya çıkmakta ve AB'nin her yerinde aynı kalitede mal üretilmektedir. Ayrıca tüketiciler, öncekinden daha düşük fiyatlardan, daha geniş bir yelpazede yabancı ve yerli mallar seçme olanağına sahip olmaktadır. İstihdam yaratılmasına ve kalkınmaya katkı da sağlayan Gümrük Birliği, yalnızca ekonomik alanda bütünleşmenin ötesinde başka alanlarda da daha fazla işbirliği ve bütünleşme sağlanmasını kolaylaştırmıştır (http-13).

Ancak, ölkemizin, başta ortak ticaret politikalarının üstlenilmesi olmak üzere, Gümrük Birliği ile doğrudan ilgili alanlarda, Birliğin en önemli karar alma mekanizması olarak kabul edilen 113 numaralı Ticaret Komitesi içerisinde yer almaması, söz konusu politikaların üstlenilmesini güçleştirmekte ve ölkemizin üçüncü ölkelerle ilişkilerini geliştirmesini bir ölçüde engellemektedir (http-9). Kısacası, Gümrük Birliği içinde yer almak, büyük bir adımdır ancak, Avrupa Birliği içinde yer alındığı takdirde daha da anlam kazanacaktır.

Gümrük Birliği içerisinde bir malın gerekli şartlara uymaması ithalat haklarının reddine yol açar. Bu şartlar standartlarla belirlendiğinden, standartlar ticaretin önündeki engeller olarak kabul edilir. Teknik engeller denildiğinde, sağlık veya güvenlik gerekçeleriyle veya çevrenin veya tüketicinin korunması amacıyla, ürünler için farklı devletlerde kabul edilen farklı standartlar veya düzenlemeler anlaşılır. Türkiye, ticaretin önündeki teknik engellerin kaldırılmasına ilişkin Topluluk mevzuatının kendi ulusal hukukuna aktarılması üzerinde çalışmaya 1997'de başlamış ve 31 Aralık 2000 tarihine kadar, ticaretin önündeki teknik engellerin kaldırılmasına ilişkin bütün Topluluk mevzuatını kendi ulusal hukukuna dahil etme yükümlölüğünü tamamlamıştır (http-13). Bu bağlamda, “Çevre” ile ilgili olarak, (95/16) sayılı “Çevrenin Korunması Yönünden Kontrol Altında Tutulan Maddelere İlişkin Tebliğ” ve (96/3) “Çevrenin Korunması Yönünden Kontrol Altında Tutulan Maddelere İlişkin Tebliğ” Teknik Düzenlemeler ve Standardizasyon Rejimi kapsamında yeniden yayımlanmıştır. (http-14).

3.2.1 Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı (UÇEP)

1996–2000 yıllarını kapsayan Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (Ek - 6) saptanan çevreyle ilgili duyarlılığın henüz bütün ekonomik ve sosyal kararlara ya da hukuksal/örgütsel düzenlemelere içselleştirilemediği gerçeği ve bir çevre finansman sistemiyle, bilgi/veri tabanının oluşturulamaması nedeniyle, kirliliğin önlenmesi ve çevre sorunlarının çözülmesi için Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı (UÇEP) oluşturulmuştur.

Hazırlık çalışmaları; Orman Bakanlığı ile birleşmeden önce, Çevre Bakanlığı bünyesindeki teknik destek ve Dünya Bankasının finansman katkısıyla Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı tarafından yapılan "Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı (UÇEP)" uygulama çalışmaları DPT Müsteşarlığı ve Bakanlık arasında 08.05.1998'de imzalanan bir protokolle başlatılmıştır (http-56).

UÇEP'in hazırlık sürecinde belirlenen hedefleri şunlardır:

- Yaşam kalitesinin iyileştirilmesi;
- Çevre bilinç ve duyarlılığının geliştirilmesi;
- Çevre yönetiminin iyileştirilmesi;
- Sürdürülebilir nitelikte bir ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişme sağlanması (http-56).

Bu hedefler eylem planının biçimlendirilmesinin çerçevesini oluşturmuştur.

UÇEP, henüz uygulama aşamasında olan bir plan olsa da, sürdürülebilir kalkınma ilkelerini benimsemiş bir ülke olarak Türkiye'nin uluslararası normlara ulaşmasında önemli bir adımını teşkil etmektedir. Dolayısıyla çevre stratejisi ve bu stratejinin uygulanmasındaki başarısı diğer ülkelere de yakından izlenmekte olan ülkemiz hakkında hazırlanan her türlü uluslararası çevresel gelişme raporunda UÇEP ile ilgili çalışmalara yer verilmiştir (http -11).

UÇEP'e göre, gelecek 20 yıl içinde yapılması gerektiğine karar verilen yatırımlar arasında **Atık yönetiminin iyileştirilmesi** yer almaktadır (Yaşamış 2002).

3.2.2 Helsinki Süreci Öncesi

1997'de Avrupa Birliği'nin Lüksemburg'da gerçekleştirdiği devlet ve hükümet başkanları zirvesi sonucunda Çek Cumhuriyeti, Slovak Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovenya, Romanya, Bulgaristan, Litvanya, Letonya, Estonya ve Kıbrıs Rum Yönetimi tam üyelik için aday ülkeler olarak belirtilmiştir. Türkiye ise Gümrük Birliği kabulünden sonra olumlu cevap beklentisi içinde olmasına rağmen aday ülkeler arasında zikredilmemiş, adaylığı reddedilmiş ancak tam üyeliğe ehil olduğu teyit edilmiştir ([http-1](#), [http-15](#)). Zirve Sonuç Bildirgesinde ayrıca AB Konseyi kararları çerçevesinde bir katılım ortaklığı belgesi (Kopenhag Kriterleri) hazırlanması ve bunun siyasi ve ekonomik kriterler ile AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin çerçeveyi oluşturması öngörülmüştür (IKV 2001).

AB Komisyonu tarafından 4 Kasım 1998'de hazırlanan ve AB'ne üyelik için belirlenmiş olan Kopenhag kriterleri ışığında Türkiye'nin kaydettiği gelişmelere ilişkin Komisyon görüşlerini içeren "Birinci İlerleme Raporu" yayımlanmıştır ([http-59](#)).

13 Ekim 1999 yılında açıklanan İkinci İlerleme Raporu, bir önceki raporda belirtilen mevzuat farklılığını hatırlatarak başlamış ve Topluluk müktesebatının benimsenmesinin uzun vadede gerçekleşebilecek bir konu olduğunun altı çizilmiştir. Ayrıca su, doğa koruma, atık yakma, endüstriyel kirlilik kontrolü ve risk yönetimi, kimyasal maddeler, ozon tabakasına zarar veren maddeler, nükleer güvenlik ve radyasyondan korunma gibi alanlarda müktesebatın benimsenmesiyle ilgili ilerleme sağlandığını gösteren herhangi bir işaret olmadığı da hatırlatılmıştır ([http-59](#)).

Bunun dışında belirtilen konulardan bazıları ifade edilecek olursa:

- Türkiye, hava kalitesinin korunması ve gürültü kontrolü yönetmeliklerinin, AB normlarını ve Türkiye'nin şartlarını dikkate alarak revize edildiklerini bildirmiştir. **Ayrıca, Tıbbî Atık Kontrolü Yönetmeliği'nin kısmen değiştirilip iyileştirilmiş olduğunu bildirmiştir.**
- Türkiye, çevre alanında işbirliğinin artırılması için somut tekliflerde bulunarak Avrupa stratejisine olumlu yanıt vermiştir. Daha fazla ilerleme kaydedilmesi, Avrupa stratejisinin uygulanması için destek öngören malî yönetmelikler kabul edilmesini gerekli kılacaktır.

Mart 1999'da, Türkiye, **Avrupa Çevre Ajansı'nın (EEA)** faaliyetlerine katılmak için resmen başvurmuştur. Temmuz 1999'da, Komisyon, tüm aday ülkelerin EEA'ya katılması konusunda Topluluk adına müzakereler ile ilgili bir Konsey Kararı için bir teklif tasarısı kabul etmiştir (http-59).

3.3 Helsinki

11. 12. 1999'da Aralık tarihinde Helsinki'de gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirve Toplantısında Türkiye'ye adaylık statüsü tanınmıştır.

Ancak, Kopenhag'da belirlenmiş olan kriterlere uyumun üyelik müzakerelerinin açılması için ön şart olduğunu ve tüm Kopenhag kriterlerine uyumun AB'ye üye olarak katılımın temelini oluşturduğu defaten hatırlatılmıştır. Bu sebeple, Aralık 1999'da gerçekleşen AB Helsinki Zirvesinde resmi olarak aday ülke statüsü alan Türkiye yeni genişleme sürecine dâhil edilmiş ve Türkiye'de AB müktesebatına uyum süreci de başlamıştır.

Aday ülke statüsü aldıktan sonraki ilk ilerleme raporu da Ekim 2000'de ayında açıklanan **Üçüncü İlerleme Raporu**'dur.

3.4 Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Program

Katılım Ortaklığı Belgesi, Avrupa Birliğine aday ülkeler için AB tarafından hazırlanan ve her bir aday ülkenin AB'ye katılım yönünde gelişme kaydetmesi gereken öncelikli alanların değerlendirildiği bir belgedir (http-17).

Türkiye'nin, 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde gerçekleştirilen Helsinki Zirvesinde aday ülke ilan edilmesinin ardından, Avrupa Komisyonu tarafından, Türkiye'nin Kopenhag ekonomik ve siyasi kriterlerine uyum sağlama ve Topluluk müktesebatını kabul etme doğrultusundaki yükümlülükleri kapsamında yapması gerekenleri, kısa ve orta vadeli önceliklere ilişkin bir takvimi de içerecek şekilde hazırlanan "Türkiye İçin Katılım Ortaklığı Belgesi" 8 Mart 2001 tarihli Konsey Kararı ile kabul edilmiş olup, 24 Mart 2001 tarih ve OJ L 85 sayılı Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesinde yayımlanmıştır (http-17; http-18).

Katılım Ortaklığı Belgesinde **kısa vadeli** Çevre başlığı altında şu hedefler yer almıştır:

1. Müktesebatın uyumu için direktifler özelinde ayrıntılı bir uyum programının benimsenmesi,
2. Çevresel Etki Değerlendirmesi Direktifinin iç hukuka geçirilmesi,
3. Yatırımları finanse etmek üzere, her yıl için, gerçekçi kamu ve özel sektör finansman kaynakları ile uyum maliyeti tahminlerine dayanan, direktifler özelinde bir plan geliştirilmesi (http-1, http-17, TUSIAD 2002, İKV 2001; http-18).

Katılım Ortaklığı Belgesi'nin orta vadeli istekleri ise şunlardır:

1. Kurumsal, idari ve izleme kapasitesi çevrenin korunmasını güvence altına alacak şekilde güçlendirilirken, özellikle çerçeve mevzuatın ve sektör mevzuatının geliştirilmesi yoluyla AB'nin çevre konusundaki müktesebatının yürürlüğe koyulması ve uygulanması.
2. Mevzuatın, özellikle çerçeve mevzuat ve yatay mevzuat ile doğa korunması, su kalitesinin korunması ve atık yönetimi konularındaki

mevzuatın, özel önem ile uygulanması, bir atık yönetim stratejisinin uygulanması.

3. İzleme ağları ve izin usullerinin yanı sıra veri toplama dahil çevre müfettişliklerinin kurulması.
4. Bütün diğer sektörel politikaların tanım ve uygulanmasının sürdürülebilir gelişme ilkeleri ile bütünleştirilmesi.
5. Çevresel Etki Değerlendirme Yönergesinin yürürlüğe koyulması ve uygulanması (İKV 2001, http-18)

Avrupa Birliği'ne aday ülkeler tarafından hazırlanarak Avrupa Komisyonuna sunulan, Katılım Ortaklığı Belgesinde yer alan önceliklerin ne şekilde yerine getirileceği ve Avrupa Birliğine entegrasyon için ne tür hazırlıkların yapılacağı hususlarının yer aldığı bir belge olan Ulusal Programda, AB müktesebatına uyum sağlamak için aday ülkelerin mevzuatlarında yapacakları düzenlemeler, uyum için gerekli beşeri ve mali kaynaklar, Katılım Ortaklığı Belgesinde yer alan önceliklerin yanı sıra aday ülkelerin kendi öncelikleri, AB müktesebatının üstlenilmesi amacıyla geliştirilmesi gereken idari yapı ve tüm bu hususlara ilişkin kısa ve orta vadeli öncelikler takvimi yer almaktadır (http-17).

Öte yandan “**Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı**” 19 Mart 2001 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilerek, Avrupa Birliği ile aynı tarihte 24 Mart 2001 tarih ve 24352 Mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Yaklaşık 1000 sayfa ve 6 Bölümden oluşan Ulusal Program ile Katılım Ortaklığı Belgesi'nde Türkiye'den gerçekleştirilmesi istenen, siyasi, ekonomik, sosyal ve kurumsal reformlar bir takvime bağlanmıştır (http-17, TUSIAD 2002, İKV 2001, http-1, http-19).

Türkiye Ulusal Programı'nda, Kopenhag Kriterleri içinde yer alan, AB müktesebatı kapsamında ve Çevre başlığı altında bulunan 9 alt başlık halindeki mevcut yasal ve kurumsal düzenleme önerileri sayılmış; AB çevre mevzuatına uyum için kısa ve orta vadede yapılacak düzenlemeler ve gerekli mali kaynaklar belirtilmiştir. Ulusal Program'da ayrıca ilgili AB çevre mevzuatına atıflarda bulunulmuştur (TUSIAD 2002).

Türkiye, Ulusal Raporu'nda kısa vadede envanter hazırlıklarını ve yasal düzenlemelerini yapmayı, orta vadede ise atık yönetimi projelerinin uygulamasını hedeflemiş ve taahhüt etmiştir. Tüm bu mevzuat uyumu ve uygulamaları için yaklaşık 20 milyon euro civarında bütçe öngörülmüştür (http-19).

Özet verilecek olursa;

- Çevre Etki Değerlendirmesi (ÇED) sürecinin etkinliğinin artırılması, AB müktesebatına uyum sağlanması ve gerekli teknik altyapının kurulması hedeflenmektedir. Bunun için ÇED yönetmeliği revizyon çalışmalarının sonuçlandırılması gerekmektedir.
- Çevresel bilgiye erişimi gerçekleştirebilmek için, Türkiye'de gerekli yasal, teknik ve idari altyapının oluşturulması amacıyla 2001 yılında bir ulusal plan hazırlanacaktır. Bu ulusal plan aynı zamanda Türkiye'nin Çevresel bilgiye erişim alanındaki Aarhus Sözleşmesi'ne katılım stratejisini belirleyecek ve Avrupa Çevre Ajansı ile EIONET'e (European Environment Information and Observation Network) entegrasyonunu hızlandıracaktır.
- Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği (14 Mart 1991), Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği (20 Mayıs 1993) ve Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği'nde (27 Ağustos 1995) AB mevzuatına uyum açısından gereken değişiklikler yapılacaktır.
- Taraf olduğumuz uluslararası sözleşmeler kapsamında habitatı korumaya yönelik ulusal mevzuatın hazırlanması için başlatılan idari ve teknik düzenlemelerin, AB'nin Doğal Yaşam Ortamları ve Flora ve Faunanın Korunmasına İlişkin (Habitat) Direktifinde belirtilen hususları da içerecek şekilde kısa sürede tamamlanması öngörülmektedir. Doğanın Korunmasına ilişkin Çerçeve Yasa hazırlanarak, yürürlükteki mevzuattaki AB direktifi ile çelişki oluşturan maddeler çıkarılacak ve uyum sağlanacaktır.

Ulusal raporda yer alan hedefler kısmen Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planıyla (Ek-7) örtüşmektedir.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda mevzuatta ve kurumsal yapının oluşturulmasında ilerlemeler kaydedilmesi, Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı'nın (UÇEP) hazırlanması ve çevreyle ilgili toplumsal duyarlılığın artması ve olumlu gelişmelerle birlikte bir dizi olumsuzluğa ve eksikliklere de yer verilmiştir.

Planda, UÇEP'in güncelleştirilerek yasal bir çerçeveye kavuşturulması, çevre politikalarının diğer politikalarla bütünleştirilmesi, AB norm ve standartlarının dikkate alınması, veri ve bilgi erişim sistemlerinin kurulması ilkelerinin varlığı dikkate alınmalıdır.

3.4.1 Avrupa Çevre Ajansı (AÇA)

Türkiye, Avrupa Çevre Ajansı'na (AÇA) 1999 yılı Haziran ayında üyelik başvurusunda bulunmuş, Brüksel'de 27 Mart 2000 tarihinde yapılan ve ülkemizin de temsil edildiği bir toplantı ile AB Komisyonu müzakere sürecini başlatmıştır. Söz konusu husus ülkemize "Katılım Stratejisi" konusunda ön temaslarda bulunmak, Türkiye'nin katılacağı programları ve Avrupa Çevre Ajansı'na üyelik konularında görüşmeler yapmak üzere 17-18 Mayıs 2000 tarihleri arasında ülkemizi ziyaret eden AB Komisyonu, Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü yetkilileri ile yapılan toplantıda da ele alınmıştır. Bu toplantıda AB Komisyonu yetkililerince AÇA'nın Türkiye'ye AB'ye tam üyelik kapılarını açan ilk AB kurumu olduğu açıkça ifade edilmiştir.

09 Ekim 2000 tarihinde Brüksel'de gerçekleştirilen "AB'ye Aday Ülkeler Çevre Bakanları Toplantısı"nda "Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Topluluğu Arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa Çevre Ajansı ve Avrupa Bilgi ve Gözlem Ağı'na Katılımı Anlaşması" imzalanmıştır. Söz konusu Anlaşma yürürlüğe girmek üzere, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 23/1/2003 tarihli ve 4794 sayılı Kanunla onaylanmıştır.

AÇA'nın görevi zamanlı, hedefli, ilgili ve güvenilir çevresel bilgi sağlamaktır. Avrupa ve ulusal çevre politikalarının ana hatlarının belirlenmesi ve

yürürlüğe konmasıyla ilgili hizmet eden AÇA, sağladığı bilgi ile AB ve Ajans üye ülkelerinin çevreyi iyileştirme konusunda bilgili kararlar vermelerine, çevresel konuları ekonomi politikalarıyla bütünleştirmelerine ve sürdürülebilirliğe doğru ilerlemelerine yardımcı olur.

Çalışmalarında mevcut bilgi örgütlerinden yararlanır, onlarla işbirliği yapar, çalışmalarını Avrupa düzeyinde koordine eder ve aynı işin tekrarlanmasını önlemeye çalışır. Farklı ülkelerden mevcut en iyi çevresel bilgiyi bir araya getiren AÇA, verileri iyice derledikten ve kurumsal ağı (EIONET) aracılığıyla doğruladıktan sonra bilgileri raporlarla ulaşabilir duruma getirir (http-20).

Türkiye'nin, Avrupa Çevre Ajansı ve Avrupa Bilgi ve Gözlem Ağı'na (EIONET) katılımı, birçok önemli hususlarda tüm yatırımları etkileyecek alanlarda ve sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşmada ülkemize olumlu katkılar sağlayacaktır (http 21).

Türkiye'nin AÇA'ya katılımı ile AÇA bünyesindeki 9 ana konu başlığından biri olan Atık konusundaki yapılanmada sorumlu olan kurum ve kuruluşlar ifade edilecek olursa;

Ulusal Referans Merkezi:

“Devlet İstatistik Enstitüsü” ve “Çevre ve Orman Bakanlığı, Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü, Atık Yönetimi Dairesi Başkanlığı”

Birinci Kontak Nokta:

“Çevre ve Orman Bakanlığı, Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü, Atık Yönetimi Dairesi Başkanlığı”

Ana Bileşen Elemanları:

“Çevre ve Orman İl Müdürlükleri” ve “İZAYDAŞ” (http-21).

3.4.2 Gözden Geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Program 2003

İlk olarak 8 Mart 2001 tarihli Konsey Kararı ile kabul edilen Katılım Ortaklığı Belgesinin, 12-13 Aralık 2002 tarihlerinde gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi’de, gözden geçirilmesi yönünde bir karar alınmış ve Avrupa Komisyonu yeni bir Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlamaya davet edilmiştir.

Bu doğrultuda, Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan "Türkiye İçin Katılım Ortaklığı Belgesi" taslak metni 26 Mart 2003 tarihinde sunulmuş ve Türkiye-Avrupa Birliği Ortaklık Konseyi’nin Lüksemburg’daki 42. toplantısında Avrupa Birliği tarafı, Türkiye’ye, gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi’ni sunmuştur.

Bu Katılım Ortaklığı Belgesinde (KOB) Çevre ile ilgili olarak (KOB 2003),

1. Müktesebatın iç hukuka aktarılması için bir program kabul edilmesi,
2. Yatırımların finansmanına yönelik uyumlaştırma maliyeti tahminlerine ve kamu ve özel sektörden sağlanacak gerçekçi finansman kaynaklarına dayalı bir plan geliştirilmesi,
3. Çerçeve mevzuata, çevre alanındaki uluslararası sözleşmelere ve doğa koruma, su kalitesi, entegre kirlilik önleme-kontrol ve atık yönetimi konusundaki düzenlemelere ilişkin müktesebatın iç hukuka aktarılmasına ve uygulanmasına başlanması,
4. Çevre Etki Değerlendirilmesi direktifinin etkili biçimde uygulanması,
5. Sınır aşan sulara ilişkin işbirliğinin, su çerçeve direktifi ve Avrupa Birliği’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelere uygun olarak geliştirilmesine devam edilmesi maddeleri yer almaktadır.

14 Nisan 2003 tarihinde AB Konseyi tarafından kabul edilen Katılım Ortaklığı Belgesine paralel olarak Ulusal Program revize edilmiş ve 23 Haziran

2003 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilerek 24 Temmuz 2003 tarih ve 25178 Mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır (http-17).

4. AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE’NİN ATIK YÖNETİMİ MEVZUATLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Avrupa Birliğinin dokuz alt başlığından biri olan Atık konusu bugünkü yapıda gruplara bölünmüştür:

1. Atık Yönetim Politikası
2. Atıklar için Çerçeve Yönetmelikler
3. Titanyum Dioksit Sanayii Atıkları
4. Atıkların Yakılması
5. Atık Yağlar
6. PCB/PCT Bertarafı
7. Tehlikeli Atıklar
8. Kanalizasyon Atıksu Çamurları
9. Piller ve Aküler
10. Ambalaj ve Ambalaj Atıkları
11. Atıkların Sevkiyatı
12. Atıkların Düzenli Depolanması
13. Hurda Taşıtlar (http-53, TUSIAD 2002).

Avrupa Birliği’nin “Atık Yönetimi Politikası”nın temelinde “Atıkların Azaltılması” ve “Daha İyi Atık Yönetimi” yer almış ve dört çıkış noktası belirlenmiştir:

1. Atık envanteri,
2. Ekonomik mali teşvikler,
3. Bertaraf için yüksek standartlar,
4. Sivil sorumluluk (Talu 2002).

AB müktesebatı kapsamında, Türkiye’deki atık yönetimi konusundaki mevzuat ise Eylül 2005 itibariyle 8 yönetmelikten ibarettir (http-21):

- Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği (14.3.1991 tarih ve 20814 sayılı Resmi Gazete),
- Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği (20.5.1993 tarih ve 21586 sayılı Resmi Gazete),
- Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği (27.8.1995 tarih ve 22387 sayılı Resmi Gazete)
- Atık Pil ve Akümülatörlerin Kontrolü Yönetmeliği (31.8.2004 tarih ve 25569 sayılı Resmî Gazete),
- Ambalaj ve Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği (30.07.2004 tarih ve 25538 sayılı Resmi Gazete),
- Atık Yağların Kontrolü Yönetmeliği (21.01.2004 tarih ve 25353 sayılı Resmi Gazete)
- Bitkisel Atık Yağların Kontrolü Yönetmeliği (19.04.2005 tarih ve 25791 sayılı Resmi Gazete)
- Hafriyat Toprağı, İnşaat ve Yıkıntı Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği (18.03.2004 tarih ve 25406 sayılı Resmi Gazete)

Bu belirgin mevzuatın yanı sıra, genel kapsam içinde atık yönetimi açısından idari konuları ele alan, AB müktesebatına yönelik konularla ilgili olarak mevzuatımızda mevcuttur:

- 1580 sayılı Belediye Kanunu (14.4.1930 tarih ve 1471 sayılı Resmi Gazete),
- 1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu (6.5.1930 tarih ve 1489 sayılı Resmi Gazete),
- 2872 sayılı Çevre Kanunu (11.8.1983 tarih ve 18132 sayılı Resmi Gazete),
- 3030 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanunu (9.7.1984 tarih ve 18453 sayılı Resmi Gazete),

- 3194 sayılı İmar Kanunu (9.5.1985 tarih ve 18749 sayılı Resmi Gazete) gibi (<http-50>, TUSİAD 2002).

Ülkemizdeki atık yönetim yönetmelikleri, genel atık türlerine göre hazırlanmış olup, ilgili AB mevzuatı kapsamındaki düzenlemelerle uyum içine alınması gerekmektedir. Bu amaçla aşağıda, AB Mevzuatının adı ve numarası ve ona karşılık gelen taslak Türk Mevzuatı ile ilgili son durum listelenmiştir (<http-52>):

- **Atıklara İlişkin** 15 Temmuz 1975 tarih ve 75/442/EEC sayılı “Atık Çerçeve” Direktifi

2003 Mali İşbirliği “Türkiye İçin Çevre Alanında İdari Kapasitenin Geliştirilmesi Projesi”nin bir bileşeni olarak Atık Sektörüne ilişkin iki yıl sürmesi planlanan Twinning projesi, aktif olarak Eylül 2004’te başlamış olup söz konusu direktif bu proje kapsamında ele alınarak mevzuat uyumu 2005 IV. Çeyrek’te gerçekleştirilecektir.

- **Titanyum dioksit endüstrisinden kaynaklanan atıklara** ilişkin 15 Aralık 1992 tarih ve 92/112/EEC sayılı Konsey Direktifi

Türkiye’de konuyla ilgili düzenleme şu an için bulunmamakla beraber, kısa vadede bir takvim öngörülmüştür.

- **Atıkların yakılmasına** ilişkin 4 Aralık 2000 tarih ve 2000/76/EC sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi

Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliğinin ilgili bölümü bu Direktife uyumlaştırılmıştır. İzmit Entegre Atık Bertaraf Tesisi (İZAYDAŞ) direktife uyumlu olarak kurulmuş olup, Çevre ve Orman Bakanlığından lisans almıştır. Şu anda Atıkların Yakılmasına İlişkin Yönetmelik hazırlıkları halen devam etmekte olup, planlandığı gibi 2005 IV. Çeyrek’de tamamlanacaktır.

- **Atık yağların bertaraf edilmesine** ilişkin 16 Haziran 1975 tarih ve 75/439/EEC sayılı Konsey Direktifi (75/439/EEC sayılı Konsey Direktifini tadil eden 87/101/EEC sayılı Direktif)

Atık Yağların Kontrolü Yönetmeliği 21.01.2004 tarih ve 25353 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir

- **Poliklorlu bifenil ve poliklorlu terfenillerin (PCB/PCT) ortadan kaldırılmasına ilişkin** 16 Eylül 1996 tarih ve 96/59/EC sayılı Konsey Direktifi

Tehlikeli Atıkların Yönetimi Projesi kapsamında direktifin tercümesi yaptırılmış olup, revize çalışmalarına başlanmıştır. 2004 yılı Mali İşbirliği Programına teklif edilen Twinning Projesi kapsamında Atık Çerçeve Yönetmeliği ile birlikte 2005 IV. Çeyrek'te yönetmelik çıkarılacaktır.

- **Tehlikeli atıklar** hakkında 12 Aralık 1991 tarih ve 91/689/EEC sayılı Konsey Direktifi

Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği revize edilmiş ve 14 Mart 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

- **Kanalizasyonlara ait arıtma çamurlarına ilişkin** 12 Haziran 1986 tarih 86/278/AET sayılı Konsey Direktifi

İlgili Direktifi karşılayan “Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri yürürlükten kaldırılmış olup, konuyla ilgili olarak Toprak Kirliliği Kontrol Yönetmeliği 31.05.2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

- **Bazı tehlikeli maddeler ihtiva eden piller ve akümülatörlere ilişkin** 18 Mart 1991 tarih ve 91/157/EEC sayılı Konsey Direktifi (98/101/EC sayılı Direktifle birlikte değerlendirilecektir)

“Kullanılmış Pil ve Akümülatörlerin Kontrolüne İlişkin Yönetmelik” 31.08.2004 tarih ve 25569 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. 01.01.2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

- **Ambalaj ve ambalaj atıkları ile ilgili** 20.12.1994 tarih ve 94/62/EC sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi

30.07.2004 tarih ve 25538 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. 01.01. 2005 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir.

- **Atıkların düzenli depolanmasına ilişkin** 26 Nisan 1999 tarih ve 99/31/EC sayılı Direktif

Bu yönetmelik de Twinning Projesi kapsamında 2005 IV. Çeyrek'te çıkarılacaktır.

- **Hurda Taşıtlara İlişkin** 18 Eylül 2000 tarih ve 2000/53/EC sayılı Direktif

2004 yılı Mali İşbirliği Programına teklif edilen Twinning Projesi kapsamında bu direktif çalışılmaktadır. Sektörle çalışmalar devam etmektedir.

- **Avrupa Birliği içinde veya dışında atıkların sevkiyatı** hakkındaki 1 Şubat 1993 tarih ve 259/93/EEC sayılı Konsey Tüzüğü

Türkiye 1994 tarihinden itibaren Basel Sözleşmesine taraftır. Tehlikeli Atıkların Kontrolüne ilişkin ulusal mevzuat bu sözleşme esas alınarak hazırlanmıştır. Söz konusu Yönetmelik kapsamında tehlikeli atıkların sınır ötesi taşımına ilişkin bildirim sistemi, uluslararası taşıma formları, yasadışı trafik, bildirim ile ilgili kurallar, tehlikeli atıkların ithalatı, ve ihracatı ile ilgili kontroller ve transit geçiş prosedürleri ayrıntılı bir şekilde verilmekte olup tam uyuma ilişkin stratejiler belirlenmiş, çalışmalara başlanmıştır.

2003 Mali İşbirliği "Türkiye İçin Çevre Alanında İdari Kapasitenin Geliştirilmesi Projesi" nin bir bileşeni olarak Atık Sektörüne ilişkin 2 yıl sürecek olan Twinning projesi Eylül 2004'te başlamış olup, söz konusu Direktif bu proje kapsamında çalışılacak ve mevzuat uyumu 2005 IV. Çeyrek'te gerçekleştirilecektir.

4.1 Atık Yönetimi Politikaları

4.1.1 Avrupa Birliği

Avrupa Birliği her yıl 2 milyar ton dolayında atık oluşturmakta, bunların 40 milyondan fazlası zararlı olarak sınıflandırılmaktadır. Düzenli atık depolama tesisleri hızla dolmakta, ağır metaller ve toksik maddeler yeraltı sularına ve toprağa karışmaktadır. Ayrıca; araştırma, geri dönüşüm endüstrilerinin geliştirilmesi, eğitim ve bilinçli eylem programları gibi konularda Avrupa'nın atık durumunu iyileştirme amaçlı tedbirler, Avrupa Birliği tarafından desteklenmekte ve finanse edilmektedir.

Avrupa Birliği'nde dikkate alınan, atık yönetimine ilişkin beş temel prensip şunlardır:

- **Atık yönetimi hiyerarşisi:** Üye ülkeler atık üretiminin önlenmesi, azaltılması ya da zararının indirgenmesine, bunun yanında yeniden kullanım, dönüşüm ya da atıkların enerji olarak kullanımına öncelik vermelidirler. Enerji geri kazanımı olmadan yakarak ya da depolayarak atıklardan kurtulma, hiyerarşinin en alt sırasında yer almaktadır.
- **Topluluk düzeyinde ve şayet mümkün ise üye ülke düzeyinde kendine yeterlilik:** En uygun teknoloji kullanarak kapsamlı, entegre ve yeterli düzeyde atık yönetim sistemi kurulmasını içermektedir.
- **En uygun, en ekonomik teknoloji (BATNAET):** İşletmelerden çevreye yayılan emisyonların ekonomik açıdan verimli bir şekilde, mümkün olan en az seviyeye indirilmesi.
- **Yakınlık:** Bu prensip, atıkların kaynağına mümkün olduğunca yakın bir alanda yok edilmesi gereğini vurgular.
- **Üretici Sorumluluğu:** Bu prensip, atık bertaraf masraflarının atık üreticisi tarafından karşılanması ya da atığın bertaraf ya da toplama

amaçlı, sahiplenen kesim tarafından karşılanması anlamına gelen **“kirleten öder ”** prensibini uygular (İKV 2001)

4.1.2 Türkiye

Türkiye 80'li yıllardan bu yana uygulamada sorunlar yaşanmasına rağmen çevrenin korunmasına hizmet edebilecek bir mevzuata sahiptir. Bu mevzuat, dünya ekonomisi ve siyaseti ile paralel bir şekilde hareket etmektedir. Ancak Avrupa Birliği Çevre Mevzuat'ı incelendiğinde görülen, çevrenin korunmasına hizmet eden düzenlemelerin ve bu mevzuatla gelen standartların giderek sıkılaştığıdır.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'yla başlayan “Çevre” konusundaki hareketler, daha sonraları gerek Kalkınma Planlarında gerekse Ulusal Programlarda kademe kaydederek yer almıştır. Nitekim Türkiye, Ulusal Programı ile Avrupa Birliği'ne, diğer pek çok alanda olduğu gibi çevrenin korunması alanında da kısa ve orta vadeli pek çok taahhütte bulunmuş ve bu alanda geriye değil, AB'nin de mali ve teknik desteği ile ileriye gideceğini vurgulamıştır. Ve Ulusal Programı içerisinde bulunduğu taahhütleri, zamanında yerine getirmektedir. Bu zamana kadar bu konuda sekteye uğramamıştır. Çıkarılması hedeflenen tüm Yönetmeliklerin zamanında çıkarılması başarılmıştır.

Çevre hakkındaki bilgiye erişmek bakımından ulusal çevre veri tabanı sistemi oluşturma çalışmaları başlatılmış, bu amaçla Avrupa Çevre Ajansı (AÇA) ve Avrupa Bilgi ve Gözlemevi Ağı'na Katılım Anlaşması imzalanmış ve kanun haline getirilmiştir.

Türkiye'de atık yönetimi ve temiz teknolojilerin kullanılmasına ilişkin mevzuat Çevre Kanunu'na dayalıdır. Yine bu mevzuata dayalı olarak atık yönetiminden sorumlu kuruluşlar başta Çevre ve Orman Bakanlığı olmak üzere, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Bayındırlık Bakanlığı, TSE, Belediyeler, Dış Ticaret Müsteşarlığı'dır.

Mevcutta bulunan ve çıkarılan Yönetmeliklere bakılıp, Avrupa Birliği Direktifleriyle karşılaştırıldığında, AB yolundaki Türkiye'nin en başarılı olduğu konularından birinin Çevre konusu olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı doğrultusunda, insan sağlığı ve doğal dengeyi koruyarak ekonomik kalkınmaya imkân verecek, doğal kaynakların yönetimini sağlayacak, gelecek kuşaklara daha sağlıklı bir doğal, fiziki ve sosyal çevre bırakacak yönde arzulanan nitelikte bir gelişme için çevre politikalarının ekonomik ve sosyal politikalarla uyumunun sağlanması gerekmektedir. Bu bağlamda, 21–24 Mart 2005 tarihleri arasında Antalya'da gerçekleştirilen, 56 sivil toplum kuruluşu temsilcisi, üniversitelerin Çevre ve Orman Fakültelerinden 75 öğretim üyesi, 12 özel sektör temsilcisi ile diğer kamu kurum ve kuruluşlarından 157 temsilci üyenin katıldığı 1. Çevre ve Ormancılık Şurasında “Sürdürülebilir Kalkınma Sürecinde Çevre Yönetimi” konusu ele alınmıştır. Şurada üyelerin oyuna sunulup, kabul edilen şura kararları, Türkiye'nin atık yönetimi politikalarını da göstermektedir.

Buna göre;

1. Çevre yönetimi alanındaki kurumsal yapı, diğer Bakanlıklardan bağımsız olarak yeniden oluşturulmalı ve ilgili tüm sektörlerin koordinasyonunu sağlamalıdır.
2. Çevre kirliliğinin önlenmesi konusunda kamu, üniversite, sanayi, meslek ve gönüllü kuruluşlarla işbirliği yapılmalıdır.
3. Etkin bir çevre yönetimi için çevre sektörünün uluslararası standartlarda oluşturulması teşvik edilmelidir.
4. Çevre yatırımları için mali destek, teşvik ve benzeri kolaylıklar getirilmelidir.
5. Çevre ve Orman Bakanlığı'nın merkez ve taşra teşkilatları ile yerel yönetimlerin çevre bilimi ve teknolojisi konusunda eğitim almış yönetici, teknik eleman ve altyapı eksikliği giderilmelidir.

6. Atık ve emisyon envanterlerinin oluşturulması, sürekli güncellenmesi, veri bankasına aktarılması ve ilgili mevzuat uyarınca kullanıma sunulması sağlanmalıdır.
7. Atık yönetimi konusunda yatırım yapacak belediyelerin proje safhasında, finansman ve teknoloji seçimi de dahil olmak üzere diğer kuruluşlar yanında Çevre ve Orman Bakanlığında da onay almaları konusunda düzenleme getirilmelidir.
8. Atık yönetimi konusunda toplumsal katılım ve bilinci geliştirmek üzere her düzeyde eğitim programı yaygınlaştırılmalıdır.
9. Uluslararası sözleşme ve protokollerle üstlenilen yükümlülükler çerçevesinde eylem planları hazırlanmalı ve uygulanmalıdır.
10. Ulusal programda gösterilen takvim çerçevesinde AB uyum süreci kesintisiz olarak devam ettirilmelidir.
11. Çevresel risk değerlendirmesi ve acil eylem planlarının oluşturulması sağlanmalıdır.
12. Bölgesel izleme laboratuvarlarının oluşturulması sağlanmalıdır.
13. Bakanlığın oluşturacağı politikalar çerçevesinde teknik izleme ve denetim faaliyetlerinin, oluşturulacak bir çevre ajansı tarafından gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır.
14. Organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi siteleri bulunan yerlerde yeni münferit sanayi yapılaşmalarına kesinlikle izin verilmemelidir.

Buna ilave olarak sadece “Entegre Atık Yönetimi” başlığı altında alınan kararlar da şöyledir:

1. Etkin bir atık yönetiminin oluşturulması için; kaynakta ayrı toplanması, geri kazanılması, kompost ve benzeri yöntemlerle, depolanan atık miktarının en aza indirilmesi teşvik edilmeli, bu konuda faaliyet gösteren tesis ve firmalar lisanslandırılmalı ve bu tesislerin izleme ve denetimleri yapılmalıdır.

2. Entegre atık yönetimi; tüketici, yerel yönetimler ve sanayinin sorumluluk paylaşımını öngörmektedir. Ülkemizde ambalaj atıkları, atık yağlar, atık pil ve akümülatörlerin, elektrik ve elektronik ekipman atıkları ve benzeri atıkların entegre atık yönetimi ilkeleri doğrultusunda ürünlerin tasarımından başlayarak atık oluşumu, kaynakta toplanması, ayrılması, geri dönüşümü ve bertarafını kapsayan sürecin bir sistem dahilinde yönetimi sağlanmalıdır.
3. Atıkların bertarafı için belediyeler, havza bazında atık yönetim planlarının oluşturulması ve bölgesel atık işleme ile bertaraf tesislerinin kurulması amacıyla daha büyük yönetim birimlerini (Belediyeler Birliği gibi) kurmaya teşvik edilmeli, bölgesel bazda seçilecek düzenli depolama alanlarının ise Çevre Düzeni Planlarında yer alması sağlanmalıdır.
4. Vahşi depolama alanlarının rehabilite edilerek düzenli depolama alanlarının işletmeye açılması ve katı atık yönetiminin kademeli olarak özelleştirilmesi için özendirici politikalar uygulanmalıdır.
5. Katı atık bedeli Belediyeler tarafından belirlenerek Mahalli Çevre Kurulları tarafından karara bağlanmalıdır.
6. Tıbbi atıkların sağlıklı yönetimi için atık yönetim planları ve birimlerinin oluşturulması, devlet hastanelerinde bu konuda ek bütçe ve kadro tahsisi, ilgili personelin eğitim ve sertifikalandırılması sağlanmalıdır. Tıbbi atıklara ilişkin ücretlendirme, kurumun yatak kapasitesi ve verilen hizmetin yöntemine göre Belediye tarafından belirlenerek Mahalli Çevre Kurulları tarafından karara bağlanmalıdır.
7. Ruhsatlandırma aşamasında; poliklinikler ile doktor ve diş hekimi muayenehaneleri, eczane ve ecza depolarının (son kullanma tarihi geçmiş ilaç ve tıbbi malzemeler) tıbbi atıklarını nereye vereceği,

nasıl bertaraf edileceğini İl Çevre ve Orman Müdürlüklerine belgelenmeleri gerekmektedir.

8. Özel sektörün, tıbbi atıkların toplanması, taşınması ve bertarafı konusunda devreye girmesini sağlayacak tedbir ve teşviklere başvurulmalıdır.
9. Sanayi tesislerinin ruhsatlandırılmasında tehlikeli atıklarının hangi lisanslı tesislerde bertaraf edileceğine ilişkin belgeler aranmalıdır.
10. Tehlikeli ve özel atıklar ile arıtma çamurlarının yönetimine ilişkin model oluşturulması sağlanmalıdır.
11. Kurulmuş olan Atık Borsasının ülke geneline yaygınlaştırılması sağlanmalıdır (http-22).

Bütün bunlara ilaveten İlerleme Raporları da dikkate alınmalıdır. 13 Ekim 2001’de açıklanan Dördüncü İlerleme Raporu’nun “Çevre” Bölümünde şu tespitler yer almıştır (http-59):

“Son İlerleme Raporundan bu yana, Türkiye, ne yatay mevzuata ilişkin olarak, ne de hava kalitesi, atık yönetimi, su kalitesi, doğa koruma, sanayi kirliliği ve risk yönetimi, genetik olarak değiştirilmiş organizmalar, taşıt ve makinelerden kaynaklanan gürültü ile nükleer güvenlik ve radyasyondan korunma gibi konularda, bu alanlardaki AB müktesebatına uyumda maalesef önemli bir gelişme sağlamamıştır.”

“Türk mevzuatı, özellikle standartlar, denetleme koşulları ve ölçüm metotları açısından, AB müktesebatından hâlâ çok farklıdır. Çevre müktesebatının tamamen uyumlaştırılması büyük çaba gerektirecektir. Yürütme ve uygulama kapasitesinin de ciddi biçimde iyileştirilmesine ihtiyaç vardır. AB çevre direktiflerinin iç hukuka tam olarak aktarılması amacıyla, mevcut kanunların detaylı uygunluk denetimlerinin yapılması da önemlidir”.

Hava kalitesinin korunması, atık yönetimi, su kalitesi ve yönetimi konularında AB mevzuatı ile uyum sorunları devam etmektedir, özellikle atık yönetimi konusunda ciddi sorunlar bulunmaktadır. **“Atık yönetimi, özellikle ilgili**

mevzuatın uygulanmasına ilişkin olarak en sorunlu alanlardan biridir. Evsel atığın büyük bir yüzdesi (% 93), yasa dışı boşaltılan, kontrol edilemeyen atıktır. Müktesebata uyum sağlanması için ciddi çaba gösterilmesi gerekmektedir.”

Ulusal Raporda da görüldüğü gibi atık yönetimi konusunda eksiklikler gerçekten, diğer konulardan çok daha fazladır. Kapsadığı konuların genişliği ve önemi atık konusunu halledilmesi gereken öncelikli bir konu haline getirmektedir. Zaten bu sebeple Ulusal Rapor'da envanter hazırlıkları ve yasal düzenlemeler kısa vadede yapılması gerekenler olarak belirtilmiş, orta vadede ise atık yönetimi projelerinin uygulanması hedeflenmiştir.

2001 yılı İlerleme Raporu ve sonraki raporlar çok daha dikkat gerektirici raporlardır. Çünkü Türkiye bu tarihten sonra AB ödevlerini yerine getirme konusunda oldukça ciddi çalışmalara girmiştir. Ve bu 9 Ekim 2002 Beşinci İlerleme Raporunda görülmektedir ([http-59](http://59)). Raporun Çevre ile ilgili Bölümünün ilk paragrafı, bundan önceki raporlarda ısrarla yinelenen paragraflardan farklıdır:

“Türkiye, Çevre Müktesebatının iç hukuka aktarılması konusunda ilerleme kaydetmeye başlamıştır”.

Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği'nin çıkması, Tehlikeli Kimyasallar Yönetmeliği'nin değiştirilmesi, Toprak Kirliliği Kontrolü Yönetmeliğiyle ilgili sanayi kirliliği müktesebatının iç hukuka aktarılması, Atık yönetimi ve hava ve su kalitesi alanındaki ilerlemeler bunlardan bazılarıdır.

Atık konusunda Türk Mevzuatının Topluluk müktesebatı ile büyük ölçüde uyumlu olmasına karşılık, uygulama konusunda daha fazla çaba gösterilmesine ihtiyaç duyulduğunun altı çizilmiştir.

Buna karşın Kasım 2003 tarihinde 6. İlerleme Raporu'nda Çevre konusundaki ilerlemenin sınırlı olduğu ifade edilmiştir. Çevre ve Orman Bakanlıklarının tek bir Bakanlık olarak birleşmesi ise olumlu olarak görülmüştür.

Birçok sektörde genel olarak uyumun düşük bir seviyede kaldığını belirten rapor, özellikle yatay mevzuat, hava kalitesi, atık yönetimi, su kalitesi, doğanın korunması, sanayi kirliliği ve risk yönetimi gibi alanlar ile Avrupa Çevre

Ajansı'nın veri toplama sistemi dâhil üyelik için belirlediği şartları yerine getirme hususunda ilave çaba gösterilmesi gerekmekte olduğunun altını çizmiştir(http-59).

Bir sonraki rapor (VII. İlerleme Raporu), müktesebatın yatay mevzuat, su ve hava kirliliği, atık ve kimyasalların yönetimi, biyoteknoloji, doğa koruma, endüstriyel kirlilik ve risk yönetimi, gürültü ve radyasyondan korunma konularında 200'den fazla yasal mevzuatı kapsamakta olduğunu, müktesebata uyumun sağlanmasının önemli miktarda yatırım gerektirdiğini belirtmiştir. Ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde güçlü ve iyi donanımlı bir idari yapının çevre müktesebatının uygulanması ve yaptırımı açısından çok önemli olduğu da belirtilmiştir (http-59).

2004 yılına ait raporda ise çizilen tablo çok daha iyimserdir. Yapılan çalışmalar dikkate değer bulunmuştur. Ancak yine de çevresel konularda diğer politikalarla entegrasyonu ile ilgili önemli bir gelişme kaydedilmediği, yatay mevzuat alanında, sınırlı bir ilerlemenin olduğu belirtilmiştir. Raporda;

- Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinin kabul edilmesi,
- Atık yönetimi alanında, bazı gelişmeler gözlenmesi ve Akdeniz'de tehlikeli atıkların sınır aşırı taşınması ve bertaraf edilmesinden kaynaklanan kirliliğin azaltılması ile ilgili bir yasanın kabul edilmesi ve
- Atıkların ambalajlanması, hafriyat toprağı ve moloz kontrolü de dahil olmak üzere inşaat atıkları, atık yağlar, limanlarda atık toplama hizmetlerinin yönetimi, aküler ve pillerle ilgili mevzuatların kabul edilmesiyle ilgili gelişmelerin olumlu bulunduğu ifade edilmiştir.

Ve sonuçta; "Bazı gelişmelere rağmen, AB çevre müktesebatının iç hukuka aktarılması düşük seviyede kalmıştır. Ayrıca, uygulamadaki zayıflık hala en büyük endişe kaynağıdır. AB müktesebatına yönelik ilerleme sağlamak için özellikle yatay mevzuat, hava kalitesi, atık yönetimi, su kalitesi, doğa koruma, endüstriyel kirlilik ve risk yönetimi alanlarında, AB müktesebatının iç hukuka aktarılması ve uygulanmasına yönelik daha fazla çabaya gereksinim vardır. Çevre

politikasının uygulanmasında yer alan idareler arasındaki koordinasyon mekanizması ve idari kapasitenin güçlendirilmesi için özel dikkat gerekmektedir.

Geçtiğimiz günlerde ise VIII. İlerleme Raporu açıklanmıştır. Rapor'da kullanılmış pil ve akülere ilişkin tüzükte yapılan değişikliğin, tıbbi atığın kontrolü tüzüğünün, katı atıklara ilişkin bir uygulama yönetmeliğinin ve bitki atık yağı ve zararlı atıklar konusunda uygulama yönetmeliklerinin kabul edilmesiyle birlikte atık yönetimine ilişkin müktesebatın iç hukuka aktarılmasında bir miktar ilerleme sağlandığı söylenmiştir. Kanalizasyon atıkları ile ilgili olarak toprak kirlenmesinin kontrolüne ilişkin uygulama yönetmeliğinin Mayıs 2005'te yürürlüğe girdiği belirtilmiştir (http-60).

Çerçeve Direktif dahil birçok direktifin iç hukuka yansıtılması açısından atık yönetimi alanındaki mevzuat ileri düzeyde olduğu belirtilmiş, poliklorine bifeniller ve hurda araçları Direktiflerinde ise sağlanan ilerlemenin ise zayıf olduğu ifade edilmiştir. Elektrik ve Elektronik Alet Atıklarına (EEAA) ilişkin mevzuat ise hazırlık aşamasında olduğu ancak Bazı Tehlikeli Maddeler İçeren Elektrik ve Elektronik Aletlerin kısıtlanması Direktifi konusunda herhangi bir ilerleme kaydedilmediği de belirtilmiştir. Düzenli Depolama ve Atıkların Yakımı Direktiflerinin iç hukuka tam olarak aktarılması için hala ilave çaba harcanması gerekliliği de vurgulanan İlerleme Raporu'nda, Bakanlığın lisans verme, gözetleme, teftiş ve uygulamaya ilişkin kapasitesinin güçlendirilmesi gerektiği ve bu sektöre yeterli mali kaynak sağlanması gerekliliği de belirtilmiştir. Raporla, genel olarak bakıldığında, uygulama için daha fazla çaba harcanması ve ulusal atık yönetimi planının kabul edilmesi gerekmekte olduğu sonucuna bağlanmıştır (http-60).

2005 Katılım Ortaklığı Belgesin'de ise yer alan kısa ve orta vadeli hedefler şunlardır (http-61):

Kısa Vade:

1. Müktesebatın aktarılması ve uygulanması için gözden geçirilmiş bir program kabul edilmesi. Yatırım finansmanı için bir plan geliştirilmesi.

2. Çerçeve mevzuat, uluslararası çevre sözleşmeleri ve doğanın korunması, su kalitesi, Entegre Kirilenmenin Önlenmesi ve Kontrolü ve Atık İdaresi mevzuatı ile ilgili müktesebatın aktarılması ve uygulanmasına devam edilmesi. Tadil edilmiş çevresel etki değerlendirmesi direktifinin uygulanması ve takibi.
3. Diğer sektörel politikaların da çevresel gerekliliklerle bütünleşmesinin takibi.
4. Çevre mevzuatının uygulanması ve takibi, idari imkanlarının güçlendirilmesi için bir plan hazırlanması.
5. Çerçeve Su direktifi ile Avrupa Topluluğunun taraf olduğu uluslararası sözleşmeler doğrultusunda, sınıraşan sular alanında işbirliğinin geliştirilmesine devam edilmesi([http-61](http://61)).

Orta Vadede:

1. Veri toplanması da dahil olmak üzere, çevresel korumanın sağlanması için kurumsal, idari ve gözetim kapasitelerinin güçlendirilmesi ve müktesebatla uyumlaştırmaya devam edilmesi.
2. Sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin sektörel politikaların tanımı ve uygulanmasına entegre edilmesi.
3. Değiştirilmiş haliyle Çevresel Strateji Değerlendirilmesi direktifinin tamamen aktarılması ve tedricen uygulanmasının temin edilmesi.
4. Ulusal atık yönetimi planının kabul edilmesi ve uygulanması ([http-61](http://61)).

4.2 Atıklarla İlgili Mevzuatların Karşılaştırılması

4.2.1 Atıklar İçin Çerçeve Yönetmelikler

Konsey, atık yönetimine ilişkin düzenlemeleri içeren temel metin olarak 15 Temmuz 1975 tarih 75/442/EEC sayılı “Atık Çerçeve Direktifi”ni benimsemiş ve daha sonraki yıllarda edinilen tecrübeleri ve bilimsel ve teknik gelişmeleri dikkate alarak 18 Mart 1991’de 91/156/EEC sayılı “Atık Direktifi” ile değişiklik yapılmıştır. 91/156/EEC sayılı Direktifin 1. maddesinde 75/442/EEC sayılı Direktif’in 1. ve 12. maddelerine getirilecek değişiklikler gösterilmiştir. Bu yeni değişiklikleri içeren "Atık Çerçeve Direktifi”nin düzenlenme amacı, atık üretiminin Topluluk içinde sınırlandırılmasını sağlayacak uyumlu bir yönetim sisteminin kurulmasıdır (http-29).

Madde 1(a) detaylarında “atık” kelimesinin ortak bir tanımı yapılmıştır. Atık “sahibinin kullanım dışı bıraktığı ya da kullanım dışı bırakmayı hedeflediği ya da gerektirdiği herhangi bir madde” veya “EK I detaylarında ortaya koyulan kategorilerdeki herhangi bir nesne” olarak tanımlanmıştır. Ancak, Radyoaktif atıklar, havaya verilen atık gazlar, başka hukuki düzenlemeler kapsamına giren atıklar, mineral kaynakların araştırılmasından, çıkarılmasından ve işleme tabi tutulmasından, depolanmasından ve taş ocaklarının çalıştırılmasından çıkan atıklar, hayvan leşleri, tarımda kullanılan gübreler ve diğer doğal ve tehlikeli olmayan maddeler, atık sular ve hizmetten kaldırılmış patlayıcılar, bu direktif hükümlerinin uygulama alanına girmeyecektir (http-29; TÇV 2001).

Direktif Genel Bakış bölümünde değinilen atık prensipleri hiyerarşisini de uygulamaktadır. Ayrıca, ulusal otoritelerin, iyileştirilecek ya da kullanım dışı bırakılacak atıkların miktarı ve kaynağını içeren, uygun atık bertaraf tesislerinin tanımı ya da bazı atıklar için özel düzenlemeler yapılmasını kapsayan “atık yönetim planları” ortaya koyulmasını da gerekli kılar. Bir atık yönetim programı (ulusal, yerel ya da bölgesel) atık yönetimi stratejisine dayandırılmalı ve bu atık yönetim planı bir atık yönetim stratejisi ve zaman çizelgesinden oluşmalıdır.

Profesyonel atık toplama ve taşıma işletmecileri, atıkların geri kazanımı ve bertarafı ile ilgili izin almak zorunda olmamakla beraber ulusal yetkili otoriteye kayıtlı olmak zorundadırlar (http-30). Yetkili makamlar tarafından belirlenen bu kuruluşlar ve tesisler periyodik olarak denetlenirler. Bu kuruluşlar, yaptıkları işlemler ile mevcut atıklarının miktarı, niteliği, menşei, gideceği yer, toplama sıklığı, nakliye şekli, arıtım metodu ile ilgili kayıtları tutmalı ve istendiğinde bunları yetkili makama iletmelidirler.

Direktif'in bu gerekliliklerini yerine getirmek amacıyla, sanayi ve tüketicilerin ve diğer sermaye sahiplerinin destek ve işbirliği, özellikle atık yönetimi planlarının hazırlanması aşamasında ihtiyaç duyulacak unsurlardır.

Yönerge, atık bertaraf masraflarının sermaye sahibi tarafından karşılanmasını gerekli kılar (Kirlenen Öder Prensibine göre). Bu nedenle depozito sistemleri, cezai yaptırımlar ve vergiler gibi ekonomik önlemler kullanılabilir.

Kısaca, üye devletler, kontrolsüz atık bırakılmasını ve boşaltılmasını yasaklar; atıkların önlenmesini, tekrar kullanılmaları için geri dönüşüm işlemlerine tabi tutulmalarını, mümkünse bunlardan enerji üretimini ve tekrar elde edilecek malzemelerin doğal kaynakların yerini alması için gerekecek tedbirlerin alınmasını destekler.

Türkiye de ise, Avrupa Birliği Direktifinin düzenleme alanına ve kapsamına benzer ifadeler, Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği'nde yer almaktadır (http-31).

Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliğinin 1. maddesinde atık "Üreticisi tarafından atılmak istenen ve toplumun huzuru ile özellikle çevrenin korunması bakımından, düzenli bir şekilde bertaraf edilmesi gereken katı maddeleri ve arıtma çamuru" olarak tariflenmiştir. Bu bağlamda tarif kapsamı Avrupa Birliği tarifinden daha kapsamlıdır (http-31).

Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliğinin 4 maddesinde, katı atık üretim aşamasında uyulacak esaslar düzenlenmektedir. Buna göre,

"Katı atık üreten kişi ve kuruluşlar, en az katı atık üreten teknolojiyi seçmekle, mevcut üretimdeki katı atık miktarını azaltmakla, katı atık içinde zararlı

madde bulundurmamakla, katı atıkların değerlendirilmesi ve maddesel geri kazanma konusunda yapılan çalışmalara katılmakla yükümlüdür (http-31).

22 Şubat 1992 tarih ve 21150 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan yönetmelik ilave ikinci fıkrasına göre: “Katı atıkların en aza indirilmesinde, uluslararası uygulamalara uyum sağlayabilmek amacıyla atıkların geri dönüşüm ve bertarafına ilişkin idari tedbirler almaya ve bu konuda tebliğler yayımlamaya Bakanlık yetkilidir (http-31, TÇV 2001).

Yönetmeliğimize göre bertaraf aşamasında, katı atık tesislerinin faaliyetlerinin planlanmasında ve işletilmesinde; insanların ruh ve beden sağlığına, hayvan sağlığına, doğal bitki örtüsüne, yeşil alanlara ve binalara, toplumun düzeni ve emniyetine, yeraltı ve yüzeysel su alanları ile su rezerv sahalarına zarar vermeyecek ve hava, gürültü yönünden çevre kirlenmesini önleyecek uygun tedbirlerin alınması zorunlu kılınmıştır (http-31).

Ayrı bertaraf edilmesi gereken atıkların neler olduğu ve tâbi oldukları prosedür ise Yönetmeliğin 8. maddesinde düzenlenmektedir. Buna göre, hastanelerin, kliniklerin, laboratuvarların ve benzeri yerlerin hastalık bulaştırıcı enfekte, kimyasal ve radyolojik atıkları ile tehlikeli atıklarını ve tüketicilerin kullanılmış akü ve piller ile ilaç atıkları ile kullanılmış araç lastiklerini, ambalaj atıkları dahil değerlendirilebilir katı atıklarını ve metal variller, buzdolabı, çamaşır makinesi, elektronik aletler, mobilya gibi büyük hacimli katı atıklarını, evsel atıklar ile birlikte atmaları yasaklanmaktadır (http-31, TÇV 2001).

Katı atıkların kaynağında ayrı toplanması ve taşınması Yönetmeliğin dördüncü bölümünde, depolanması beşinci bölümünde, kompost edilerek bertarafı altıncı bölümünde, yakılarak ortadan kaldırılması ise yedinci bölümünde ayrıntılı bir düzenlemeye tabi tutulmaktadır. Sekizinci bölümünde ise katı atık işletme tesislerine inşaat ve işletme ruhsatı verilmesine ilişkin koşulları düzenleyen hükümlere yer verilmektedir (http-31, TÇV 2001).

Görüldüğü üzere, Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği, atıkların bertarafı konusunda ilgili Avrupa Birliği düzenlemeleri ile genel olarak uyumludur. Ancak iki mevzuat arasında bazı uyumsuz noktalara da rastlanmaktadır. Bunlara

bakılacak olursa; Katı atıklara ilişkin AB Direktifi'nde nelerin katı atık sayılacağına ve ortadan kaldırma yöntemlerine ilişkin olarak verilen listelerin, Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği'nde yer almamış olmasıdır. Yönetmelik 'te yer alması gereken bu liste, Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği 'nin birinci ve ikinci Eklerinde, "Atığı Üründen Ayıran Kriterler" ve "Bertaraf Yöntemleri" adı altında yer almaktadır. Burada bertaraf yöntemleri de, kaynak geri kazanımına, rejenerasyona, arazi ıslahına, doğrudan tekrar kullanıma veya alternatif kullanıma imkân veren veya vermeyen işlemler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Söz konusu eklerin Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği'nden alınarak Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği'nin "Ekler" bölümüne, 1991 ve 1996 yıllarında yapılan değişiklikleri de içermek üzere ilâve edilmesi gerektiği belirtilebilir (TÇV 2001).

Bu konuda yapılacak düzenlemeler bakımından iç hukuk normunda hiçbir engel bulunmadığından, sadece bahsi geçen farklılıklar düzenlendiğinde kısa vadede bu konuda da uyum sağlanmış olacaktır. Ulusal Programda bununla ilgili Yönetmelik için verilen süre 2005 yılının son çeyreğidir (http-11, TUSİAD 2002)

4.2.2 Titanyum Dioksit Atıkları

TiO₂ şu anda bilinen en beyaz boya maddesidir. Gerek mineralleri gerekse TiO₂; boya, kâğıt üretimi, seramik ve cam endüstrisinde geniş kullanım alanı bulur.

Konuyla ilgili çıkan Yönergeler (Direktifler) (http-23):

- 20 Şubat 1978'de 78/176/EEC (AET) sayılı "Titanyum Dioksit Endüstrisinden Kaynaklanan Atıklar"
- 3 Aralık 1982'de 82/883/EEC sayılı "Titanyum Dioksit Endüstrisinden Kaynaklanan Atıklarla İlgili Olarak Çevrenin Denetlenmesi ve İzlenmesi"

- 15 Aralık 1992’de 92/112/EEC sayılı “Titanyum Dioksit Endüstrisinden Kaynaklanan Atıkların Azaltılması ve Yok Edilmesine İlişkin Programların Uyumlaştırma Prosedürleri”.

Titanyum Dioksit Yönergeleri’nden ilk ikisi titanyum dioksit endüstrisinden kaynaklanan atıkların azaltılması ve kademeli olarak yok edilmesini amaçlamaktadır. Yönergeye göre, herhangi bir boşaltım, depolama veya atığın enjeksiyonu izin almayı gerektirir. Ve bu izin yetkililer tarafından belli bir zaman süreci için verilir. Yeni tesisler çevreye asgari zarar verecek, uygun teknoloji ve prosesleri geliştirmek zorundadırlar. Üye ülkeler eski tesislerin sebep olduğu atıkların azaltılması için programlar sunacaklardır. Ayrıca, üye ülkeler, Direktifte belirtilen hedeflere ait raporları Komisyona sunmak zorundadır ([http-23](http://23)).

Bu atıklarla ilgili uygulamanın, Ulusal atık yönetim sistemlerinin çerçevesinde olması uygundur. İdari ve teknik organlar, sıkı bir denetim ve teknik kontrole ihtiyaç duyarlar. Ayrıca, TiO_2 ’in sebep olduğu potansiyel kirlilik, atıktan sorumlu olan ve su ve toprak kirliliğini önleyen otoriteler arasında dikkatli bir iş birliği ister. Bunun yanında, üye ülkeler, TiO_2 ’in sebep olduğu kirliliğin minimizasyonu, eğer mümkünse bertarafı için ulusal programlarını da geliştirmelidirler ([http-23](http://23)).

Direktife göre ayrıca, 15 Haziran 1993 tarihinden itibaren, denize gemi ve uçaklardan herhangi bir atık atılması yasaklanmıştır. Karasularına ve açık denizlere, mevcut endüstriyel kuruluşlardan, katı atık ve kuvvetli asit atığı ve sülfat prosesi ile işlem görmüş atıkları atmak da aynı tarihte yasaklanmıştır. Bahsi geçen atıkların dışındaki atıkların suya atılması bu direktife göre yapılır. Yani, üye devletler, atmosfere yayılacak kirlilik için bu direktifte gösterilen sınır değerlerine uyacaklardır.

78/176 sayılı “Titanyum Dioksit Endüstrisinden Kaynaklanan Atıklar” direktifindeki düzenlemeler her ne kadar Türk Çevre Mevzuatı içinde yer almasa da Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği Suda Tehlikeli ve Zararlı Atıklar Listesinin 2. maddesindeki atıklar arasında titanyum dioksit yer almaktadır (TÇV 2001).

Bunun yanı sıra kısa vadede öngörülen bir takvim vardır ve bu konuda yapılacak düzenlemeler bakımından iç hukuk normunda hiçbir engel bulunmamaktadır (İKV 2001).

4.2.3 Atıkların Yakılması

Konuyla ilgili Avrupa Birliği'nde çıkan Yönergeler(Direktifler)(http-24):

- 8 Haziran 1989'da 89/369/EEC (AT) sayılı "Belediye Atık Yakma Tesislerinden Kaynaklanan Hava Kirliliğinin Önlenmesi"
- 21 Haziran 1989'da 89/429/EC (AET) sayılı "Mevcut Yakma Tesislerinden Kaynaklanan Kirliliğin Azaltılması" (28.12.2005 tarihinde Atık Yakmaya İlişkin Yönerge yenilenecektir.)
- 16 Aralık 1994'da 94/67/EC (AT) "Tehlikeli Atıkların Yakılması" (2000/76/EC Direktifi ile değiştirilmiştir.)
- 4 Aralık 2000'de 2000/76/EC (AT) sayılı "Atık Yakmaya Dair Avrupa Parlamentosu ve Konsey Yönergesi"

89/429/EC sayılı yönerge; yönetimine 1 Aralık 1990'dan önce ilk onay verilen belediye atık yakma tesislerinin yerine getirmesi gereken şartları ortaya koyar.

1 Aralık 1996'dan bu yana; saatte en az 6 tonluk nominal kapasite gösteren tesisler; aynı kapasitedeki yeni yakma tesisleriyle aynı şartları sağlamalıdır. Diğer yakma tesisleri; 1 Aralık 1995'den sonra olmamak kaydıyla; Yönerge'de belirtilen içten yanma şartlarıyla ve belirli kirleticiler için öngörülmuş emisyon sınır değerleriyle uyumlu olmak durumundadır.

Tüm mevcut tesisler tasarım, yerleşim ve yakma tesislerinin işletilmesine ilişkin şartlarla uyum içinde olmalıdırlar ve yakma esnasında oluşan gazlardaki bazı maddelerin konsantrasyonunun ölçülmesi için düzenli olarak izlenmelidirler. Değer limitlerinin aşıldığı durumlarda; işletmenin, gereken değişikliğin yapılması

ya da işletmenin kapatılmasına dair kararın alınmasına kadar çalışmalarını durdurması gerekir (İKV 2001).

Ayrıca bu Yönerge; Üye devletlerin yeni belediye atık yakma tesislerine işletme onayları verilmesi için sağlaması gereken koşulları da belirtir. Bu koşullar; Yönerge’de belirtilen kirleticilerin emisyon sınır değerleriyle uyumluluğunu, yakma tesislerinin tasarım, donanım ve işletme kriterlerini ve yönetim parametreleri, yakma esnasında oluşan gazlardaki bazı maddelerin konsantrasyonlarının düzenli ölçüm sistemini oluşturmayı içerir (İKV 2001).

94/67/EC sayılı Tehlikeli Atık Yönergesi, Çerçeve Atık Yönergesi’ni tamamlayan nitelikte bir yönergedir. Bu Yönerge, atık minimizasyonunun yeterli bir sonuç vermediği durumlarda da atıkların yakılmasından kaynaklanan hava, su ve toprak kirliliğinin, insan sağlığı ve çevreye verdiği olumsuz etki ve zararların azaltılması için gerekli olan önlemleri ve prosedürleri içermektedir. Yönerge, 91/689/AET sayılı Konsey Yönergesi’ndeki katı ya da sıvı nitelikteki tehlikeli atıkların tanımını yapar. Belediye atıkları ve yanabilir nitelikli sıvı atıklar (atık yağlarla birlikte), bu atıklardan kaynaklanan tehlikeli atık emisyonlarının nitelik olarak önemsiz olması bağlamında kapsam dışı bırakılmışlardır. Tehlikeli atık yakma tesisleri (yeni ya da mevcut olan) ve bu çeşit atıkların ek yakıt olarak kullanımını sağlayan tesisler de tanımlanmıştır.

Atık Çerçeve Yönergesi’ne göre izinler ancak, yakma tesislerinin, emisyon sınırları ve raporlarda ortaya koyulan çevre kirliliğini önleme koşullarını karşılayacak şekilde inşa edilmeleri ve donatılmaları halinde onaylanabilir. Büyük fırınların tehlikeli atık olarak nitelenen atıkları yakıt olarak kullanması, ancak, yönetim parametrelerinin öngörülen temel sınırlarla çakışması halinde onay görebilir.

İzinlerin yakılan tehlikeli atıkların çeşitlerini ve miktarlarını kapsaması gerekir. Yakma operatörlerinin izin vermeden önce atıkların kapsamlı bir açıklamasını alması şarttır. Bu kural geçici stoklama ve kullanım-öncesi muamele gibi durumlarda da geçerlidir. Yönerge, uygun en iyi teknolojilerle elde edilen emisyon eşik değerlerini belirtir. Dioksin ve furan emisyonları en gelişmiş

teknolojiler aracılığıyla minimum düzeye indirgenmelidir. Bu emisyonlarla ilgili olarak 0.1 ng TE/m³ hedef değer olarak belirlenmiştir.

Eşik değerlerinin aşıldığı durumlarda, işletmenin, durum düzelene kadar çalışmayı durdurması gerekir. Atık su boşaltımları ayrıca onay sürecine bağlıdır. Yakma tesisleri 80/68/AET sayılı Yeraltı Suyu Yönergesine de tabiidir (İKV 2001).

Bütün atık yakma faaliyetlerini bir tek direktif içinde toplamak ve bu vesile ile hukuki boşlukları da bertaraf etmek amacıyla, 2000 tarihli 2000/76/EC sayılı Direktif kabul edilmiştir (http-25).

Bu yönerge, kanalizasyon atığı gibi toksik olmayan atıkların yakılmasını, 94/67/AT sayılı Yönerge'de değinilmeyen çözeltiler ve atık yağlar gibi toksik atıkları içerir ve mevcut mevzuat ile atık yakma sürecini izlemede sağlanan teknik gelişmenin birleştirilmesini amaçlar. Uluslararası teşebbüsler atık yakmadan kaynaklanan dioksin, civa ve toz emisyon sınır değerlerini de belirler.

Bu Yönergede hem atık yakma tesisleri, hem de ortak yakma tesisleri ele alınmaktadır. Ancak Yönerge; yakma sürecini geliştirme amaçlı deneme yakmalarını ve yılda 50 tonun altında işlem yapan tesisler hakkındaki düzenlemeleri içermez ve odun atıklarını ve radyoaktif atıkların yönetimini yapan diğer tesisler; bu Yönerge'nin uygulama kapsamı dışında tutulmuştur.

Yönergeye göre tüm yakma fırınları ve birlikte yakma (co-incineration) tesisleri için izin veren bir sistem oluşturulmalıdır. İzinler tehlikeli ve zararsız atıkların sınıflandırılması ve miktarına dair bilgileri kapsamalıdır. İşletmenin kapasitesi, kullanılacak ölçüm ve örnekleme prosedürlerini de içermelidir. İşletmelerin tehlikeli atıkları kabulü açısından oluşum sürecine ilişkin bilgiler, tehlikeli atıkların kimyasal ve fiziksel bileşenleri ve tehlikeli atıkların nitelikleri gibi özel koşullar Yönerge'de açıklanmıştır (İKV 2001).

Yönerge, 28.12.2000'den itibaren mevcut işletmelere ve 28.12.2002'den itibaren yeni işletmelere uygulanmaya başlanmıştır.

Ancak ilgili yönergeden önce çıkan iki yönerge ve onları tamamlayan ve revize eden bir yönerge daha vardır. Bunlardan ilki 89/429 sayılı Mevcut Evsel

Atık Yakma Tesisleri Hakkında Yönerge'dir. Diğer 89/369 sayılı Yeni İnşa Edilecek Eysel Atık Yakma Tesisleri Hakkında Yönerge'dir. 2000 yılında bu iki Yönergeyi revize eden ve 2005 yılının sonunda yürürlükten kalkmalarına yol açacak bir üçüncü Yönerge, 2000/76 sayılı Atıkların Yakılması Hakkında Yönerge'dir. Bu yönerge daha önce de belirtildiği gibi, kendinden önceki üç Yönergenin açık noktalarını kapatmaya yönelik olarak çıkarılmıştır. Yönerge kanalizasyon çamurunun, eski lastiklerin, hastane atıklarının, çözücülerin ve atık yağların yakılması konusunu ilave olarak düzenlemektedir. Yine bu noktada söylenmesi gereken diğer bir husus bu son yönerge hükümlerinin, Uzun Menzilli Sınır Ötesi Hava Kirliliği Konusundaki Konvansiyon'da 1998 yılında yapılan değişiklikleri de kapsamasıdır. 1998 Protokolü, dioksinler, civa ve toz bileşikler bakımından emisyon sınır değerlerini değiştirmiştir. Bu değişiklikler de ilgili Yönergenin çıkartılmasına vesile olmuştur.

Türkiye'de ise atıkların yakılmasına Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği'nin 7. Bölümünde "Katı Atıkların Yakılması" başlığı altında yer verilmektedir. "Yakma Tesisleri ile İlgili Teknik Hususlar" adını taşıyan maddede, katı atıkları hijyenik olarak zararsız hale getirmek, hacmini azaltmak ve kısmen enerji elde etmek amacıyla inşa edilen yakma tesislerinin özellikleri açıkça belirtilmiştir.

Ayrıca Tehlikeli Atıkların yakılması kapsamında 94/67/EC sayılı Direktife karşılık "Tehlikeli Atıkların Kontrol Yönetmeliği"nin 4. Bölümü gelir. "Atıkların Bertarafına İlişkin Hükümler" başlığını taşıyan 4. Bölümün 16. Maddesi yakma konusunu düzenlemektedir. Bu maddede verilen standartlar, ilgili direktif ile uyumludur.

Kısaca, atıkların yakılması konusunda tehlikeli atıkların yakılması ile ilgili mevzuata uyum vardır. Uygulamada mali, teknik ve kurumsal sorunlar yaşanmasına rağmen mevzuat olarak tamamen uygundur. Diğer atıkların yakılması konusunda ise mali ve kurumsal güçlendirme programının hayata geçirilmesi şartına bağlı olarak orta vadede gerçekleştirilmesi öngörülmektedir (TUSİAD 2002). Zaten Ulusal Programımıza göre Atıkların Yakılması ile ilgili yönetmelik 2005 yılı son çeyreğinde çıkarılacaktır. Yine de mevcut yönetmeliğin

Direktifle uyumlaştırılan bölümüne göre kurulan İzmit Entegre Atık Bertaraf Tesisi (İZAYDAŞ), Çevre ve Orman Bakanlığından lisans almıştır.

Bununla birlikte 1 Temmuz 2006 yılında yürürlüğe girmesi hedeflenen “Büyük Yakma Tesisleri Yönetmeliği”ne ait taslak hazırdır ([http-63](#)).

4.2.4 Atık Yağlar

Atık yağlar konusu ilk olarak 1975 tarihinde 16 Haziran 1975 tarih ve 75/439/AET sayılı “Atık Yağların Boşaltılması” isimli Konsey Direktifi ile düzenlenmiştir ([http-26](#)). Daha sonra “atık yağ” “işleme” “yakma” “toplama” gibi terimlerin tanımlandığı 1986 Direktifi ve diğer Direktifler üzerinde değişiklikler yapılmıştır. Bunlar sırasıyla,

- 22 Aralık 1986 tarih ve 87/101/AET sayılı
- 23 Aralık 1991 tarih ve 91/101/EEC sayılı ve
- 4 Aralık 2000 tarih ve 2000/76/ EC sayılı direktiflerdir ([http-27](#)).

Avrupa Birliği ülkelerinde her yıl kabaca 5 milyon ton yağ kullanılmaktadır. Bunun yaklaşık %50’si atık olmaktadır. Atık yağlar göl, nehir gibi su kaynaklarında bulunur. Bir litre atık yağ bir milyon litre suyu kirletebilmektedir. Direktif, yasal olmayan boşaltımların zararlı etkilerine karşı çevrenin korunmasını ve üye ülkelerin, atık yağları insanlara ve çevreye zarar vermeden toplanıp atılmasını sağlayacak gerekli önlemleri almasını hedefler ([http-27](#)).

Atık yağlar değerli bir kaynaktır. Teknik, ekonomik bakımlardan ve teşkilatlanma açısından mümkün olduğunda üye ülkelerden atık yağların yeniden üretim yoluyla işlenmesi istenmektedir. Ama bu mümkün değilse çevre açısından kabul edilebilir koşullarda yakılması veya bu da olmazsa yağların güvenli bir şekilde yok edilmesine ya da kontrollü biçimde depolanmasına veya dökülmesine çalışılacaktır.

Bu şekilde üye devletler;

- Atık yağların karalardaki yüzey sularına, yeraltı sularına, kara sularına ve drenaj sistemlerine dökülmesini,
- Toprağa zararlı atık yağların depolanmasını ve / veya boşaltılmasını ve atık yağların işlenmesinden ortaya çıkacak artıkların kontrolsüz şekilde dökülmesini,
- Atık yağların mevcut hükümlerle konulmuş seviyeyi aşan hava kirliliğine yol açacak şekilde işlenmesini

önleyecek tedbirleri alacaklardır (TÇV 2001, http-27).

Atık yağlardan kurtulma sağlayan her kuruluşun izin alması gerekmektedir ve bunların kaydının yapılması yetkili ulusal makamlarca kontrol edilecektir. Atık yağları yeniden üreten veya yakıt olarak kullanan kuruluşlara, ancak yetkili makam, uygun çevre ve sağlık koruma tedbirlerinin alındığına emin olduktan sonra izin verilebilir (TÇV 2001).

Ayrıca, belli miktarın üzerinde atık yağ üreten, toplayan veya elden çıkaran her kuruluş, yağların miktarını, niteliğini, kökenini ve yerini, taşınmasını gösteren kayıt tutacak ve istenildiği zaman bu belgeleri yetkili makamlara sunacaktır (TÇV 2001).

Yönerge, mineral bazlı ve sanayi yağlarına uygulanmaktadır. Atık yağların toplanması ve bertaraf edilmesine öncelik verilmektedir. Atık yağların işlenmesi atık yağların rejenerasyonu (örneğin: rafine edilerek), sonra yakılması, bozunması, depolanması veya boşaltılmasını içermektedir. Yönerge, atık yağların poliklorlu bifeniller ve poliklorlu terfenillerle veya toksik veya tehlikeli maddelerle karıştırılmasını yasaklamıştır (http-27). Atık yağların bertaraf edilmesi işlemini gerçekleştiren işletmeler için kayıt ve izin sistemi oluşturulmalıdır.

Her 3 yılda bir üye ülkeler Direktiflere yönelik rapor sunmak zorundadır. İlk rapor 1995-1997 yıllarında gerçekleşmiştir (http-27). Ancak hemen belirtmek gerekir ki, 22 Şubat 1997 tarihli Atık Yönetimine İlişkin Yönergelerin Uygulanmasına İlişkin Komisyon Tebliği'nde, yönergenin kısmen uygulandığı ve

maalesef üye ülkelerin atık yağları rejenere etmeye öncelik vermek istemedikleri görülmüştür. Yine Ocak 2000 tarihli Komisyon'un Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'ne sunduğu Rapor, atık yağ yönetiminde kurallar hiyerarşisine (geri kazanım, yakma ve güvenli bertaraf) dikkat edilmediğini de göstermiştir (İKV 2001).

Türkiye'de bu konuda, yağların sulara dökülmesi konusunu düzenleyen Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği ile Suda Tehlikeli ve Zararlı Maddeler Tebliğinde ve Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği, Direktifin içeriğini karşılığını bulmaktaydı. Bu İki Yönetmelik AB Direktifleri ile uyumlu olduğu gibi daha da ayrıntılı hükümler getirmekteydi.

Bu bağlamda 21.1.2004'de 25353 sayılı Resmi Gazete ile "Atık Yağların Kontrolü Yönetmeliği" yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelik kullanılmış taşıt yağları, endüstriyel yağları ve özel müstahzarları (kalınlaştırıcı, koruyucu, temizleyici ve benzeri) ve kontamine olmuş yağ ürünlerini kapsamaktadır (http-28).

Ayrıca 19.4.2005 tarihinde de "Bitkisel Atık Yağların Kontrolü Yönetmeliği" 25791 sayılı Resmi Gazete ile yürürlüğe girmiştir (http-28).

"Atık Yağların Kontrolü Yönetmeliği"nde atık yağların yönetimine ait temel ilkeler 5. Maddede sıralanmıştır:

- Atık motor yağları dahil atık yağlar ile bu yağların işlenmesi sonucu çıkan atıkların çevreye zarar verecek şekilde sahada boşaltılması veya yenisi ile değiştirilmesi, depolanması, doğrudan veya dolaylı bir biçimde yüzeysel sular ile yeraltı suyuna, denizlere, drenaj sistemleri ile toprağa verilmesi ve mevcut düzenlemeler ile belirlenen limitleri aşarak hava kirliliğine neden olacak şekilde işlenmesi yasaktır.
- Atık yağlara su, çözücüler, PCB/PCT, toksik ve tehlikeli maddeler ile diğer maddelerin ilavesi ve farklı kategorilerdeki atık yağların birbiriyle karıştırılmaması esastır. Atık yağlar, Ek-1'de belirtilen kategorilere göre ayrı tank/konteynerlerde geçici depolanır, taşınır ve

bertaraf edilir. I. kategori atık yağ, II. kategori atık yağla karıştırılırsa II. kategori; I. veya II. kategori atık yağlar, III. kategori atık yağla karıştırılırsa III. kategori atık yağ olarak kabul edilir.

- Atık yağ oluşumunun kaynağında en aza indirilmesi, üretiminin kaçınılmaz olduğu durumlarda öncelikle atık yağların geri kazanımı amacıyla rejenerasyonu ve rafinasyonu esastır. I. ve II. kategori atık yağlar ile I. kategori yağların geri kazanımı işlemleri sonucunda baz yağ ve petrol ürünü kalitesi tutturulamayan atık yağlar Bakanlıktan lisans almış ve 22 nci maddede belirtilen tesislerde ilave yakıt olarak kullanılabilirler. Geri kazanım imkanı bulunmayan atık yağlar 23 üncü maddede belirtilen şekilde Bakanlıktan lisans almış tehlikeli atık bertaraf tesislerinde bertaraf edilirler.
- Atık yağların yarattığı çevresel kirlenme ile doğan zararlardan dolayı, atık yağ üreticileri, taşıyıcıları, geri kazanım ve bertarafçıları kusur şartı aranmaksızın sorumludurlar. Bu faaliyetler sonucu meydana gelen zararlardan ötürü üretici ve piyasaya sürenlerin tazminat sorumluluğu kusurları oranında saklıdır.
- Bu Yönetmelik kapsamına giren atık yağların uluslararası ticareti, ithalatı, ihracatı ve transit geçişinde Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği hükümleri uygulanır.
- Atık yağların yönetiminden kaynaklanan her türlü çevresel zararın giderilmesi için yapılan harcamalar kirleten öder prensibine göre atıkların yönetiminden sorumlu olan gerçek ve tüzel kişiler tarafından karşılanır. Atık yağların yönetiminden sorumlu kişilerin çevresel zararı durdurmak, gidermek ve azaltmak için gerekli önlemi almaması veya bu önlemlerin yetkili makamlarca doğrudan alınması nedeniyle kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılan gerekli harcamalar 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre atık yağların yönetiminden sorumlu olanlardan tahsil edilir.

- Atık yağların, Bakanlıktan lisans almış bertaraf tesisleri dışındaki gerçek ve tüzel kişiler tarafından ticari amaçlar ile toplanması, alınıp satılması ve bertaraf edilmesi, fuel-oil veya diğer sıvı yakıtlara karıştırılarak yakılması yasaktır (http-28).
- Yönetmelikte Bakanlığın, Mülki Amirliklerin, Belediyelerin, Atık Yağ üreticilerinin, Motor yağı üreticileri ve ithalatçıların ve Atık yağ geri kazanım tesisi işletmecilerinin görevleri belirtilmiştir.

“Bitkisel Atık Yağların Kontrolü Yönetmeliği”nde atık yağların yönetimine ait temel ilkeler de 5. Maddede sıralanmıştır:

- Atık yağların ithali yasaktır. İhracatı ve transit geçişiyle ilgili kurallar Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği hükümlerine tabidir.
- Atık yağların kaynaktan azaltılması ve geri kazanılması esastır. Geri kazanıma uygun olmayan atık yağlar bu Yönetmelik hükümleri doğrultusunda bertaraf edilir.
- Atık yağlar ile bu yağların işlenmesi sonucu oluşan atıkların çevreye zarar verecek şekilde depolanması, taşınması, doğrudan veya dolaylı bir biçimde yüzey suları ile yeraltı suyuna, denizlere, kanalizasyona, drenaj sistemleri ile toprağa verilmesi ve mevcut düzenlemeler ile belirlenen sınır değerleri aşarak hava kirliliğine neden olacak şekilde yakılması yasaktır.
- Kullanılmış kızartmalık yağların doğrudan veya dolaylı olarak yemeklik yağlara, ham yağlara, mineral yağlara karıştırılması ve doğrudan yakıt olarak kullanılması yasaktır.
- Atık yağların kaynaktan ayrı depolanması esastır.
- Atık yağların yarattığı çevresel kirlenme ve bozulmadan doğan zararlardan dolayı, atık yağ üreticileri, toplayıcıları, taşıyıcıları, geri kazanım ve bertarafçıları kusur şartı aranmaksızın sorumludur.
- Bitkisel yağların rafinasyonu sonucu ortaya çıkan yağlı topraklar, orman ve ağaçlandırma alanlarına, tarım arazilerine ve buna benzer

yerlere bırakılamaz, açık alanlarda kontrolsüz olarak geçici depolanamaz, geri kazanım imkanlarının bulunmaması durumunda bertaraf edilir.

- Boşaltılmış olan toplama kapları, tank ve konteynerlerin geri kazanım tesislerinde ve geçici depolama alanlarında temizlenmesi zorunludur.
- Atık yağlar, toplama lisanslı geri kazanım tesisleri ile geçici depolama izni almış toplayıcılar tarafından toplanır. Bunun dışındaki gerçek ve tüzel kişiler tarafından atık yağlar toplanamaz, alınıp satılamaz.
- Atık yağlar ile kontamine olmuş bitkisel yağlar, atık yağ olarak değerlendirilir ve bu Yönetmelik hükümlerine göre geri kazanılır veya bertaraf edilir.
- Kullanılmış kızartmalık yağ üreten lokanta, yemek fabrikaları, otel, motel, yemekhaneler, turistik tesisler ve tatil köyleri ile diğer benzeri tesisler, bu yağların toplanması için lisanslı geri kazanım tesisleriyle veya toplayıcılarla yıllık sözleşme yapmakla yükümlüdürler. Bu yağların ücretsiz olarak geri kazanımcıya veya toplayıcılara teslim edilmesi esastır.
- Atık yağların toplanması, geçici depolanması, geri kazanımı veya bertarafı uzman kişilerce yapılır. Bu hususlarda, ilgili tesislerde konu hakkında uzmanlaşmış teknisyen ve mühendis bulundurulur.
- Atık yağların yönetiminden kaynaklanan her türlü çevresel zararın giderilmesi için yapılan harcamalar kirleten öder prensibine göre atıkların yönetiminden sorumlu olan gerçek ve tüzel kişiler tarafından karşılanır. Atık yağların yönetiminden sorumlu kişilerin çevresel zararı durdurmak, gidermek ve azaltmak için gerekli önlemleri almaması veya bu önlemlerin yetkili makamlarca doğrudan alınması nedeniyle kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılan gerekli harcamalar 21/7/1953 tarihli ve 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü

Hakkında Kanun hükümlerine göre atık yağların yönetiminden sorumlu olanlardan tahsil edilir.

Atık Yağların Taşınması, Geri Kazanım Tesisleri ve Geçici Depolama Alanları, Atık Yağlardan Muhtelif Ürünlerin Üretimi ve Atık Yağların Bertaraf Edilmesi ve Toplama Lisansı ve Geçici Depolama İzni ise Yönetmeliğin diğer Bölümlerini oluşturmaktadır (http-28).

4.2.5 PCB/PCT Bertarafı

16 Eylül 1996 tarih ve 96/59/AT sayılı “Poliklorlu Bifeniller ve Poliklorlu Terifenillerin Bertaraf Edilmesi” Direktif’inin amacı poliklorlu bifenillerin kontrollü olarak bertaraf edilmesi, poliklorlu bifeniller içeren malzemelerin bertaraf edilmesi ve tamamen yok edilmeleri içindir (http-32).

Bu sebeple, Yönerge’de, Üye Ülkelerin en geç 1999 Eylül’üne kadar Komisyon’a göndermek zorunda oldukları 5 dm³ ’den fazla poliklorlu bifenil içeren ekipmanların toplu olarak bulunduğu envanterler öngörülmüştür. Envanterde bulunan donanım ve poliklorlu bifenillerin 2010 yılına kadar artırılmaları veya bertarafları gerekmektedir. Envanterlerin, donanıma sahip olan kişinin adını ve adresini, donanımın yeri ve tarifini, donanımın içindeki poliklorlu bifenil miktarını, planlanan işlemin tarihi ve tipini ve beyan tarihini içermesi gerekir (http-54). Bu envanterlere tabi herhangi bir donanımın Yönerge koşulları uyarınca etiketlenmesi şarttır.

Poliklorlu bifenillerin yeniden kullanılmak üzere diğer maddelerden ayrılması ve transformatörlerin üretiminde kullanılması yasaktır (http-33, http-54).

Yönerge, Üye Ülkelerin envantere tabi olan veya olmayan ürünlerin ve oradaki poliklorlu bifenillerin arıtma veya bertaraf edilmesi ve envantere tabi olmayan eşyaların toplanması ve bertaraf edilmesi planlarını yapmalarını beklemektedir.

Üye ülkeler gerekli önlemleri almak zorundadır:

1. PCB kullanılan ve PCB içerenler, aynı zamanda tutuşma riskinden de kaçınmak için gerekli tüm güvenlik önlemlerinin alınmasını sağlamak amacıyla işletme lisanslarını almalıdır.

2. PCB'lerin nakledilmesi ve yakılması yasaklanmıştır.

3. PCB'lerin tasfiyesinde ve/veya arıtılmasında tüm girişimler izne tabidir.

4. Direktif tarafından, özel koşullar altında, ağırlığının %0,05'inden çok PCB içerenlerin arıtılmaları öngörülmüştür (http-54).

Türk Çevre mevzuatında 96/59 sayılı Poliklorlu Bifeniller (PCB) ve Poliklorlu Terfeniller (PCT)'lerin Bertaraf Edilmesi Hakkında Konsey Yönergesi'ni karşılayan bir düzenleme yer almamaktadır. Buna karşılık Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği içerisinde hem Ek-5'de Tehlikeli Atıklar Listesi'nin "Genel Atık Kategorileri" arasında PCB (Poliklorbubifeniller) ve / veya PCT (Poliklorluterfeniller) içeren maddeler olarak sayılmakta, hem de Ek-7 'de tehlikeli özellikleri de gösterilerek bertaraf yöntemlerine ilişkin detaylı açıklamalar yapılmaktadır (http-34, TÇV 2001, İKV 2001).

Bu yönüyle Yönetmeliğimize ilgili Yönergenin esaslarına uygun bir düzenleme getirilmiştir.

Daha önceden ifade edildiği üzere, Avrupa Birliği Yönergesi, PCB'yi ya da bu maddenin bulaştığı başka maddeleri kullananların izlenmesi ve bu konuda kendine rapor verilmesine ilişkin bir yönetsel mekanizma istemektedir. Kısaca belli bir miktarın üzerindeki hacimlerde envanter istenmektedir. Buna karşılık, yönetmeliğimiz, özel olarak bu maddeyi ya da bu maddelerin bulaştığı maddeleri ve aletleri (örneğin trafo ve kondansatörleri) kullanan ve atan kişilerden bir bildirimde bulunmalarını istememektedir. Bunu diğer tehlikeli atıklar için öngördüğü prosedüre bağladığı takdirde, bu noktada da bir uyum sorunu yaşanmayacaktır. Ancak orta vadede, ki bu 2005 son çeyreğidir, mali ve kurumsal güçlendirme programının hayata geçirilmesi şartına bağlı olarak gerçekleştirilmesi öngörülmektedir (TÇV 2001, İKV 2001, http-11, http-33).

4.2.6 Tehlikeli Atıklar

Avrupa Birliği'nde tehlikeli atıkların yönetimiyle ilgili çıkan 12 Aralık 1991 tarih ve 91/689/EEC (AET) sayılı "Tehlikeli Atık Yönergesi" 27 Temmuz 1994 tarih ve 94/31/EC (AT) sayılı Direktifle düzeltmeye uğramıştır (http-35).

Tehlikeli atıklar birbirleriyle ve diğer atıklarla karıştırılmamalı, kayıt altında olmalı ve insan ve çevre sağlığına zarar vermeyecek şekilde muhafaza edilmelidir (http-35).

Tehlikeli Atık Yönergesi, tehlikeli atıklar konusunda uygulanacak tedbirleri tanımlar. Bir "tehlikeli atık" tanımı yapılmış ve bu konuda da atıkları tehlikeli kılan nitelikleri içeren eke (EK III) doğrudan atıfta bulunulmuştur.

Tehlikeli atıklar en son, 6 Eylül 2000 tarihli ve 2000/532/AT sayılı Komisyon Kararı'yla değiştirilmiş, Avrupa Atık Katalogu adıyla tehlikeli atıklar listesi oluşturulmuştur.

Tehlikeli atık konusunda, 75/442/AET sayılı Yönerge'nin 13. Maddesine istinaden gerçekleştirilen toplama ve taşıma operasyonlarının denetiminde özellikle o atığın kaynağı ve varış noktası detaylarıyla bildirilmelidir (http-36, İKV 2001).

Ciddi tehlike bulunan acil durumda, üye devlet, tehlikeli atığın çevreye ve halk sağlığına zararlı olmamasını sağlamak üzere bu direktif hükümlerini geçici olarak uygulamaktan vazgeçebilecek ve bu durumdan Komisyon'u haberdar edecektir (http-35, TÇV 2001).

Tehlikeli atıkların nakliyesi ile ilgili çıkan Yönergeler (Direktifler) ise şunlardır:

- 1 Şubat 1993 tarihli "Topluluk Adına Atıkların Sınır Ötesi Taşınmasına ve Bertarafının Kontrolüne İlişkin Konvansiyon"un imzalanmasına dair konsey kararı (Basel Konvansiyonu)
- 22 Eylül 1997 tarihli "Topluluk Adına Atıkların Sınırlar Ötesi Taşınmasına ve Bertarafının Kontrolüne İlişkin Konvansiyon"un

değiştirilmesinin onaylanmasına dair konsey kararı (Basel Konvansiyonu)

- 259/93/AT sayılı Konsey Tüzüğü (değiştirilmiş haliyle)

259/93/AET sayılı Tüzük, Avrupa Topluluğu içinde, dışında ve/veya AB'ye gerçekleştirilen atık taşımacılığının kontrolü ve yönetimi ile ilgilidir. Bu Tüzük, atıkların taşınmasının kontrolünü sağlayan bir sistem kurmaktadır. Tüzük Basel Konvansiyonu'nu, Atıkların Sınırlarötesi Taşınmasını İçeren OECD Konsey Kararları'nı ve 4. ACP- AET (LOME) Konvansiyonu' nu uygulamaya geçirmektedir. Bu Tüzüğün uygulama alanı sadece Tehlikeli Atıkları İçeren Basel Konvansiyonu'nun uygulama alanından daha kapsamlıdır. AB içinde ayrı taşımacılık rejimlerini, transit geçişlerle beraber ithalat ve ihracatları kapsayan bu Tüzük tüm atıkları kapsamaktadır. Kırmızı, sarı ve yeşil listede belirtilen atık sınıflandırmasına dayanılarak kullanım dışı bırakma ya da yeniden kullanılma amaçlı düşünülen atıklar için farklı koşullar sağlanmıştır (http-37, İKV 2001, TÇV 2001).

Genel olarak; örneğin PCB ve PCT'leri içeren kırmızı liste ve demir çelik imalatından gelen atıkları içeren sarı liste "tehlikeli atıklar" kapsamındayken, yeşil liste metal atıkları gibi zararsız atıkları kapsamaktadır (http-37). Bu üç liste OECD çalışmalarının sonuçlarıdır.

Tüzükler, Üye ülkeler üzerinde doğrudan bağlayıcı niteliğe sahip olduğundan ve buna aykırı gözükten herhangi bir ulusal yasaya göre öncelik arz ettiğinden, bu konuda Üye ülkelerin herhangi bir aktarma işlemi (kendi ulusal iç mevzuatlarına) yapmalarına gerek yoktur. Bu Tüzüğün etkin olabilmesi açısından merkezi önem taşıyan konu gerekli olan uygulama yöntemleridir.

Bu amaçla, yetkili mercilerin, sıradan bir gönderme bildirisine dayanarak atıkların taşınmasının, kontrolünün ve yönetiminin tanımlanmasını sağlamaları gerekmektedir. Atık taşımacılığı konusundaki ilgili diğer ülkelerin bilgilendirilmesi ve o ülkelere danışılması için prosedürler ayrıca düzenlenmelidir. Ayrıca yasadışı atık trafiğinin yasaklanması ve cezalandırılması da gerekmektedir (İKV 2001, TÇV 2001).

Türk mevzuatında tehlikeli atıkların kontrolü ile ilgili temel düzenleme ise 27.8.1995 tarih ve 22387 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği'dir. Bu Yönetmeliğin amacı (http-34);

- İnsan sağlığına ve çevreye zarar verecek şekilde doğrudan veya dolaylı biçimde alıcı ortama verilmesinin önlenmesine,
- Üretim ve taşınmasının kontrolünün sağlanmasına,
- İthalinin yasaklanmasına ve ihracatının kontrolüne,
- Yönetiminde gerekli teknik ve idarî standartların sağlanmasına,
- Üretim kaynağında en aza indirilmesine,
- Üretim kaçınılmaz olduğu durumlarda, üretildiği yere en yakın mesafede bertaraf edilmesine,
- Yeterli bertaraf tesisi kurulması ve bu tesislerin çevre yönünden sağlıklı bir şekilde kontrolüne,
- Çevreyle uyumlu yönetiminin sağlanmasına, yönelik prensip, politika ve programların belirlenmesi için hukukî ve teknik esasları düzenlemek olarak öngörülmüştür.

Yönetmelik daha sonra tehlikeli atığı tanımlamıştır. Burada herhangi bir tehlikeli atık konsantrasyonuna bakılmaksızın tehlikeli atık sınıfına alınanlar dışında, eşik konsantrasyonuna bağlı listelenmiş atıklar mevcuttur. Bunların yanı sıra, doğal karakterleri ya da oluşmalarına neden olan aktiviteye bağlı olarak ilgili ekte belirtilen maddeler, bu maddeleri içerenler ve patlayıcı, oksitleyici, kanserojen ve korozif gibi ayrı bir ekte belirtilmiş özellikleri taşıyan atıkları da bu başlık altında tanımlamıştır (http-34).

Yönetmelikte yer alan atıkların yönetimine ilişkin ilkeler;

- Her türlü atığın ithali, bu Yönetmeliğin 38. maddesinde belirtilen hükümler saklı kalmak kaydıyla yasaktır,
- Atıkların, kaynağında en aza indirilmesi esastır,

- Atık yönetiminin her safirasında sorumlu kişiler, çevre ve insan sağlığına zarar vermeyecek tedbirleri alırlar,
- Atıkların yarattığı çevresel kirlenme ve bozulmadan doğan zararlardan dolayı atık üreticileri, taşıyıcıları, bertaraf edicileri kusur şartı aranmaksın sorumludurlar. Bu sorumluların, meydana gelen zararlardan ötürü genel hükümlere göre de tazminat sorumluluğu saklıdır,
- Atıkların yönetiminden kaynaklanan her türlü çevresel zararın giderilmesi için yapılan harcamalar "**kirleten öder**" prensibine göre atıkların yönetiminden sorumlu olan gerçek ve tüzel kişiler tarafından karşılanır. Atıkların yönetiminden sorumlu kişilerin çevresel zararı durdurmak, gidermek ve azaltmak için gerekli tedbirleri almaması veya bu tedbirlerin yetkili makamlarca doğrudan alınması sebebiyle kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılan gerekli harcamalar, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre atıkların yönetiminden sorumlu olanlardan tahsil edilir.
- Yönetmeliğin daha sonraki bölümlerinde görevli ve yetkililer, atıkların taşınması ile ilgili kurallar, atıkların yakılmasına ilişkin hükümler, atıkların depolanmasına ilişkin esaslar, bertaraf tesislerine ait lisans alım kuralları ve işletme şartları yer almaktadır (http-34).

Görüldüğü üzere Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği konu ile ilgili kapsamlı hükümler içermektedir. Yönetmelikte yer alan atık kategorileri ve atık listesi, Basel Sözleşmesi'nden adapte edilmiştir. Ayrıca, Ulusal Rapor'da belirtildiği üzere, bu listeler Türkiye şartlarına uygun olarak detaylandırılmıştır. Atık yağlar, cips ve termik santral külleri ve tıbbi atıklar, bu yönetmelikte "Özel Atıklar" listesinde yer almaktadır (http-34).

Amacı, sağlık kuruluşlarından kaynaklanan tıbbi atıkların halk sağlığına ve çevreye zarar vermeden ayrı olarak toplanması, geçici depolanması, geri kazanılması, taşınması ve nihai bertarafınının sağlanmasına yönelik idari, teknik

ve hukuki prensip, politika ve programların belirlenerek uygulanmasının sağlanması olan 20.05.1993 tarih ve 21586 sayılı “Tıbbi Atıkların Kontrol Yönetmeliği” Türk mevzuatında ayrı olarak ele alınmıştır.

Tehlikeli Atıkların Taşıma ile ilgili hükümlerinden başka, Yönetmelikte, “Atıkların Geri Kazanımı ve Bertarafına İlişkin Hükümler”, “Ara Depolama ve Arıtım Tesisleri ile İlgili Hükümler”, “Bertaraf Tesislerine Lisans Verilmesi ile İlgili Hükümler”, “Düzenli Depolama Tesisleri İnşaatı ve İşletilmesi” ve “Atıkların Sınırlar ötesi Taşınımı” da mevcuttur (http-34).

Tehlikeli atık geri kazanım ve nihaî bertaraf tesisleri de Çevre ve Orman Bakanlığı’ndan lisans almakla yükümlü kılınmıştır. Bu hususların Avrupa direktifleri ile getirilen koşullara genel olarak uygun olduğu görülmektedir (http-34, TÇV 2001).

Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği ile tehlikeli atıklara ilişkin özel kurallar belirlenmiş olup, bu düzenleme, bazı yönleri ile AB direktiflerinde verilen kurallardan daha sıkı tedbirler içermektedir. Yönetmelikte tehlikeli atıkların özellikleri, bertaraf şekilleri, bertaraf kriterleri ve işlemleri gösterilmektedir. Bundan başka tehlikeli atık oluşturabilecek faaliyetler ve kontrol edilmesi gereken genel atık tiplerine ilişkin listelere ve kod numaralarına da yer verilmiştir. Kısaca, ilgili düzenleme Avrupa Birliği Direktifliklerine uyumludur. Sadece Tehlikeli Atık Listelerinin kapsamı birbirinden farklıdır. Avrupa Birliği’nde bu maddeler 51 tane iken, bizde 47 maddeden söz edilmektedir (TÇV 2001).

4.2.7 Kanalizasyon Atıksu Çamurları

12 Haziran 1986 tarih 86/278/AET sayılı “Kanalizasyonlardan Çıkan Arıtma Çamurunun Tarımda Kullanılması Sırasında Çevrenin ve Özellikle de Toprağın Korunması” isimli kanalizasyon sularının, toprak, bitkiler, hayvanlar ve insan üzerindeki zararlı etkilerinin önlenerek bu gibi suların doğru şekilde kullanılmasını teşvik amacıyla çıkarılmıştır (http:38).

Direktif; tanımları, kanalizasyon atığının toprakta kullanımını, içerebileceği ağır metal ve diğer parametrelerin miktarlarını, kullanılacak kanalizasyon sularının nerelerde kullanılabileceğini, kullanırken hangi kurallara uyulacağını içerir (http-39, TÇV 2001).

Bu Yönerge, toprak (EK IA) ve çamurda (EK IB) bulunan ağır metal muhteviyatına ve toprağa bir yıl içinde aktarılabilecek maksimum ağır metal miktarına (EK IC) sınır değerler getirerek, tarımda arıtma çamurunun uygulanmasını düzenlemeyi amaçlamaktadır. Bir veya daha fazla ağır metal muhteviyatının EK IA'da belirtilen sınır değerleri aşması halinde arıtma çamurunun kullanımı yasaktır. Yönerge'de üretilen çamurun miktarı, çamurun içeriği, özellikleri ve işlem modelini içeren bir kayıt sistemi bulunmaktadır. Yönerge'de belirtilen bazı istisnalarla birlikte çamurun tarımda kullanılmadan önce işleminden geçmesi, örneklendirilmesi ve analiz edilmesi gerekir (http-39, IKV 2001).

Arıtma çamuru tarımda kullanılacaksa iyileştirilmesi zorunludur fakat üye ülkeler kullanılmayan topraklarda iyileştirme yapmadan çamuru toprağa verilebilir.

Çamur Kullanımının Yasaklandığı Alanlar:

1. Hasat toplama periyodu öncesi mera ve otlaklar (Bu periyot üç haftadan az olmamak kaydıyla üyelerce tespit edilmiştir.)
2. Meyve ağaçlarının istisnası ile meyve ve sebze yetiştirilen topraklar,
3. Hasat boyunca ve hasattan önceki on ay süresince, normalde taze yenen ve toprakla direk teması olan meyve ve sebzelerin yetiştirilmesi için ayrılmış arazi (http-39).

Üye devletler aşağıdakilerin kayıtlarını tutmak zorundadırlar:

1. Üretilen ve tarımda kullanılması için sağlanan çamur miktarı,
2. Çamurun içerik ve özellikleri,
3. İyileştirme modelleri,

4. Çamur ve çamurun kullanıldığı arazi alıcısının isim ve adresleri (http-39).

86/278 sayılı “Kanalizasyon Arıtma Çamurunun Tarımda Kullanılması Sırasında Çevrenin ve Özellikle Toprağın Korunması” hakkında Konsey Yönergesi'nin ve 31.12.91 tarihli değişikliğin getirdiği ağır metal kalıntılarının sınırlarına ilişkin standart değerler, Türkiye’de, Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği'nin ilgili hükümleri (md.44 ve 45) ve EK IV ile kısmen uyumluydu. Tam uyum açısından AB Yönergesi EKI C’de verilen değerlerden Kadmiyum, Çinko ve Cıvaya ait sınır değerlerin, Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği Ek IV B’ye aktarılması gerekiyordu. Yönetmeliğimizin sadece sınır değerleri daha gevşekti. Ancak bu Yönetmeliğimizin ilgili 44. ve 45. maddeleri 2002 yılında yürürlükten kaldırıldı. 31.05.2005 tarih ve 25831 sayılı “Toprak Kirliliği Kontrol Yönetmeliği” bu Direktifi karşılayacak hükümleri taşımaktadır.

4.2.8 Piller ve Aküler

Bazı tehlikeli maddeler içeren akümülatör ve pil atıklarını iyileştirmek ve atılma yöntemlerini kontrol etmek üzere AB Konseyi ilk olarak 1991’de, 18 Mart 1991 tarih ve 91/157/EEC (AET) sayılı “Tehlikeli Madde İçeren Pil ve Akümülatörlerin Bertarafı” Direktifi ile ve daha sonra da 4 Ekim 1993 tarih ve 93/86/EEC (AET) sayılı ve 22 Aralık 1998 tarih ve 98/101/EC (AT) sayılı Direktiflerde yaptığı değişikliklerle konuyla ilgili esasları belirlemiştir (http-40).

1993’den bu yana Avrupa Birliği üye ülkelerinde %0,05 oranında civa içeren ve uzun kullanımlı manganez alkalimli pillerin veya %0,025’i oranında civa içeren herhangi diğer çeşit alkalimli pillerin piyasaya sunulması yasaklanmıştır (http-41, TÇV 2001).

98/101/EC (AT) sayılı Direktif bu standartlara 1.01.2000’den geçerli olmak kaydıyla daha sıkı kısıtlamalar getirmiştir. Bu tarihten itibaren üye devletlerde, ağırlığının %0.0005’den fazla civa içeren pil ve akümülatörlerin piyasaya sürülmesi yasaklanmıştır. Aynı durum, bu pil ve akümülatörleri içeren

aletlere de uygulanmaktadır. Üye ülkelerin pil ve akümülatörlerin ağır metal içeriklerini azaltmak üzere programlar hazırlamaları gerekmektedir (http-41, TÇV 2001, İKV 2001)

Pil ve akümülatörler, ya da içinde bunları bulunduran aletlerin, ayrı toplanma, geri kazanım koşulları ve ağır metal içeriklerini gösterecek şekilde işaretlenmeleri şarttır.

Direktife göre, endüstriyel ve otomotive ait pil ve akülerin yakılması veya toprağa gömülmeleri yasaklanmıştır. Üye ülkelerin en fazla 5 yıl içinde yerine getirecekleri:

1. Kullanılan pil ve akümülatörler için minimum ortalama toplama hızı 160 g/kişi-yıl'dır.

2. Minimum toplama oranı her bir üye ülkede bir yılda üretilen nikel kadmiyum pil ve akümülatörlerin toplam miktarının % 80'idir.

Üye ülkeler MSW içinde bulunan nikel-kadmiyum pil ve akümülatörleri izlemek zorundadır. Direktifin yürürlüğe girmesinden sonraki iki yıl içinde üye ülkelerin taşınabilir, endüstriyel ve otomotivde kullanılan pil ve akümülatörlerin geri dönüşümünü sağlamış olmaları zorunludur (sadece %10'luk bir kısım teknik sebeplerle geri dönüştürülemeyebilir). Direktifin yürürlüğe girmesinden dört yıl sonra ise;

- Kurşun - asit pil ve akümülatörlerindeki kurşunun tamamı ve ortalama ağırlığının %65'i,
- Nikel - kadmiyum pil ve akümülatörlerindeki kadmiyumun tamamı ve ortalama ağırlığının %75'i,
- Kullanılan diğer pil ve akümülatörlerin ağırlığının en az %55'i,

geri dönüştürülmelidir.

Üreticiler kullanılan tüm pil ve akümülatörlerin toplama, arıtım, geri dönüşüm ve depolanmaları için kaynak ayırmak zorundadır. Ancak bu konu yerel, bölgesel ve ulusal yetkililerle paylaşılabilir. Tüm pil ve akümülatörlerde, ayrı toplanmalarına dair sembol bulunmalıdır.

Türkiye’de, Piller ve Aküler için Yönetmelik, Ulusal programımızda 2004 yılı 2. çeyreğinde hedeflenmiş ve hedef gerçekleştirilmiştir (http-28).

Pil ve akümülatör ürünlerinin etiketlenmesi ve işaretlenmesi, üretilmesinde zararlı madde miktarının azaltılması, kullanıldıktan sonra atıklarının evsel ve diğer atıklardan ayrı olarak toplanması, taşınması, bertarafı ile ithalat, transit geçiş ve ihracatına ilişkin yasak, sınırlama ve yükümlülükleri, alınacak önlemleri, yapılacak denetimleri, tabi olunacak sorumlulukları; 31 Ağustos 2004 tarih ve 25569 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan “Atık Pil ve Akümülatörlerin Kontrolü Yönetmeliği” ve 3 Mart 2005 tarih ve 25744 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan “Atık Pil ve Akümülatörlerin Kontrolü Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” ile düzenlemektedir (http-28).

Yönetmeliğin amacı aşağıdaki maddelerle ifade etmiştir (http-43, http-44):

- Çevresel açıdan belirli kriter, temel koşul ve özelliklere sahip pil ve akümülatörlerin üretiminin sağlanması,
- İnsan sağlığına ve çevreye zarar verecek şekilde doğrudan veya dolaylı olarak alıcı ortama verilmesinin önlenmesi,
- Etiketleme ve işaretleme ile pil ve akümülatör ürünlerinin kalite kontrolünün, ithalatının kontrolünün ve içerdiği zararlı madde miktarının kontrolünün sağlanması,
- İthalat, ihracat ve transit geçişlerine ilişkin esasların belirlenmesi,
- Yönetiminde gerekli teknik ve idari standartların sağlanması,
- Zararlı madde içeren pil ve akümülatörlerin üretilmesinin, ihracatının, ithalatının ve satışının önlenmesi,
- Atık pil ve akümülatörlerin geri kazanım veya nihai bertarafı için toplama sisteminin kurulmasına ve yönetim planının oluşturulmasına yönelik prensip, politika ve programların belirlenmesi için hukuki ve teknik esasları.

Atık pil ve akümülatörlerin yönetimine ilişkin ilkeler ise:

- Piller ve akümülatörler bu Yönetmelikte belirtilen şekilde etiketlenir ve işaretlenir.
- Uzun ömürlü ve şarj edilebilir pil ve akümülatörlerin üretimi öncelikle tercih edilir.
- Ağırlıkça yüzde iki (% 2) den fazla cıva oksit veya cıva içeren düğme tipi pillerin üretimi ve ithalatı yasaktır.
- Ağırlıkça yüzde iki (% 2) ye kadar cıva oksit veya cıva içeren düğme tipi piller ve ağırlıkça % 2'ye kadar cıva içeren düğme tipi pillerden oluşan piller hariç;
 - 1) Ağırlıkça milyonda beş (% 0,0005) den fazla cıva içeren (Hg) pillerin,
 - 2) Ağırlıkça onbinde yirmibeş (% 0,025) den fazla Kadmiyum (Cd) içeren primer pillerin, ithalatı ve üretimi yasaktır.
- Zararlı madde içeren atık piller Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği hükümlerine göre bertaraf edilir.
- Atık pil ve akümülatörlerin evsel ve diğer atıklarla birlikte depolanması, alıcı ortama verilmesi ve yakılması yasaktır.
- Atık pil ve akümülatörlerin geri kazanılması esastır.
- Atık pil ve akümülatörlerin yönetimlerinin her safhasında sorumlu kişiler, çevre ve insan sağlığına zarar vermemek için gerekli tedbirlerin alınmasından sorumludur.
- Atık pil ve akümülatörlerin yarattığı çevresel kirlenme ve bozulmadan doğan zararlardan dolayı pil ve akümülatör üreticilerinin, atık pil ve akümülatör taşıyıcılarının ve bertaraf edicilerin bu faaliyetler sonucu meydana gelen zararlardan ötürü kusurları oranında tazminat sorumluluğu saklıdır.

- Pil ve akümülatör üretenler ile piyasaya sürenler, atık pil ve akümülatörlerin toplanması, taşınması ve bertarafını sağlamak ve bu amaçla yapılacak harcamaları karşılamakla yükümlüdürler.
- Bu Yönetmelik kapsamına giren atık pil ve akümülatörlerin uluslararası ticareti, ithalatı, ihracatı ve transit geçişinde Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği hükümleri uygulanır.
- Atık pil ve akümülatörlerin yönetiminden kaynaklanan her türlü çevresel zararın giderilmesi için yapılan harcamalar “kirleten öder” prensibine göre atık pillerin ve akümülatörlerin yönetiminden sorumlu olan gerçek ve tüzel kişiler tarafından karşılanır. Pil ve akümülatörlerin üretiminden ve ithalatından sorumlu kişilerin çevresel zararı durdurmak, gidermek ve azaltmak için gerekli önlemleri almaması veya bu önlemlerin yetkili makamlarca doğrudan alınması nedeniyle kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılan gerekli harcamalar 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsili Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre atıkların yönetiminden sorumlu olanlardan tahsil edilir. Ancak, kirletenlerin ödeme yükümlülüğünden kurtulabilmesi için, kirlenmenin önlenmesi ve sınırlandırılması için her türlü tedbiri aldıklarını ispat etmeleri gerekir.

Yönetmeliklerde yükümlülüklerle birlikte Taşıma, Geri Kazanma, Geçici Depolama, Lisans, Kota ve Depozito uygulama şartlarının yanı sıra etiketleme şartları ifade edilmektedir. Buna göre

- Atık akümülatörlerin ayrı toplanmasını sağlayacak sembol olarak, bu Yönetmeliğin 1 no’lu ekinde yer alan sembolün üretici tarafından kullanılması,
- Atık akümülatörlerin geri kazanımlarının sağlanmasından yükümlü olan üreticilere geri dönmesini sağlamak amacıyla, bu ürünlerin etiketlenmesinde “depozitoludur” ibaresi ile Bakanlık tarafından firmaya verilen kod numarasının yer alması,

- Kurşun asit akümülatörlerin üzerinde “Pb” ya da “kurşun” ve “GERİ KAZANILIR” ifadesi ya da “GERİ KAZANILACAK AKÜ” ibaresinin bulunması, ayrıca bu ürünlerin dış ambalajlarında da aynı ibarelerin bulundurulması,
- Pil ürünlerinin, Türk Standartlarında (TS EN 61429) belirtilen şekilde etiketlenmesi ve işaretlenmesi zorunludur. Sekonder hücreler ve sekonder pil ürünlerinin Türk Standartlarında (TS EN 61429) belirtilen şekilde etiketlenmesi ve işaretlenmesi zorunludur. Ağırlıkça milyonda beş (% 0,0005) den fazla cıva (Hg) içeren düğme tipi piller ile bu tür düğme pillerden oluşturulan pillerin ambalajlarının Ek-1’de gösterilen sembol ile işaretlenmesi zorunludur (http-43, http-44).

4.2.9 Ambalaj ve Ambalaj Atıkları

Konuyla ilgili çıkan 20 Aralık 1994 tarih ve 94/62/EC (AT) sayılı “Ambalajlama ve Ambalaj Atıkları” Direktifi aradan tam on yıl geçtikten sonra 11 Şubat 2004 tarih ve 2004/12/EC sayılı Direktif ile değişiklik ve düzeltmelere gitmiştir (http-42).

Direktifin amacı, ambalaj ve ambalaj atıklarının yönetimi konusunda üye ülkelerdeki farklı uygulamaları harmonize ederek çevrenin korunması ve üye ülkeler arasında ortak standartlar uygulayarak Avrupa pazarında ürünlerin serbest dolaşımını sağlayabilmesidir. Direktif, “ambalaj” tanımına bir açıklık getirmekte, ambalajları üç sınıfa ayırmakta ve direktif ekinde buna örnekler verilmektedir. Direktife göre ambalaj; ürünün bir parçası değilse fakat ürünü koruyor, destekliyor ve içeriyorsa birinci sınıfa (i), satış noktasında dolduruluyor ya da kullan-at kullanımına uyuyorsa ikinci sınıfa (ii), ambalaj bileşenleri veya ürüne asılı veya tutturulmuş ise üçüncü sınıfa (iii) girmektedir. (ÇOKAYGİL 2005)

Direktif;

- Ambalaj atıkları üretiminin azaltılması, ıslahı, yeniden işleme tabi tutulması ve tekrar kazanılmalarını sağlamak için alınacak tedbirleri gösterir.
- Tüm ambalajları içerir.
- Üye devletler, kullanılmış ambalajların ve ambalaj atıklarının, tüketiciden veya son kullanıcıdan iadesi (depozito), atık bölgesinden toplanması ve bunların yeniden işleme tabi tutulması ve ıslahı için gerekli sistemleri kuracaklardır.
- Ambalajların üzerlerine yaptıkları malzemenin türü işaretlenecektir.
- Ambalajlama en az hacimde ve ağırlıkta olacak, yeniden kullanma ve geri dönüşüm için uygun malzemenin üretilenecektir.
- Üye devletlerin ulusal standartları, bu direktif hükümlerine uymadığı takdirde, Komisyon tarafından ulusal standartların durdurulması istenebilecektir.
- Üye devletler, ambalajlama ve ambalaj atıklarına dair veri tabanlarını, topluluğun kriterlerine göre uyumlaştıracaklardır.
- Üye devletler, ayrıntılı veri tabanını hazırlarken, küçük ve orta büyüklükteki işletmelere ait özel problemleri dikkate alacaklar, ayrıca Komisyon'a verdikleri raporlarda, güncel hale getirdikleri veri tabanını bildireceklerdir.

94/62/EC no'lu direktif, 30 Haziran 2001 itibariyle tüm üye ülkelerde ambalaj atıklarının %50-65 oranında geri kazanımını ve %25-45 oranında geri dönüşümünü hedeflerken, 2004/12/EC no'lu direktif, 31 Aralık 2008 tarihine kadar gerçekleştirilmesi gereken aşağıda verilmiş yeni hedefleri ve yeni tanımları içermektedir (ÇOKAYGİL 2005, TÇV 2001, IKV 2001).

- Ambalaj atıklarının ağırlıkça en az %60'ı geri kazanılacak veya enerji geri kazanımlı insinerasyon tesislerinde yakılacak,
- Ambalaj atıklarının ağırlıkça en az %55-80'i geri dönüştürülecek,
- Materyal bazında geri dönüşüm hedefleri; cam için % 60, kağıt ve karton için % 60, metaller için % 50, plastikler için % 22,5 ve ahşap için de % 15 şeklinde olacaktır.

30 Haziran 2005 tarihine kadar Avrupa Komisyonu Direktif'in uygulanmasına ve kirlilik önleme ve yeniden kullanımın oranının artmasına yönelik seçeneklere dair bir rapor hazırlayacaktır. 31 Aralık 2007 tarihine kadar da Avrupa Parlamentosu ve Konseyi, Komisyon'dan gelecek önerilere göre 2009-2014 yılları arası için yukarıda verilen hedefleri takip eden yeni hedeflere ve Yaşam Döngüsü Değerlendirmesi ve Fayda-Maliyet Analizleri gibi bilimsel araştırma ve değerlendirme tekniklerinin sonuçlarına dayanan üçüncü 5 yıllık hedefleri belirleyecektir. Bu proses her beş yılda bir tekrarlanacaktır (ÇOKAYGİL 2005).

Yunanistan, İrlanda ve Portekiz gibi ülkelerin birçok küçük adadan oluşmaları, kırsal ve dağlık sahalara sahip olmaları ve ambalaj tüketimlerinin düşük olması nedeniyle diğer üye ülkeler için belirlenen 2008 yılı sonu yerine yukarıda belirtilen hedefleri 2011 yılına kadar gerçekleştirmeleri öngörülmektedir.

Aday ülkeler, Avrupa Birliği kanunları çerçevesinde "atık mevzuatının" bütününe uyum sağlamayı taahhüt etmiş bulunmadıklarından aday ülkeler ile Avrupa Komisyonu arasındaki "pazarlık", uyum yasalarının takvimi üzerine odaklanmış durumdadır (ÇOKAYGİL 2005).

Avrupa Birliği'nde, 94/62 sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi çerçevesinde yürütülen ambalajlama ve ambalaj atıkları konusu, Türkiye 'de Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği kapsamında "Ambalaj Atıklarının Geri Kazanılması" başlıklı üçüncü bölümde ele alınmakta iken 30 Temmuz 2004'de

25338 sayılı resmi gazetede “Ambalaj ve Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği çıkmış ve 1 Ocak 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir (http-28).

Ambalaj atıkları, Ambalaj ve Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği çıkarılmadan önce, Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği'nin “Ambalaj Atıklarının Geri Kazanılması” başlıklı üçüncü bölümünde ele alınmıştır. Fakat bu bölüm, 1.1.2005 tarihinde Ambalaj ve Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği'nin yürürlüğe girmesiyle yine aynı tarihten geçerli olmak üzere 5.4.2005 R.G. tarihli Yönetmelik ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Ambalajlama ve ambalaj atıklarının işlenmesini uyumlaştırmayı amaçlayan bu Direktifler yalnızca yüksek seviyede çevre koruma tedbirleri sağlamakla kalmamakta bunun yanında tek pazarın işleyişini gözetecek tedbirleri de ortaya koymaktadır.

Direktif'in hedeflerine ulaşabilmek için sanayi ile gönüllü anlaşmalar yapılabilir. Bu Direktif'in uygulanışı sırasında göz önünde bulundurulması gereken bir konu, ambalaj atıklarının tekrar kullanımı ve geri dönüşümüne ilişkin hedeflere ulaşılması için ekonomik araçların kullanılmasıdır.

Ambalaj atıkları, Ambalaj ve Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliğinin amacı (http-45);

- Çevresel açıdan belirli kriter, temel koşul ve özelliklere sahip ambalajların üretimi,
- Ambalaj atıklarının çevreye zarar verecek şekilde doğrudan ve dolaylı bir şekilde alıcı ortama verilmesinin önlenmesi,
- Öncelikle ambalaj atıklarının oluşumunun önlenmesi, önlenemeyen ambalaj atıklarının tekrar kullanım, geri dönüşüm ve geri kazanım yolu ile bertaraf edilecek miktarının azaltılması,
- Ambalaj atıklarının yönetiminde gerekli teknik ve idari standartların oluşturulması ve bununla ilgili prensip, politika ve programlar ile hukuki, idari ve teknik esasların belirlenmesidir.

Yönetmeliğin 12. Maddesinde, ambalajın tasarımından başlayarak, üretimi, pazarlanması, dağıtımını, kullanılması, atık haline gelmesi ve bertaraf edilmesine kadar; çevreye verdiği zararın, temiz ürün ve teknolojiler kullanılarak, nitelik ve nicelik olarak azaltılmasının esas olduğu belirtilmiştir. Bu amaçla gerek üretilecek ambalajların yapısındaki ağır metal muhtevaları, gerekse de ambalajın birim ağırlığı, ambalajın fonksiyonunu bozmayacak, gerekli sağlık, temizlik ve güvenlik düzeyini olumsuz etkilemeyecek şekilde en aza indirilecektir (http-45).

Bu esasa uygun olarak, ambalaj üreticileri ambalajları, tekrar kullanılabilir, geri dönüştürülebilir, geri kazanılabilir ve bu işlemleri kapsayan yönetim ve bertaraf aşamalarında çevreye en az zarar verecek şekilde tasarlamak ve üretmekle yükümlüdürler.

Alternatifi olmayan ambalajlar dışında, geri dönüşümü ve geri kazanılması teknik olarak mümkün olmayan ambalajların üretilmesi, piyasaya sürülmesi ve ithali yasaktır (http-45).

Yönetmelikte, kurşun, cıva, kadmiyum, artı altı değerlikli krom miktarı yoğunluklarının toplamı ağırlık olarak sınır değerleri belirlenmiştir.

Ayrıca Yönetmelikte ambalaj atıklarının geri toplanması, tekrar kullanılması, geri kazanımının kolaylaştırılması ve tüketicinin bilgilendirilmesi amacıyla ambalajların üretimleri sırasında işaretlenmesi zorunlu kılınmıştır.

Ambalaj üreticileri, ürettikleri ambalajların üzerinde, geri kazanılabilir ambalaj sembolü ile ambalajın cinsini belirten kısaltma ve malzeme cinsine ait numarayı bulundurmaları zorundadır. Sembolün merkezine ambalajın üretildiği malzemenin cinsini temsil eden numara, altına da büyük harfler ile malzeme cinsini temsil eden kısaltma yazılır. İşaretleme, ambalajın üzerinde; kolayca görülebilir, okunabilir, ambalaj açıldığı takdirde bile kalıcı ve dayanıklı olacak, işaretlemenin teknik nedenlerden dolayı ambalajın üzerinde yapılamaması durumunda piyasaya süren tarafından etiket üzerinde yapılır (http-45).

Sorumlu ekonomik işletmeler ambalaj atıklarının ağırlık itibarıyla en az %60'ını geri kazanmakla sorumludurlar. Bu yüzdeye 10 yıl içinde varılması hedeflenmiştir. Bu belirtilen geri kazanım oranlarını sağlayamamaları durumunda;

işletmeler, takip eden ilk yılda o yıl için uygulanan geri kazanım hedeflerine ilaveten, eksik kalan oranları yüzde on fazlasıyla geri kazanırlar. Ekonomik işletmeler bu yılda da öngörülen hedeflere ulaşamadıkları takdirde, takip eden yılda zorunlu depozito uygulamasına geçirilirler. Bu işletmeler, o yıl için belirlenen geri kazanım oranlarını sağlamaları halinde, depozitosuz geri kazanım uygulamasına dönerler. Geri kazanım oranlarının bir kez daha sağlanamaması durumunda beş yıl süre ile depozito uygulamasına tabi olurlar (http-45).

Birden fazla ambalaj cinsi kullanan işletmeler, geri kazanım yükümlülüğünü yerine getirmedikleri ambalaj türü için depozito uygulamasına geçerler. Depozito satışın her aşamasında geçerlidir. Depozito bedeli, boş ambalajları geri getirenlere satıcılar tarafından ödenir. Toplanan boş ambalajların satış noktaları ve piyasaya sürenler tarafından geri alınması zorunludur (http-45).

Ekonomik işletmeler toplama, tekrar kullanım, geri dönüşüm ve geri kazanım ile ilgili olarak yaptıkları çalışmalarını kapsayan bilgi ve belgeleri her yıl Şubat ayı sonu itibariyle Bakanlığa gönderip belgelemek zorundadırlar. Ekonomik işletmeler adına toplama, geri dönüşüm ve geri kazanım yükümlülüğünü üstlenen yetkilendirilmiş kuruluşların belgelendirmeleri ise yetki verme esas ve kriterleri çerçevesinde belirlenir (http-45).

Bu Yönetmelik ile sorumluluk verilen ekonomik işletmeler ve yetkilendirilmiş kuruluşlar, tüketicileri, ambalaj atıklarının iade, toplanma ve geri kazanım sistemleri; bu atıkların kaynağında ayrı toplanması, yeniden kullanımı, geri dönüşümü ve geri kazanımı konularındaki rolleri ile piyasada mevcut ambalaj malzemeleri üzerindeki işaretlemelerin anlamları başta olmak üzere; ambalaj atıklarının kaynağında ayrı toplanması konusunda bilgilendirmekle yükümlüdürler. Ayrıca, Bakanlık, mahallin en büyük mülki amiri, belediyeler, ekonomik işletmeler, yetkilendirilmiş kuruluşlar, satış noktaları ambalaj atıklarının kaynağında ayrı toplanması, tekrar kullanılması, geri dönüştürülmesi ve geri kazanılması ile buna yönelik olarak uygulanan sistemler hakkında tüketicileri ve kamuoyunu bilgilendirmek ve duyarlılığı geliştirmek üzere eğitim çalışmaları yürütmek, koordine etmek veya bu amaçla yapılan çalışmalara katılmak ve katkıda bulunmak zorundadırlar (http-45).

Tehlikeli Kimyasallar Yönetmeliği kapsamındaki maddeler ve müstahzarlar, Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği kapsamındaki atıklar ve Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği kapsamındaki atıklar ile kontamine olmuş ambalajlar bu Yönetmelik kapsamı dışındadır. Yönetmelik dışındaki atıkların toplanması, taşınması ve bertarafı yukarıda belirtilen mevzuat hükümlerine göre yapılır (http-45).

Kullanılan malzemeye (plastik, metal, cam, kağıt-karton, kompozit ve benzeri) ve kaynağına (evsel, endüstriyel, ticari, işyeri) bakılmaksızın ülke içinde piyasaya sürülen bütün ambalajları ve ambalaj atıklarını kapsayan Yönetmelik, ambalaj atıklarına dair birçok konuya açıklık getirilmekte, ambalaja dair yeni tanımlamaları, ambalaj işaretlerini ve numaralarını tanımlamış ve 2015 yılına kadar gerçekleştirilmesi gereken geri kazanım oranlarını vermektedir (http-45, ÇOKAYGİL 2005).

Yönetmelik, ambalaj atıklarına yönelik kota ve depozito uygulamalarının yanı sıra, ambalaj üretimine dair hükümleri, ambalaj atıklarının geri dönüşümü ve geri kazanımını, ambalaj atıklarının kaynağında ayrı toplanmasını, ambalaj atıkları geri kazanım tesislerine lisans ve ön lisans verilmesi gibi konularını da ele almaktadır.

Bununla beraber, Bakanlık, ambalaj atıkları konusunda Yetkilendirilmiş Kuruluş'larla birlikte çalışır. Yetkilendirilmiş Kuruluş ambalaj atıkları geri kazanımı "ulusal hedefleri"ni sağlamak üzere, ekonomik işletmelerden devraldığı yükümlülükleri, T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı'ndan bu alan için aldığı yetkileri kullanmak sureti ile yerine getiren kar amacı olmayan sivil toplum organizasyonlarıdır.

Bu sayede Bakanlık, farklı ambalaj malzemesi türleriyle ilgili sayıları binleri bulan ambalaj üreticisi ve piyasaya süren firmalarla muhatap kalmak yerine bu konudaki yetkisini bir Yetkilendirilmiş Kuruluşa devrederek hem kamu yönetimi hem de ekonomi açısından en uygun çözümü sağlamış bulunmaktadır. Bakanlık, yalnızca Yetkilendirilmiş Kuruluş' un, AB' nin öngördüğü oranlardaki geri dönüşüm hedeflerini yakalama konusundaki çalışmalarını ve bu çalışmaların

sonuçlarını takip eder. Yetkilendirilmiş Kuruluş sistemi AB ülkelerinde, ülke koşul ve durumları da göz önüne alınarak sağlıklı bir şekilde sürdürülmektedir.

Bu Kuruluşlar CAMSIAD (Cam Geri Dönüşüm Sanayicileri ve İş Adamları Derneği) ve ÇEVKO (Çevre Koruma ve Ambalaj Atıkları Değerlendirme Vakfı)'dur. Örneğin ÇEVKO daha yönetmelik uygulamaya geçmeden eğitim seminerleri vererek bilgilendirme görevini büyük ölçüde yüklenmiştir. CAMSIAD cam ambalajlar için kumbara sisteminden maksimum fayda sağlayabilmek adına **“yükte ağır pahada hafif”** olan bu malzemenin AB'nin geri dönüşüm hedefleri çerçevesinde gerekli oranlarda toplanması faaliyetlerini yürütmektedir.

4.2.10 Atıkların düzenli depolanması

Konsey, atık yönetimi metotlarından olan toprağa gömme ve muhafaza edilme sırasında, çevrede özellikle su, hava, toprak ve insan sağlığı üzerinde meydana gelebilecek olumsuz etkileri önlemek ve azaltmak amacıyla 26 Nisan 1999 tarih ve 99/31/EC (AT) sayılı “Atıkların Toprağa Gömülmesi” Direktifi benimsemiştir ([http-46](#)).

Çöp sahalarına ilişkin bu Direktif; özellikle yüzey ve yeraltı sularına, toprak, hava, insan sağlığına olumsuz etkilerin önlenmesini ya da azaltılmasını amaçlar. Belediye atıkları, tehlikeli atıklar, zararsız atıklar ve önemsiz (mutfak) atıklar gibi farklı atık kategorilerini tanımlar. Çöp sahaları 3 sınıfa ayrılırlar;

1. Tehlikeli atıklar için çöp sahaları,
2. Tehlikeli olmayan (zararsız) atıklar için çöp sahaları,
3. Evsel atık çöp sahaları ([http-47](#)).

Direktifte, toprağa gömme alanlarında kabul edilmeyecek atıklar ile kabul edilecek atıklara standartlar getirilmiştir. Toprak doldurma sınıflandırmasına da Direktif'te yer verilmiştir ve tehlikeli atıklar için, zararsız ve evsel atıklar için depolama detaylarını kapsar (İKV 2001, TÇV 2001).

Riskleri engellemek amacıyla bir atık kabul prosedürü oluşturulmuştur:

1. Atık, gömme işlemi yapılmadan önce bir ön işleme tâbi tutulmalı,
2. Tehlikeli atık, tehlikeli atık depolama noktasında saklanmalı,
3. Zararsız atıklar için depolama noktaları, belediye atıkları ve zararsız atıklar için kullanılmalı ve
4. Evsel atıklar için depolama noktaları ise sadece bu atıklar için kullanılmalıdır (http-47).

Yönerge, atık toplama noktasında kabul görmeyecek atıkları da sıralamaktadır:

1. Sıvı atıklar,
2. Yanabilir atıklar,
3. Patlayıcı ve okside olabilir atıklar,
4. Hastane ve diğer klinik atıklar (enfeksiyon taşıyıcı olabilen),
5. Kullanılmış lastikler ve
6. Bazı istisnalarla, Ek II'de belirtilen kabul kriterlerini taşımayan diğer atıklar (http-47).

Direktif halihazırda faaliyette olan toprağa gömme alanlarının en kısa zamanda bu direktif hükümlerine uymalarını, faaliyetlerini sürdürebilmeleri için şart koymuştur. Aksi takdirde, Üye Ülkelerden Direktif'in belirttiği mevzuatla uyum içinde olmayan mevcut dolun noktalarının işletilmesine son verilmesi istenmiştir (http-47, İKV 2001).

Konuyla ilgili Direktif'in uygulamasıyla ilgili olarak üye ülkeler her 3 senede bir Komisyon'a rapor hazırlar ve Komisyon da bu raporlara göre Topluluk Raporunu yayınlar.

Avrupa Birliği'nin konu ile ilgili 99/31 sayılı Direktifi 'ne karşılık olan Türk düzenlemesi Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği'nin "Katı Atıkların Depolanması" başlığını taşıyan beşinci bölümünde yer almaktadır.

Bu konu uyum açısından sorun teşkil etmemektedir. Yalnız Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği'nin 12 ve 13'üncü eklerinin buradan alınarak, Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği'nin Ekleri içine yerleştirilmesi daha yerinde olur. Bu alanda yaşanan sıkıntı mevzuat uyumu meselesinden değil, Türkiye'de hala düzenli çöp depolama sahalarının inşa edilmemesinden kaynaklanmaktadır (İKV 2001).

Bu çerçevede, eski düzensiz depolama sahalarının kapatılması ve uygun şekilde rehabilite edilmesinin önem arz ettiği ve bu amaçla yerel otoritelerin, atık düzenli depolama sahalarının planlanması, inşa edilmesi ve işletilmesi konularında desteklenmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır (TÇV 2001).

Ulusal programda yönetmelik için öngörülen zaman 2005 son çeyreğidir. 2003 Mali İşbirliği “Türkiye İçin Çevre Alanında İdari Kapasitenin Geliştirilmesi Projesi”nin bir bileşeni olarak Atık Sektörüne ilişkin 2 yıl sürecek olan Twinning projesi Eylül 2004’de başlamış olup, söz konusu Direktif bu proje kapsamında halen çalışılmaktadır.

4.2.11 Atıkların sevkiyatı

Konuyla ilgili 1 Şubat 1993 tarih ve 259/93/EEC sayılı Konsey Tüzüğü atıkların üye ülkeler içinde veya diğer ülkelere naklinde veya geçişinde öngörülen düzenlemeleri içerir (http-55).

Üye ülkelerin atıkların sevkiyatında ön izin sistemi kurmaları gerekmektedir. Bu sisteme göre atıklar,

1. Toprağa gömülme veya yakılma için düzenlenecek atıklar,
2. Geri kazanım için düzenlenecek atıklar olarak ayrılmalıdır (http-55).

Geri kazanılacak olan atıklar ise, 4 listeye ayrılmıştır. Bunlar;

1. Metal ve metal alaşımlarının olduğu Yeşil Liste,
2. Demir ve çelik üretiminden gelen atıkların olduğu Turuncu Liste,

3. PCB ve PCT içeren atıkları kapsayan Kırmızı Liste ve

4. Bu 3 listenin dışında kalan atıklardır (http-55).

Atıkların sevkiyatı için bildirim zorunludur. Buna göre, bildirimi yapacak olan, istenen ön izni son gidilecek yerdeki yetkili makama başvurarak vermek zorundadır. Aksi takdirde atık sevkiyatı olamaz. Burada tarafların yükümlülükleri vardır. Buna göre;

1. Bildirimi yapan olası tüzüğe aykırılıklarda atığı geri alacağını,

2. Alıcı da, teslim aldığı atıkları, çevreye uyumlu usullerle bertaraf edeceği yükümlülüğünü kabul etmek zorundadır.

Üye ülkeler, atık sevkiyatında kontrol hakkına sahiptir ve atık sevkiyatını izlemek ve bunlardan örnek almak için gereken koşulları sağlayacaklardır.

Bertaraf ve tehlikeli atıkların geri kazanımı için atığın ihracı yasaktır. İthalat olarak bakıldığında ise; bertaraf ve geri kazanım için sevkiyat yasaktır (http-55).

Türkiye atıkların sevkiyat konusunda, 20-22 Mart 1989'da Basel'de imzaya açılan "Tehlikeli Atıkların Sınırlar Ötesi Taşınımının ve Bertarafının Kontrolüne İlişkin Sözleşme"yi imzalayıp onaylayarak Avrupa Birliği ile uyumu sağlamıştır. Sadece uygulamada teknik ve kurumsal sorunlar yaşanmaktadır (İKV 2001, TUSİAD 2002, http-11).

Sözleşme'nin en temel hareket noktası, devletlerin ülkelerinde çevreyi koruyabilmelerine olanak tanımak ve tehlikeli atıkların sınır aşırı taşınması gibi çevreye zarar verebilecek birtakım eylemlere izin vermeme imkânına sahip olmalarını sağlamaktır (http-16).

Sözleşmeye değişiklik getiren BAN Değişikliği 1995 yılında Üçüncü Taraflar Konferansı'nda kabul edilmiş ve Sözleşme metnine dâhil edilmiştir. Söz konusu değişiklik ile Basel Sözleşmesi'ne taraf olan ve aynı zamanda Avrupa Birliği ve OECD'ye üye olan ülkeler ile Lichtenstein'dan diğer taraf ülkelere her türlü tehlikeli atık ticareti yasaklanmıştır. BAN Değişikliği'nin yürürlüğe

girebilmesi için mevcut taraf ülkelerin dörtte üçünün değişikliği onaylaması gerekmektedir ([http-16](#)).

Türkiye 1994 yılından bu yana Basel Sözleşmesi'ne taraftır ve BAN Değişikliğini 2003 yılında onaylamıştır ([http-16](#)).

Ulusal programda, atıkların taşınması yönetmeliği için öngörülen zaman 2005 son çeyreğidir. 2003 Mali İşbirliği “Türkiye İçin Çevre Alanında İdari Kapasitenin Geliştirilmesi Projesi”nin bir bileşeni olarak Atık Sektörüne ilişkin 2 yıl sürecek olan Twinning projesi Eylül 2004’de başlamış olup, söz konusu Direktif bu proje kapsamında halen çalışılmaktadır ([http-11](#)).

4.2.12 Hurda Taşıtlar

Amacı iskartaya çıkan taşıtların sebep olduğu atıkların engellenmesi ve çevrenin korunması amacıyla parçalarının toplanması, tekrar-kullanılması ve geri dönüşümünün teşvik edilmesi olan 18 Eylül 2000 tarih ve 2000/53/EC (AT) sayılı “Hurda Taşıtların Bertaraf Yöntemleri” Direktifi benimsenmiştir ([http-48](#)).

1996 yılında Avrupa Parlamentosu, Komisyon’u, ürün sorumluluğuna dayanarak atık için özellikle de hurdaya çıkan taşıtlarla ilgili olarak yasa yapmaya davet etmişti. Bu sebeple Komisyon da atığın önlenmesini birinci öncelik haline getiren bu Direktif’i kabul etmişti.

Yönerge, taşıt üreticileri, malzeme ve donanım üreticilerinin yapması gerekenleri sıralamıştır:

1. Dizayn edilirken taşıtlarda zararlı madde kullanımının azaltılmasına çaba gösterilmesi;
2. Hurdaya çıkan taşıtların sökülmesini, yeniden kullanılmasını, geri kazanılmasını kolaylaştıracak taşıtların tasarlanması ve üretilmesi;
3. Taşıt üretimi sektöründe geri dönüşümlü malzemelerin kullanımının artırılması ve

4. 1 Temmuz 2003'den sonra piyasaya sürülecek olan taşıtların parçalarının, EK II'de belirtilen listedekiler hariç civa, kadmiyum veya kurşun içermemesi (http-49).

Direktif hurda taşıtların işlenmesi ve depolanması konusunda daha da sıkı kontroller getirmektedir. Üye Ülkelerin hurda taşıtlar için toplama sistemi oluşturmaları gerekir. Yine Üye Ülkelerin tüm taşıtların yetkili işleme birimlerine gitmesini sağlaması ve bertaraf sertifikasının gösterilmesi halinde kaydının silinebileceği bir sistem inşa etmeleri beklenmektedir. Bu sertifikalar taşıtların işleme merkezine transferi sonrasında ücretsiz olarak hazırlanır (İKV 2001).

Direktif'e göre hurdaya çıkan bir taşıtın son sahibi hurdayı ücretsiz olarak (ücretsiz geri alma kuralı) bertaraf edebilecektir. Otomobil üreticilerinin bu tedbirin uygulanmasından doğan masrafların tümünü ya da önemli bir kısmını karşılaması gerekmektedir. Otomobil üreticilerinin müşterilerine taşıtın parçalarının geri kazanım ve geri-dönüşümüne, hurda taşıtların tamir ve bakımına, tekrar kullanma, geri kazanım ve geri-dönüşümle ilgili gelişmelere ilişkin bilgileri sağlaması gerekir (http-49, İKV 2001).

Direktif, hurda taşıtların daha ileri bir işleme tutulmadan evvel çevreye yapacakları olumsuz etkileri en aza indirmek amacıyla önce sökülmelerini sonra belirlenmiş nitelikteki parçalardan arındırılmalarını söylemektedir. Tehlikeli maddeler ve parçalar böylelikle daha sonra çıkacak olan atığa bulaşmamış olacaklardır. (http-49, TÇV 2001).

Araç parçalarının (akü, lastik, yağ) tekrar kullanım ve geri kazanımına öncelik verilmelidir. Üye devletler tekrar kullanımı mümkün olan parçaların tekrar kullanımını, mümkün olmayanlarından ise yararlanmayı ve havaya salınan gazların ve gürültünün kontrolü için, çevre bakımından sürdürülebilir bir geri dönüşüme öncelik verilmesini teşvik edici tedbirleri almak zorundadırlar (http-49).

Bu Direktifte hedef:

- En geç 1 Ocak 2006'ya kadar, hurda taşıtlar için ortalama taşıt ağırlığı ve yılbaşına tekrar kullanım ve elde etme oranı en az %85'e

yükseltilecektir. Aynı zaman süresinde ortalama taşıt ağırlığı ve yıl başına yeniden kullanım ve geri dönüşüm, en az %80'e yükseltilecektir.

- En geç 1 Ocak 2015'e kadar bu oran en az %95'e yükseltilecektir (http-49, TÇV 2001).

Bu Yönerge'nin uygulanmasında otomobil üreticilerinin sorumluluğu paylaşması gerektiği gerçeğinden hareketle Üye Ülkeler, Yönerge'nin bazı bölümlerini ilgili ekonomik sektörlerle yapılan anlaşmalar yoluyla da kendi sistemlerine aktarabilirler. Bu durum ilgili taraflarla yapılacak gönüllü anlaşmaların da yolunu açar (İKV 2001).

Üye ülkeler her 3 yılda bir direktiflerin gerçekleştirmeleri ile ilgili raporu Komisyona sunarlar ve Komisyon da bunu yayımlar (http-49).

Avrupa Birliği'nin Hurda Taşıtlar Hakkında Konsey Direktiflerini karşılayacak bir yönetmeliğimiz yoktur. Bu konuda Çevre ve Orman Bakanlığı'nın otomobil üreticileri ile birlikte "gönüllü" bir sistem geliştirmesine yönelik başlatılması yerinde görülmekteydi (İKV 2001). Twinning Projesi kapsamında çalışılacak olan Direktiflerden biri de bu hurda taşıtla konusudur. Proje ile ilgili olarak Ülkelerden alınan teklifler değerlendirilmiş ve proje yapmak üzere Almanya Çevre ve Nükleer Bakanlığı seçilmiştir. Kontratın ilk taslağı Delegasyona ve CFCU'ya sunulmuştur. Sektörle çalışmalar devam etmektedir (http-52).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkemizde ve dünyada son yıllarda önemi giderek artan “Atık Yönetimi” ile ilgili Avrupa Birliği uyum sürecinde yasal açıdan hangi noktada olduğumuzu belirtmek amacıyla yapılan bu yüksek lisans tezinde, “Çevre” başlığı altındaki dokuz başlıktan biri olan “Atık Yönetimi” –Bölüm 4’de- detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Ülkemizde atık yönetimi ve temiz teknolojilerin kullanılmasına ilişkin mevzuat Çevre Kanunu'na dayalıdır. Bu mevzuata dayalı olarak atık yönetiminden sorumlu kuruluşlar ise Çevre ve Orman Bakanlığı başta olmak üzere, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Bayındırlık Bakanlığı, TSE, Belediyeler, Dış Ticaret Müsteşarlığı'dır. Avrupa Birliği'nde ise Avrupa Çevre Ajansı (EEA) gibi üst kuruluşlardır.

Çevre konusunun bir üst kuruluş ile ele alınması yani konunun siyasi ve politik kavramlardan mümkün olduğunca arındırılması ve konunun ehliлерince yürütülmesi çok daha başarılı olunmasını sağlayabilir. Çünkü ilgili tüm kurum ve kuruluşlar arasındaki koordinasyonun sekteye uğramaması ve süreklilik taşıması, verimliliği arttırıcı, sonuca yönelik çalışmanın en önemli koşuludur. Kaldı ki, en büyük sıkıntıyı uygulamada yaşayan ülkemiz için, Çevre konusunun özerk bir yapı içinde ele alınması bu sıkıntının çözümünü oldukça kolaylaştırabilecek bir yoldur.

Ülkemizin Avrupa Birliği Uyum sürecinde müktesebata uyum açısından yapmış olduğu çalışmaların hukuksal boyutu bu anlamda başarılı olmuşsa da, uygulamaların başarılı olması için, bağımsız ve ilgili tüm kuruluşlarla koordinasyon içinde çalışacak bir yapıda olması tercih edilmelidir.

Ülkemizin Çevre konusuna yaklaşımı zaman içerisinde giderek artan bir titizlik ve çalışmayla devam etmektedir. 1.Çevre ve Ormancılık Şurası'nda alınan kararlar dikkate alındığında, konunun eski dönemlerle kıyaslanamayacak kadar ciddiyetle ele alındığı farkedilebilir. Çok daha spesifik ve mercek altında incelenmiş konulara profesyonel yaklaşımların olduğu 1.Çevre ve Ormancılık

Şurası'ndan önceki Çevre Şura'larında alınan kararlar, genellikle geniş çapta ve birbirinin tekrarı tavsiyeler olmuştur. Hatta 2000 yılında İzmir'de gerçekleşen IV.Çevre Şura'sında “Yerel Yönetimlerde Çevre Mevzuatının Uygulanmasında Karşılaşılan Sorunlar” adlı Komisyon çalışmasında alınan dört karardan biri “Çevre Bakanlığınca Ödül Yönetmeliği hazırlanarak çevre konusuna duyarlı kişi ve kuruluşlar ödüllendirilmelidir” diğeri ise, “4. Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Ulu Önder Atatürk' ün çevre anlayışının ve doğa sevgisinin sembolü olan “Yürüyen Köşk” Yalova' da bulunmaktadır. Bu Köşkün Çevre Bakanlığı önderliğinde Ulusal ve Uluslar arası platformlarda çevreciliğin tarihsel sembolü olarak gündemde tutulması ve halka açılması ile ilgili çalışmalar yapılmalıdır” olmuştur. Bu kararlar “sanki herşey yapılmış da bunlar kalmış” veya “kimse işin öneminin farkında ve ehlinde değil” izlenimi vermektedir. Çevre konusundaki son şura kararları bu görüntüden çıkılıp, ehliherince işin üstlenildiğinin göstergesidir. Bunda Avrupa Birliği uyum sürecinin de rolü olduğu gözardı edilmemelidir.

Çevre konusu, Avrupa Birliği'ndeki gibi bir üst kuruluş tarafından ele alınmamasına rağmen, atık yönetimiyle ilgili Türkiye'deki mevzuat her bir atık türüne ait yönetmelik hükümleri çerçevesinde ele alındığı için, Avrupa Birliği'ndeki karmaşık yapıdan çok daha anlaşılabilir ve uygulanabilir.

Avrupa Birliği'nin katı atıkların bertaraf edilmesine ilişkin mevzuatı evsel nitelikli atıklar, ambalaj atıkları, atık yağlar, arıtma çamurları, çöplüklerin standartları, çöp miktarının azaltılması ya da bertaraf edilmesi tekniklerini içeren bir dizi yönerge oluşmaktadır. Ancak bu bir dizi yönergenin oluşunu tamamıyla olumlu almak çok da doğru bir yaklaşım değildir. Örneğin atıkların yakılması konusu farklı yönergeler altında açıklanmıştır ve bu işi anlaşılabilir duruma getirebilmektedir. Bu da özellikle şeffaflık konusunda Çevre'nin en büyük sahipliğini yapması gereken halkı zor durumda bırakmaktadır.

Mevcutta bulunan ve çıkarılan Yönetmeliklere bakılıp, Avrupa Birliği Direktifleriyle karşılaştırıldığında, AB yolundaki Türkiye'nin en başarılı olduğu konulardan birinin Çevre konusu olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Şu an için Avrupa Birliği Direktifleri içinde yer alıp da Türkiye’de ayrı bir Yönetmeliği olmayan bazı başlıklar söz konusudur ancak bunlar da gerek Tehlikeli Atıklarla ilgili Yönetmelikte gerekse diğer Yönetmelikler de ele alınmıştır. Örneğin; Titanyum Dioksit Atıkları başlığında bir Yönetmeliğimiz yoktur ama bu atık türü Su Kirliliği Yönetmeliği Suda Tehlikeli ve Zararlı Atıklar Listesinde yer almaktadır. Keza PCB/PCT Bertarafına ait de bir Yönetmeliğimiz yoktur ama konu “Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği” içersinde yer almakla beraber, yeni atık yağlar yönetmeliğinde de yer almaktadır. Kısacası, birebir Direktiflere ait başlıkların Yönetmeliklerde olmaması konularla ilgili herhangi bir yaklaşımın olmadığını göstermez.

Şu ana kadar hedeflenen sürede yürürlüğe girmiş olan Yönetmeliklerimize bakılacak olursa, uyum süreci içinde çıkan 5 Yönetmelik de, ilgili Direktifleri karşılamaktadır.

Atık Yağlarla ilgili AB Direktifi mineral bazlı ve sanayi yağlarına uygulanmaktadır. Oysa biz de Bitkisel Atık Yağlar ayrı bir Yönetmelikle düzene alınmıştır. Yağları ikiye ayırıp, ayrı Yönetmelikler altında değerlendirmek, çok daha olumlu ve işlevseldir. Biz de yeni yürürlüğe giren bu iki Yönetmeliğimiz de çok daha kapsamlı ve ayrıntılıdır. AB’de atık yağlarla ilgili direktif maalesef istenilen anlamda uygulanmamaktadır.

2004 yılında yürürlüğe giren Piller ve Aküler ile ilgili Yönetmeliğimiz bu kadar yeni olmasının da etkisiyle oldukça kapsamlıdır. Toplanması, geri kazanılması, etiketlenmesi, depozito uygulamaları AB Direktifinde yer alan maddelerden çok daha kapsamlı ele alınmıştır. Bu arada özellikle akülerden Kurşun geri dönüşümü biz de çok daha yüksek verimliliktedir. Çünkü akülerin geri dönüşümü bu işle uğraşanlar için iyi bir gelir kaynağıdır.

Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliğinin 3. Bölümü ile ele alınan ambalaj atıkları konusu, Piller ve Akülerle ilgili Yönetmeliğimiz gibi yeni olan “Ambalaj ve Ambalaj Atıkları ile ilgili Yönetmeliğimiz” ile ayrı bir yönetmelikle düzene sokulmuştur. Hiçbir açıklığa meydan vermeyecek kadar ayrıntılı ve açık bir yönetmeliktir. Ve atıkların iade, toplama ve geri kazanımı, atıkların kaynağında

ayrı toplanılması, yeniden kullanımı, geri dönüşüm ve geri kazanımı konularında gerek ekonomik işletmelerle gerekse yetkilendirilmiş kuruluşlarla tam bir işbirliği içindedir. Tüketicinin de zincire dahil edildiği bu büyük ekip ile Ambalaj atıkları konusu “Kirlenen Öder” prensibini baz almasının dışında, kirliliğin azalması adına, alternatifi olmayan ambalajlar dışında, geri dönüşümü ve geri kazanılması teknik olarak mümkün olmayan ambalajların üretilmesi, piyasaya sürülmesi ve ithali kesin olarak yasaklanmıştır.

Tehlikeli atıklarla ilgili yönetmeliğimiz, ilgili direktifi karşılamanın yanı sıra, başka Direktifleri de karşılayan bir yönetmeliğimizdir. PCB atıklarıyla ilgili Direktifi de karşılayan yönetmeliğimiz, son revize edilmesinden sonra ilgili Direktifi de tam manasıyla karşılamaktadır.

“Katı Atıkların Kontrol Yönetmeliği”nin 7. Bölümü “Katı Atıkların Yakılması” başlığını taşır. 2005’in son çeyreğinde atıkların yakılmasına ilişkin Yönetmelik çıkacaktır ama bu şekilde bile bakıldığında şu an ki ilgili Bölümün birçok problemin çözümünü karşıladığı görülebilir. Tehlikeli atıkların yakımı ise Tehlikeli Atıkların Kontrol Yönetmeliği’nde zaten vardı ve Direktifin ilgili maddelerini tam manasıyla karşılamaktadır. Temmuz 2006’da yürürlüğe gireceği planlanan Büyük Yakma Tesisleri ile ilgili Yönetmelikle bu konudaki tüm açık kapatılmış olacaktır. Zaten, atıkların yakılması konusu, yakma tesislerinde minimum hücre sıcaklığı AB’nde 850 iken Yönetmelikte 800 derece olması gibi farklılıklar vardır dışında mevzuat olarak uyumlu olduğumuz iki başlıktan biridir.

Tüm Atık mevzuatı içinde en eksik olduğumuz konu maalesef “Atıkların Düzenli Depolanması” konusudur. Bu konuyla ilgili yönetmeliğin 2005 yılının son çeyreğinde çıkarılması hedeflenmiştir ama hemen belirtilmelidir ki, bu yönetmelik diğerleri kadar çabuk uygulamaya geçememe riskini taşımaktadır. Çünkü mevcut sahaların rehabilitasyonu veya yeniden yapılması gerçekten zaman, para ve emek istemektedir. Bu da belirtilen veyas umulan süre içinde olabilecek gibi görünmemektedir.

2005’in son çeyreğinde kabul edilmesi planlanan Hurda Taşıtlarla ilgili Yönetmelik içerik olarak üreticileri bağlamaktadır. Bu anlamda iyi bir işbirliği

sorunsuz bir Yönetmeliğin çıkmasını ve uygulanmasını sağlayacaktır. AB'nin bu konudaki hedef yüzdeleri gerçekten yüksektir.

Atıklar için Çerçeve Yönetmeliği 2005 yılının son çeyreğinde yürürlüğe girecektir. Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliğinin “Katı Atıkların Kaynağında Ayrı Toplanması ve Taşınması” adlı 4. Maddesinin ilgili AB Direktiften farkı Yönetmelik içerisinde net bir atık listesinin bulunmamasıdır. Ancak bu da bir eksiklik değildir çünkü liste “Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği”nde yer almaktadır. İçerik olarak bakıldığında örneğin Direktifte yer alan depozit sistemleri Ambalaj Atıkları ile ilgili Yönetmeliğimizde çok daha ayrıntılı ve kapsamlı ele alınmıştır. Üstelik sivil kuruluşlarla desteklenen bu sistem AB'ne göre daha başarılı olacak izlenimi vermektedir.

Çerçeve Yönetmelikler dışında, 2005 IV:Çeyreğini bekleyen 2 Yönetmelik daha, şu halleriyle bile Direktifi nerdeyse karşılmaktadırlar. Kısaca bu Yönetmeliklerin hazırlanıp, yürürlüğe girişi zor değildir. Ancak, çıkması 2005 yılı IV.Çeyrek'ine ait tüm yönetmelikler neredeyse hazır oomalaarına rağmen, bu yönetmeliklerin yürürlüğe girebilmeleri için 2872'de olması gereken değişiklikleri beklemektedirler. Bu sebeple, üzerinde çalışılıp hazırlanmış ve hazırlanmakta olan tüm yönetmelikler 2872'deki değişikliğin kabulunu beklemektedirler. Bunların içinde, herhangi bir hedef belirlemediğimiz elektrik ve elektronik ekipmanlarla ilgili Yönetmelik de dahildir.

Kısaca, mevzuat düzeyinde değerlendirildiğinde özellikle son çıkarılan Yönetmeliklere bakarsanız Türkiye Çevre konusunda asla AB'nin gerisinde değildir. Hatta daha da iyidir demek iddialı olmayacaktır. Harfiyat atıklarıyla ilgili başlı başına bir Yönetmeliğimiz olduğunu ve bu konuda Avrupa Birliği'nin “study” olarak çalışmalarının olduğunu belirtirsek sanırım ne demek istediğimiz daha net olarak ortaya çıkacaktır.

Atık arıtım ve bertarafı açısından bakıldığında atık hiyerarşisi açısından Avrupa Birliği ve Ülkemiz açısından bir fark yoktur. “Geri Dönüşüm”, “Kompostlama”, “Yakma” ve “Depolama” olarak arıtım ve bertarafı değerlendiren Avrupa Birliği, ambalajlarını geri dönüştürmeyi, tıbbi atılarını ise

yakmayı hedeflemektedir. Ülkemiz bu açıdan bakıldığında sadece düzenli depolama noktasında yetersiz kalmaktadır.

Burada Çevre konusundaki başarımızı belirleyecek tek şey çıkarılan bunca Yönetmeliğin uygulanması aşamasıdır. Yönetmelikler en kısa süre içinde tavizsiz hayata geçirilmelidir. İlerleme Raporlarında da görüldüğü üzere ülkemiz, üzerine düşen hukuksal uyarlamalar görevini en iyi şekilde yerine getirmiştir. Ancak uygulama için yeniden yapılanma şart görünmektedir.

Gerekli eğitimin verilememesi, ulusal yönetimlerden vazgeçilememesi sorunların çözümünü zorlaştırmaktadır. Ülkenin birçok konuda olduğu gibi Çevre konusunda da başarılı olması için, bölgesel tarzda daha küçük ölçekli yönetimlere sahip olunması gerekmektedir.

Avrupa Birliği artık “Yönet ve kontrol et” yaklaşımını hükümet, özel sektör ve halk arasında sorumlulukları paylaşarak “teşvik et ve özendir” mekanizmalarıyla harekete geçirmektedir. Avrupa Birliği, çevre ve sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin tüm karar, eylem ve uygulamalarını, mümkün olan en geniş ölçüde vatandaşların katılımı ve şeffaflık ilkelerine uygun bir şekilde gerçekleştirmeyi öngörmektedir. Bu amaçla, Topluluk/ulusal veya bölgesel hükümet/yerel veya bölgesel yönetimler/ girişimciler/ tüketiciler ve genel olarak kamu oyu arasında sorumluluğun paylaşılmasına özel bir önem verilmektedir. Bu ülkemizde de ısrarla dikkate alınmalıdır.

Son olarak, sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı doğrultusunda, insan sağlığı ve doğal dengeyi koruyarak ekonomik kalkınmaya imkân verecek, doğal kaynakların yönetimini sağlayacak, gelecek kuşaklara daha sağlıklı bir doğal, fiziki ve sosyal çevre bırakacak yönde arzulanan nitelikte bir gelişme için çevre politikalarının ekonomik ve sosyal politikalarla entegrasyonu sağlanmalı ve yola devam edilmelidir.

KAYNAKLAR

ÇOKAYGİL Z., *Atık Yönetimi Planlamasında Yaşam Döngüsü Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Çevre Mühendisliği Bölümü, Eskişehir, Türkiye (2005).

IKV (İktisadi Kalkınma Vakfı), *Avrupa Birliği'nin Çevre Politikası ve Türkiye'nin Uyumunu*, 5.Kitap, İstanbul, Türkiye (2001).

IKV (İktisadi Kalkınma Vakfı), *Avrupa Birliği'nin Çevre Politikası*, 6, İstanbul, Türkiye (2003)

http-1: [http://www.euturkey.org.tr/ AB / AB nedir/ Tarihçe](http://www.euturkey.org.tr/AB/AB_nedir/Tarihçe)

http-2: <http://www.foreigntrade.gov.tr/ab/Krono.htm>

http-3: [http://www.deltur.cec.eu.int/ AB / AB nedir?](http://www.deltur.cec.eu.int/AB/AB_nedir?)

http-4: [http://www.deltur.cec.eu.int/ AB / AB kurumları](http://www.deltur.cec.eu.int/AB/AB_kurumları)

http-5: [http://www.deltur.cec.eu.int/ AB / AB Politikaları / Çevre](http://www.deltur.cec.eu.int/AB/AB_Politikaları/Çevre)

http-6: <http://www.cedgm.gov.tr/aca.htm>

http-7: <http://www.tisk.org.tr>

http-8: <http://www.europa.eu.int>

http-9: <http://www.ikv.org.tr/pdfs/4f3a608d.pdf>

http-10: <http://www.tbmm.gov.tr/Anayasa.htm>

http-11: <http://www.cevreorman.gov.tr>

http-12: <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/ab/abab/GumrukBirligi020103.htm>

http-13: [http://www.deltur.cec.eu.int/ AB / AB Politikaları / Gümrük Birliği](http://www.deltur.cec.eu.int/AB/AB_Politikaları/GümrükBirliği)

http-14: <http://www.dtm.gov.tr>

http-15: [http://www.la21turkey.net/modules.php?name=Content& pa=showpage& pid=4](http://www.la21turkey.net/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=4)

http-16: <http://www.disisleri.gov.tr>

http-17: <http://www.dpt.gov.tr>

http-18:http://www.europa.eu.int/eur-lex/pri/en/oj/dat/2001/l_085/l_08520010324en00130023.pdf

http-19:<http://www.abgs.gov.tr>

http-20:<http://local.tr.eea.eu.int>

http-21: <http://www.cedgm.gov.tr/aca.htm>

http-22: <http://sura.cevreorman.gov.tr/>

http-23: <http://europa.eu.int/comm/environment/guide/part2c.htm>

http-24: <http://europa.eu.int/comm/environment/wasteinc/index.htm>

http-25: http://europa.eu.int/comm/environment/wasteinc/newdir/2000-76_en.pdf

http-26: http://europa.eu.int/comm/environment/waste/oil_index.htm

http-27: <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l21206.htm>

http-28: <http://www.atikyonetimi.cevreorman.gov.tr/yonetmelikler.htm>

http-29: <http://europa.eu.int/comm/environment/waste/plans/index.htm>

http-30:<http://europa.eu.int/eurlex/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31991L0156:EN:HTML>

http-31: <http://www.atikyonetimi.cevreorman.gov.tr/yonetmelikler/kaky.doc>

http-32: <http://europa.eu.int/comm/environment/waste/pcbs/index.htm>

http-33:http://europa.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexapi!prod!CELEXnumdoc&lg=EN&numdoc=31996L0059&model=guichett

http-34: <http://atikyonetimi.cevreorman.gov.tr/yonetmelikler/tehlike.doc>

http-35: <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l21199.htm>

http-36:http://europa.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=Directive&an_doc=1975&nu_doc=442

http-37: <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l11022.htm>

http-38: <http://europa.eu.int/comm/environment/waste/sludge/index.htm>

http-39: <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l28088.htm>

- http-40: <http://europa.eu.int/comm/environment/waste/batteries/index.htm>
- http-41: <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l21202.htm>
- http-42: http://europa.eu.int/comm/environment/waste/packaging_index.htm
- http-43: <http://www.cevreorman.gov.tr/yasa/y/25569.doc>
- http-44: <http://www.cevreorman.gov.tr/yasa/y/25744.doc>
- http-45: <http://www.cevreorman.gov.tr/yasa/y/25538.doc>
- http-46: http://europa.eu.int/comm/environment/waste/landfill_index.htm
- http-47: <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l21208.htm>
- http-48: http://europa.eu.int/comm/environment/waste/elv_index.htm
- http-49: <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l21225.htm>
- http-50: <http://vizyon2023.tubitak.gov.tr/teknolojiogorusu/paneller/cevresurdurulebilirlikalkinma/raporlar/son/EK-4.pdf>
- http-51: <http://vizyon2023.tubitak.gov.tr/teknolojiogorusu/paneller/raporozet/csk.pdf>
- http-52: <http://www.cevreorman.gov.tr/belgeler/uprogram.doc>
- http-53: <http://europa.eu.int/comm/environment/waste/>
- http-54: <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l21201.htm>
- http-55: <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l11022.htm>
- http-56: <http://ekutup.dpt.gov.tr/1998.html> (UÇEP)
- http-57: http://europa.eu.int/eur-lex/pri/en/oj/dat/2004/1_047/1_4720040218en00260031.pdf
- http-58: <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan> (Beş Yıllık Kalkınma Planları)
- http-59: [http:// dtm.gov.tr/ab/ilerleme%20raporlari.htm](http://dtm.gov.tr/ab/ilerleme%20raporlari.htm) (İlerleme Raporları)
- http-60: http://disisleri.gov.tr/NR/rdonlyres/4175572C-1552-478D-A44C-419993B33372/0/2005_ilerleme.pdf

http-61: <http://disisleri.gov.tr/NR/rdonlyres/5E459993-FDC9-49D5-BC1A-E9C10718DA40/0/KOB.pdf>

http-62: <http://belgenet.com/arsiv/ab/ab.html> (Ulusal Programlar)

http-63: http://cevreorman.gov.tr/belgeler2/BYTY_080705tr.doc

TALU N. “Avrupa Birliği Çevre Politikası ve Türkiye”, Yeni Türkiye A.B. Özel Sayısı, **36**, sf. 1056-1076, (2002)

TÇV (Türkiye Çevre Vakfı), *AB’nde ve Türkiye’de Çevre Mevzuatı*, 149, Ankara, Türkiye (2001).

TURKAP (AB-Türkiye İşbirliği Derneği), *Şu AB Neyin Nesi?*, AB Bilinci Serisi 6, İstanbul, Türkiye (2005).

TÜSİAD, *AB Çevre Mevzuatına Uyum Süreci*, T/2002-9/331 (2002)

YAŞAMIŞ F. “Türkiye’nin Avrupa Birliği ile Çevresel Bütünleşmesi”, Yeni Türkiye A.B. Özel Sayısı, **36**, sf. 1032- 1055, (2002)

EK – 1 Terimler Sözlüğü

AB Kurumları (*EU Institutions*) : Avrupa Parlamentosu, Konsey, Komisyon, Adalet Divanı ve Sayıştay AB kurumları olarak kabul edilmektedir. Sayıştay'ın kurum statüsüne yükseltilmesi 1992 yılında imzalanan Avrupa Birliği Antlaşması ile olmuştur.

AB Konseyi (*Council of the EU*) : Üye devlet hükümetlerinin bakan düzeyinde temsil edildiği AB kurumudur. Konsey, gündeme göre farklı bakanların katılımıyla oluşur (Çevre Bakanları Konseyi, Tarım Bakanları Konseyi, Ekonomik ve Mali İşler Bakanları Konseyi gibi). Birli ğ in temel karar alma organı olup, Avrupa Parlamentosu ile birlikte veya tek başına mevzuat çıkartma yetkisine sahiptir. Avrupa Parlamentosu ile birlikte bütçesel yetkileri kullanır. Konsey toplantılarına, dönem başkanlığını yürüten üye ülkenin bakanı başkanlık eder.

Ankara Anlaşması (*Ankara Agreement*) : 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara'da imzalanan "Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Türkiye Arasında Bir Ortaklık Kuran Anlaşma" için yaygın olarak kullanılan kısaltmadır. 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren Anlaşmanın nihai amacı, Türkiye'nin Topluluğa üye olmasıdır. Ankara Anlaşmasına göre ortaklık; hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve son dönemden meydana gelmektedir. Hazırlık döneminde, Türkiye'nin Topluluğun yardımıyla ekonomisini güçlendirmesi; geçiş döneminde, Türkiye ile Topluluk arasında bir gümrük birliğinin aşamalı olarak kurulması ve Türkiye'nin ekonomik politikalarının Topluluğun ekonomik politikalarına yaklaştırılması; gümrük birliğine dayanan son dönemde ise, Topluluk ile Türkiye'nin ekonomi politikaları arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesi öngörülmüştür.

AT-Türkiye Ortaklık Konseyi (*EC-Turkey Association Council*) : AT ile Türkiye arasında 1963 tarihli Ankara Anlaşmasıyla kurulan ortaklık ilişkisinin temel karar alma organıdır. Ortaklık Konseyi, Ankara Anlaşması ve Katma Protokolde öngörülen hedeflere ulaşılmasını sağlayacak kararları almakla görevlidir. Türk Hükümeti ve AB üyesi devletlerin hükümet temsilcileri ile AB Konseyi ve Avrupa Komisyonu temsilcilerinden oluşan Ortaklık Konseyi,

kararlarını oybirliğiyle alır. Avrupa Toplulukları Adalet Divanının içtihatları uyarınca, Ortaklık Konseyi kararları Topuluk müktesebatının bir parçasını teşkil etmektedir.

Avrupa Anayasası (*Constitution for Europe*): Avrupa Birliğinin Aralık 2001 tarihli Laeken Zirvesinde alınan karar uyarınca toplanan Avrupa Konvansiyonu tarafından hazırlanan ve Haziran 2003 tarihli Selanik Zirvesinde sunulan anayasa niteliğindeki antlaşma taslağıdır. Taslak Anayasa dört kısımdan oluşmaktadır: Birliğin amaç, yetki, karar usulleri ve kurumlarının düzenlendiği Genel Esaslar; Temel Haklar; Birliğin Politikaları ve İşleyişi; Son Hükümler. Taslak Anayasa, Avrupa Birliğine tüzel kişilik tanımakta ve Birliğin dayandığı değerleri; insan haysiyeti, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı olarak sıralamaktadır. Üye devletler, Taslak Anayasa üzerinde 18 Haziran 2004 tarihinde uzlaşmaya varmıştır. 29 Ekim 2004 tarihinde Roma'da imzalanması öngörülen Anayasanın üye devletler tarafından onaylanarak 2006 yılı içinde yürürlüğe girmesi beklenmektedir.

Avrupa Birliği (*European Union*) : Avrupa Toplulukları (AKÇT, AET, AAET) aracılığıyla izlenen hedef ve politikalar ile Avrupa Birliği Antlaşmasıyla getirilen iki yeni eylem alanının (Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ve Adalet ve İçişleri Alanında İşbirliği) kapsadığı hedef ve politikaları bir bütün olarak ifade etmek üzere kullanılan kavramdır. Avrupa Birliği, daha genel olarak, 25 üye ülkenin meydana getirdiği kendine özgü uluslararası ekonomik ve siyasi bütünleşmeyi ifade etmektedir.

Avrupa Birliği Antlaşması (*Treaty on European Union*) : 7 Şubat 1992'de Hollanda'nın Maastricht kentinde imzalanan ve 1 Kasım 1993'de yürürlüğe giren Antlaşmadır. Söz konusu Antlaşma, Avrupa Topluluklarını Kuran Antlaşmalara getirdiği değişiklikler yanında, Topluluklar için geçerli hukuki ve kurumsal yapıdan farklı biçimde, üye devlet hükümetleri arasındaki işbirliğinin önem taşıdığı iki yeni eylem alanı oluşturmuştur: Ortak ve Dış Güvenlik Politikası ve Adalet ve İçişleri Alanında İşbirliği Antlaşma. Anılan iki yeni eylem alanını ve bağımsız varlıklarını muhafaza etmek kaydıyla üç Topluluğu (AKÇT, AT, AAET) Avrupa Birliği ortak çatısı altında toplamıştır.

Avrupa Birliği Resmi Gazetesi (*Official Journal of the European Union (OJ)*):

Avrupa Birliğinin 20 resmi dilinde çıkartılan günlük resmi gazetedir. Daha nce Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesi adıyla yayımlanan bu gazete, Nice Antlaşmasının yürürlüğe girmesiyle birlikte Avrupa Birliği Resmi Gazetesi adını almıştır. Resmi Gazete L, C ve S olmak üzere üç seri halinde yayımlanmaktadır. L serisinde; tüzükler, direktifler, kararlar, tavsiyeler ve görüşler yer almaktadır. C serisinde; mevzuat taslakları, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı ve ilk Derece Mahkemesi kararları, Avrupa Parlamentosu tutanakları, Sayıştay raporları, Bölgeler Komitesi ve Ekonomik ve Sosyal Komitenin görüşleri ve raporları, AB kurumlarında istihdam edileceklere ilişkin duyurular ve AB programlarına ilişkin çağrılar yer almaktadır. S serisinde ise ihale duyuruları yer almaktadır. Avrupa Birliği Resmi Gazetesi, elektronik ortamda da yayımlanmakla birlikte, yalnızca basılı versiyonu geçerli resmi metin olarak kabul edilmektedir.

Avrupa evre Ajansı - *European Environment Agency (EEA)* : Avrupa düzeyinde evre konusundaki mevcut duruma ve gelişmelere ilişkin güvenilir bilgi toplamak ve yaymak amacıyla 1990 yılında kurulmuş bir AB ajansıdır. Ajansın merkezi Kopenhag'dadır. (www.eea.eu.int)

Avrupa Komisyonu (*European Commission*) : Avrupa Birliği'nin resmi internet sitesinde (www.europa.eu.int) ve son dönemlerde yayımladığı belgelerde, Avrupa Toplulukları Komisyonunu ifade etmek üzere yaygın olarak kullanılan kısaltmadır.

Avrupa Konseyi (*Council of Europe*) : 5 Mayıs 1949 tarihinde 10 Avrupa lkesi (Belçika, Birleşik Krallık, Danimarka, Fransa, Hollanda, İrlanda, İtalya, İsveç, Lüksenburg ve Norveç) arasında imzalanan Londra Antlaşması ile kurulan uluslar arası örgüttür. Fransa'nın Strazburg kentinde yerleşik Avrupa Konseyinin amaçları, insan haklarını, çoğulcu demokrasiyi ve hukukun stnlğ n korumak; Avrupa'nın kültürel kimliğine ve kültürel çeşitliliğine ilişkin bilinç oluşturmak ve bunların geliştirilmesini teşvik etmek; Avrupa toplumunun karşılaştığı azınlıklara karşı ayırımcılık, yabancı düşmanlığı, evre kirliliği, AIDS,

uyuşturucu, organize suçlar gibi sorunlara çözümler bulmak; siyasi ve hukuki reformları destekleyerek Avrupa'da demokratik istikrarın güçlendirilmesine yardımcı olmaktır. Konseyin hâlihazırda, Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 45 üyesi bulunmaktadır. Hukukun üstünlüğü ilkesini benimseyen ve insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı gösteren her Avrupa ülkesi, Avrupa Konseyine üye olabilir. Avrupa Konseyi, Avrupa Birliğinin kurumları ile karıştırmamalıdır. (www.coe.int)

Avrupa Konseyi (Zirve) *European Council* : Avrupa Birliği üyesi ülkelerin devlet ve hükümet başkanlarının belirli aralıklarla bir araya geldiği toplantılardır. Üye ülke liderlerinin 1974 yılında Paris'te yapılan zirve toplantısında aldıkları karar uyarınca 1975 yılından itibaren Avrupa Konseyi adı altında düzenli olarak yapılan bu toplantılar, 1986 yılında imzalanan Avrupa Tek Senedinde yer alan bir hüküm ile hukuki temel kazanmıştır. Avrupa Birliği Antlaşması ile bugünkü halini alan hüküm; Zirvenin, Birliğin gelişimi için gerekli ivmeyi kazandırmak ve genel siyasi hedefleri belirlemekle görevli olduğunu ve yılda en az iki kez toplanmasını öngörmektedir. Zirveler, AB Konseyi dönem başkanlığını yürüten üye devlet tarafından düzenlenir.

Avrupa Parlamentosu (*European Parliament*) : Üye devlet halklarının temsilcilerinden oluşan Avrupa Birliği kurumudur. Avrupa Parlamentosu üyeleri 1979 yılından bu yana doğrudan genel seçimlerle işbaşına gelmektedir. Parlamento, ortak karar usulü çerçevesinde mevzuat çıkartma yetkisini AB Konseyi ile paylaşır ve yine Konseyle birlikte bütçesel yetkileri kullanır. Ayrıca, Avrupa Komisyonu üzerinde denetim yetkisi bulunmaktadır. Avrupa Parlamentosu üyeleri 5 yıl süreyle seçilmektedir. Yeni üye ülkelerin 1 Mayıs 2004 tarihinde katılımını takiben Haziran 2004'de yapılan Avrupa Parlamentosu seçimlerinden sonra, üye sayısı 626'dan 732'ye yükselmiştir. Üyeliklerin dağılımı şu şekildedir: Almanya 99, Fransa, İtalya ve Birleşik Krallık 78'er, İspanya ve Polonya 54'er, Hollanda 27, Belçika, Portekiz, Yunanistan, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan 24'er, İsveç 19, Avusturya 18, Danimarka, Finlandiya ve Slovakya 14'er, İrlanda ve Litvanya 13'er, Letonya 9, Slovenya 7, Lüksemburg, Estonya ve GKRY 6'ş ar ve Malta 5.

Avrupa Tek Senedi (*Single European Act (SEA)*): 17 Şubat 1986'da Lüksemburg'da ve 28 Şubat 1986'da Lahey'de imzalanan ve 1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe giren antlaşmadır. Avrupa Tek Senedi, Avrupa Topluluklarını Kuran Antlaşmalara değişiklik getiren hükümler ile dış politika alanında üye devletlerarasında işbirliğini öngören hükümleri tek bir belgede toplamıştır. Avrupa Tek Senedinde, iç pazarın 1992 yılı sonuna kadar tamamlanması öngörülmüştür. Ayrıca, Avrupa Parlamentosunun karar alma mekanizmasındaki rolü güçlendirilmiş ve nitelikli çoğunlukla karar alma usulünün geçerli olduğu alanların sayısı artırılmıştır.

Avrupa Topluluğu (*European Community*) : 25 Mart 1957'de Roma'da imzalanan Antlaşma ile kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğunun 7 Şubat 1992 tarihinde Maastricht'de imzalanan Avrupa Birliği Antlaşması ile değiştirilmiş adıdır. Söz konusu Antlaşmanın yürürlüğe girdiği 1 Kasım 1993'den bu yana, eski Avrupa Ekonomik Topluluğu "Avrupa Topluluğu" olarak anılmaktadır.

Direktif (*Directive*) : Üye devletleri, ulaşılabilecek sonuçlar bakımından bağlayan Topluluk tasarrufudur. Direktiflerin muhatabı sadece üye devletlerdir. Direktifler, tüzüklerden farklı olarak, üye devletlerin iç hukukunda doğrudan uygulanmaz; bir iç hukuk düzenlemesine ihtiyaç gösterirler. Üye devletler, direktifte öngörülen amaçları gerçekleştirmek için gerekli iç hukuk araçlarının seçiminde serbesttirler. Mevzuat uyumlaştırılmasında ağırlıklı olarak kullanılan direktifler; Konsey, Konsey-Parlamento veya Komisyon tarafından çıkartılabilir.

İlerleme Raporu (*Regular Report*): Aday ülkelerin Avrupa Birliğine katılım sürecinde Kopenhag kriterlerine uyum yönünde kaydettikleri gelişmeleri değerlendiren ve Avrupa Komisyonu tarafından 1998 yılından bu yana yıllık olarak hazırlanan raporlardır. (<http://europa.eu.int/comm/enlargement>)

Katılım Ortaklığı Belgesi (*Accession Partnership*) : Avrupa Birliğine aday ülkeler için, Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan ve AB Konseyi tarafından kabul edilen, her bir aday ülkenin AB'ye katılım yönünde gelişme kaydetmesi öngörülen öncelikli alanların değerlendirildiği belgedir. Katılım Ortaklığı Belgesi, aday ülkenin Kopenhag kriterlerine uyum sağlama doğrultusundaki

yükümlülükleri kapsamında, kısa ve orta vadeli önceliklere ilişkin bir takvim içerir. Türkiye için hazırlanan ilk Katılım Ortaklığı Belgesi 2001 yılında, ikincisi ise 2003 yılında kabul edilmiştir.

Topluluk Müktesebatı (*Acquis communautaire*) : Toplulukların kuruluşundan itibaren çıkartılan ve sürekli olarak gelişen düzenlemelerin tümünü ifade etmek için kullanılan terimdir. Topluluk müktesebatı şunlardan oluşmaktadır: Kurucu Antlaşmalar ve bunlara değişiklik getiren Antlaşmalar, Antlaşmalara dayanılarak çıkartılan ikincil mevzuat, ilke kararları ve bildirimler, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ve Cezai Konularda Polis ve Adli İşbirliği alanlarında kabul edilen tedbirler, Toplulukların akdettiği uluslararası anlaşmalar ve üye devletlerin AB'nin faaliyetleri ile ilgili alanlarda kendi aralarında akdettikleri anlaşmalar ve Avrupa Toplulukları Adalet Divanının içtihat hukuku. Topluluk müktesebatının, Avrupa Birliği'ne üye olmak isteyen ülkeler tarafından üstlenilmesi zorunludur.

Topluluk Programları (*Community Programmes*) : Avrupa Birliği politikaları ile ilişkili belli alanlarda, üye ülkeler arasında işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla kabul edilen ve belirli bir dönemi kapsayan eylem veya eylemler bütünüdür. Katılım öncesi strateji çerçevesinde, aday ülkelerin de Topluluk programlarına katılımına imkan sağlanmıştır. Topluluk programlarına örnek olarak; araştırma ve teknolojik gelişme alanında 6. Çerçeve Program (2002-2006) ve eğitim alanında Socrates Programı (2000-2006) verilebilir.

Ulusal Program (*National Programme for the Adoption of Acquis (NPAA)*) : Avrupa Birliği'ne aday ülkeler tarafından hazırlanarak Avrupa Komisyonuna sunulan ve Katılım Ortaklığı Belgesinde yer alan önceliklerin ne şekilde yerine getirileceğine ilişkin belgedir. Ulusal Programda, AB müktesebatına uyum sağlamak için aday ülkelerin mevzuatlarında yapacakları düzenlemeler, uyum için gerekli beşeri ve mali kaynaklar, AB müktesebatının üstlenilmesi amacıyla geliştirilmesi gereken idari yapı ve tüm bu hususlara ilişkin kısa ve orta vadeli öncelikler takvimi yer almaktadır. Mart 2001 'de kabul edilmiş olan AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı yeni Katılım

Ortaklığı Belgesine paralel olarak revize edilmiş ve Haziran 2003'de Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmiştir.

Yetki İkamesi İlkesi (*Principle of Subsidiarity*) : AB ile üye devletlerarasında yetkilerin kullanımını düzenleyen ilkedir. Bu ilke uyarınca, münhasır yetkisine girmeyen alanlarda AB, ancak öngörülen eylemin amaçlarının üye devletler tarafından gerektiği şekilde gerçekleştirilemeyeceği ve söz konusu eylemin boyutları ve etkileri itibarıyla kendisi tarafından daha iyi yerine getirilebileceği durumlarda harekete geçebilmektedir. Aksi takdirde söz konusu eylem; ulusal, bölgesel veya yerel düzeyde, üye devletler tarafından gerçekleştirilmektedir. Sübsidiarite terimi için, "yetki ikamesi", "ikincillik", "yerindenlik" gibi terimler de kullanılmaktadır.

EK – 2 Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı:

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda "Çevre Sorunları" başlığı altında değinilen çevre bölümünün "Tanım ve Kapsam" başlığı altında toplum ve çevresi arasındaki ilişkiler için teknolojik koşullara bağlı bir optimum düzeyin olması gereği vurgulanarak, bu dengenin kurulamamış olması iki açıdan değerlendirilmiştir:

1. Gelişmiş ülkelerin, sanayi faaliyetlerinin yoğunluğu, doğal kaynakların yıllarca sınırsız ve sorumsuzca kullanılması,
2. Gelişmekte olan ülkelerde, örgütlenme yetersizlikleri, teknolojik gerilik, doğal kaynakları yeterince kullanamama, yetersiz eğitim ve gelir düzeyleri.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın Türkiye değerlendirmesinde; "Türkiye'de özellikle son on yıl içinde bazı sanayi projeleri çevresinde ve yoğun kentleşme alanlarında hava, su ve kıyıların kirlenmesi gibi dar anlamda ve ülkenin tümü için geçerli olmayan çevre sorunlarının ortaya çıktığı görülmüştür. Ancak erozyon ve çevre sağlığı gibi doğal kaynakların gerekli biçimde ve yeterince kullanılmamasına ya da gelir ve eğitim yetersizliğine dayanan çevre sorunları öteden beri Türkiye'de ağırlık taşımaktadır." ifadelerine yer verilmiştir.

Çevreye olan ciddi bakışın uluslararası boyutlara ulaşmış olması ve Devletler Hukuku içinde düzenleme teşebbüslerinin ortaya çıkışı ve Türkiye'deki sanayileşme de dikkate alınarak, çevre konusunun bir bütün ve planlama sistemi içinde ele alınması gerekliliği ortaya konmuştur.

Planlamanın "İlkeler ve Tedbirler" başlığında yer alan maddeler ise şunlardır:

1. Çevre insan ilişkilerinin rasyonel bir dengede sürdürebilecek bir toplum yapısına ulaşabilmenin yolu, sosyal ve ekonomik kalkınmadır. **Çevre sorunlarının, kalkınmaya ayrılmış fonları olumsuz yönde etkilemeksizin, çözülmesi esastır.**

2. Çevre sorunları ile ilgili olarak uluslar arası düzeyde sürdürülecek çalışma ve yasal düzenlemelerde, Türkiye'yi sanayileşerek kalkınma hedefinden saptıracak hiçbir yükümlülük kabul edilmeyecektir.
3. Sanayi sektörünün giderek ağırlık kazanacağı ülkemizde uzun dönemde sahip olunacak sanayi türlerinin çevreyi kirletme dereceleri tahmin edilecek ve gelişmiş ülkelere kullanılan ve ileride yurda transferi düşünülen sanayi türlerinde kirlenmenin önlenmesi için yapılan araştırma ve çalışmalar ile özellikle dış ticaret malları konusunda ve deniz kaynaklarının kirlenmesiyle ilgili olarak uluslar arası düzeydeki gelişmeler önemle izlenecek ve değerlendirilecektir. Bu çerçevede, çevre sorunları ile ilgili uluslar arası araştırma ve değerlendirme çalışmalarına katılacaktır.
4. Çevre sorunları konusunda ilgili Bakanlık ve Kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması ve ulusal düzeyde görev dağılımının yeniden düzenlenmesi DPT Koordinatörlüğünde yapılacak çalışmalarla tespit edilecektir.
5. Çevre sorunları konusunda bu güne kadar çıkarılmış yasalar taranacak ve yukarıda belirtilen ilkeler ışığında gereken yeniden düzenlemelerin yapılması sağlanacaktır.
6. Çevrenin korunması ve geliştirilmesi konusunda toplumun aydınlatılması için halk eğitimi bir araç olarak kullanılacaktır.

EK – 3 Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı:

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer alan tanımlara bakıldığında, ekosistem, bozulma, kirlenme, ekodenge, alıcı ortam gibi ana tanımların yanı sıra “ecodevelopment” (ekolojiye uygun kalkınma) gibi yaklaşım tanımlarına da yer verilmiştir.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında verilen tanımlardan da anlaşılacağı üzere, Türkiye’de çevre konusu daha farklı algılanmaya başlanmıştır.

Planda, çevre sorunlarının artık sadece “insan sağlığına zararlılık” esasına dayandırılan kirliliği kapsamadığı, çok daha geniş, çözümünün güç ve masraflı olduğu ifade edilerek, girişilecek faaliyetlerde önceden planlama ve kirlenmenin meydana gelmemesi için önlem çalışmaları ile daha gerçekçi sonuçlar alınabileceği gerçeği vurgulanmıştır.

Gelişmiş ülkelerde aşırı sanayileşme ile gelen çevre sorunları ile, gelişmekte olan ülkelerin kalkınmaları ile çevrelerini uyumlu kılamama sorunlarının pek çok çeşidine, gelişmişlikle az gelişmişlik arasında bulunan Türkiye’de rastlanıldığı tespitine yer verilmiştir.

Çevre yaklaşımı, ister bölgeler bakımından, isterse tüm ülke için geliştirilmiş ekolojik önlemler açısından olsun, pek çok amaç için geçerli uygulama kriterlerinin geliştirilmesine çalışılması gerekliliği belirtilerek ele alınmıştır. Standartların sosyal ve ekonomik yararlar bakımından önemli olması sebebiyle, uluslar arası standartların olduğu gibi alınmaması, bunun yerine Türkiye koşullarına göre adapte edilmesi gerekliliğinin yer aldığı Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında Türkiye’nin üzerinde yoğunlaştığı çevre tedbirleri iki başlık altında toplanmıştır.

1. Önleyici Tedbirler: Daha çok gelişmekte olan ülkeler için önem arz eden, kirliliğin az olduğu bölgelerde, kirliliğin belirli seviyeleri aşmaması, kaynakların daha rasyonel kullanılmasının sağlanması, eko dengenin bozulmaması için gerekli tedbirler,

2. Giderici Tedbirler: Gelişmiş ülkelerin üzerinde yoğunlaştıkları, mevcut kirlenmenin veya bozunmanın ortadan kaldırılması için gerekli tedbirler olarak ifade edilir.

Gelişmişlikle az gelişmişlik arasında sıkıştığı tasvir edilen Türkiye’de, her iki grup tedbire de yer verilmesi gerekliliği bu iki başlıkla bir kez daha belirtilmiş olmaktadır.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda yer alan standartlar konusu üç ayrı gruba ayrılmıştır:

1. Proses Standartları (Proses Standartlarında, üretim süreci sırasında üretime ve atıklara uygulanan standartlar).
2. Ürün Standartları (Ürün Standartları, kullanılan malların, hammadde, ara mal veya son ürünlerin kirlenmezlik standartları).
3. Ekolojik Standartlar (Ekolojik Standartlar ise, çevrenin kaldırabileceği kirlilik seviyeleri ve kirlenici türleriyle ilgili standartları).

Planlamanın “İlkeler” bölümünde standartlarla ilgili olarak, standartların Türkiye şartlarına uygun olarak ve dünya standartları ile uyumlaştırılarak tespit edilmesi istenmiş “Tedbirler” bölümünde de bunlara ilaveten standartların plan dönemi içinde çıkarılması önerilmiştir.

Planda en doğru yaklaşım, Sanayinin yarattığı kirliliğin, Türkiye’de birdenbire artacak türden oluşunun tespitidir. Bu sebeple mevcut sorunların çözülmesi önceliğinden sonra doğru koordinasyonlarla temiz üretim tercihinin konduğu görülmektedir.

Atıkla ilgili yaklaşımlar daha çok toprak kirliliği üzerinden yapılmıştır. Dönem gereği hala tarım ülkesi olarak görünen Türkiye için, gerek yerleşimlerden kaynaklanan gerekse sanayiden kaynaklanan atık kirliliğinin, toprak planlama çalışmalarlarıyla kontrol edilmesi yoluna gidilmiştir.

Plandaki en çarpıcı paragraf, çok amaçlı çevre tedbirlerinin uygulanması için geliştirilen üç araçtan biri olan “Mali Tedbirler” bölümündedir:

“... Bazı sanayileşmiş ülkeler teknolojileri değişemediği ve arazi kullanımları da halen yapılmış olduğu için, kendi ülkeleri ve uluslar arası düzeyde geçerli olan piyasa mekanizması esasına dayanan bir yöntem geliştirmiş ve bunu OECD ülkelerinde uygulamaya başlamışlardır. “**Kirleten Öder İlkesi**” adı ile bilinen bu uygulama, üretim süreci sırasında meydana gelen kirlenmenin temizlenmesi için bu üretimden faydalanan kişilerin maliyete katılması esasına dayanmaktadır. Eğer temizleme faaliyetini endüstriler yapacaklarsa, bunun maliyetini devlet tarafından konan oranlarda fiyatlarına yansıtılabilmekte; eğer Devlet yapacaksa, ürünlerin fiyatlarına belirli oranda vergi konulması amaçlanmaktadır. Uygulama henüz yenidir. Ülkelerin iç bünyelerinin buna uydurulması süre alacaktır. Başlangıçta düşünüldüğü kadar hızlı bir ilerleme kaydetmenin mümkün olmadığı görülmüştür”.

Her ne kadar uygulama düşünülmemiş olsa da AB Çevre Eylem Programlarında da görünen “Kirleten Öder İlkesi”nin Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda yer alması, daha sonraki yıllarda çıkarılacak olan Çevre Kanunu’nda bu ilkenin yer almasının bir basamağı olarak görülebilir.

Görünen şudur ki, her ne kadar Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında Çevre Başlığı olsa da, bu başlık ancak Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında doldurulmuştur.

EK – 4 Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı:

DPT'nin **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1985-1989)** Çevre konusunda geçmiş döneme ait bir değerlendirme mevcut değildir. Çevre ile ilgili olarak alınan kararlarda bir önceki Planda yer alan konular çerçevesinde kaldığı ama gün gereği daha belirginleşen konulara da değinildiği görülmektedir .

Örneğin bir önceki raporda geçen Ankara'nın hava kirliliği problemi, artık sadece Ankara'nın problemi olmaktan çıkmış, dolayısıyla çözüm için daha ulusal ve geçerli öneriler sunulmuştur.

“Başta Ankara olmak üzere hava kirliliğinin sağlık yönünden ciddi tehlike teşkil ettiği şehirlerde acil tedbirler alınacak, bu amaçla hava kirliliği kontrol istasyonları ağı geliştirilecek, iyi kalitede ve yeterli miktarda yakıt temin edilerek soruna köklü çözümler bulmak için yeni yakıt türleriyle ısınma proje çalışmaları yapılacaktır”.

Planda, mevcut kirliliklerin giderilmesinden öte, olası kirliliklerin önlenmesine dair maddeler dikkat çekicidir:

“Arazi kullanımı ve yatırım kararlarında çevre sorunları Planlama aşamasında teşhis edilecek ve ilgili mevzuatın gerektirdiği tedbirler alınacaktır (BBYKP).

“Yatırımların projelendirme, ön izin, tesis izni, proje değerlendirme, üretim aşamalarında çevre faktörü sistematik olarak değerlendirilecek ve sanayi atıkları denetlenecektir.”

Görüldüğü üzere ÇED raporlarının gerekliliğine doğru giden bir fark ediş durumu başlamıştır.

Artık, atık kavramı sadece toprak kalitesi endişesiyle değil başlı başına bir sorun olarak görülmeye başlanmıştır ki, “denetlenme” kavramı planda yer almıştır.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'ndaki, sanayileşmenin önüne geçmesi endişesi ortadan kalkmış, yerine çevre kirliliğini azaltmak için sanayilerin tasfiye işlemlerinde gerekli tedbirleri almaları planda yer almıştır.

Son olarak, üniversitelerin konu ile ilgili öncülüklerinin etkisi dikkate alınarak, bir madde ile, araştırma ve geliştirme faaliyetlerine öncelik tanınacağı ve üniversitelerin destekleneceği belirtilmiştir.

EK – 5 Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı:

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990 – 1994) bu süreç sonrasında planlandığı için planda, “AT Çevre politikalarına uyum için başlatılan çalışmalar sürdürülecektir” ifadesi yer almaktadır.

Plana bakıldığında çevre konusunda yüzeysellikten artık kurtulduğu daha açık ifadelerin ve planların yapıldığı görülmektedir.

Artık Çevre konusu tüm planlama aşamalarında göz önünde tutulacak, tüm ekonomik politikalarda çevre boyutu dikkate alınacaktır. Çevre ile ilgili verilerin bir merkezden yönlendirilerek toplanmasından ve denetim – izleme sisteminin etkinlik kazandırılarak tek merkezden koordine edilmesi sağlanacaktır. Bu ifadeler Çevre Bakanlığı’nın kurulacağına dair bir sinyal vermektedir.

Verilerden ve verilerin tek merkezden toplanması ifadesi aslında oldukça önemlidir. Çünkü aynı yıl Avrupa Birliği Konseyi’nin 07 Mayıs 1990 tarihli Yönetmeliğiyle kurulan Avrupa Çevre Ajansı (AÇA) da, benzer şekilde –ama daha kapsamlı- veri tabanları ve tematik raporlar hazırlamak, entegre çevresel irdeleme çalışmaları yapmak, periyodik raporlama ve raporlama sistemlerine destek sağlamak, servis ve şebeke altyapısını oluşturmak amacıyla çalışmalar yürütmek ve bu amaca hizmet edecek bir idari yapıyı teşkil etmek gibi konularda hizmet vermek üzere kurulmuştur.

Çevre konusunun, standartlar konusunda “.. sürekli araştırmalarla dinamik bir şekilde belirlenecektir.” ifadesiyle, statik bir durum olmadığı gösterilmiştir. Bu sebeple de olası çevre kirliliklerinin meydana gelmeden tedbirlerinin alınması yaklaşımı planda yer almıştır.

Planda kimyasallar, yabancı ülke atıkları, enerji, arıtma, hava kalitesi, doğal kaynaklar, arazi kullanımı gibi birçok konuya yer verilmiştir.

Atıkların farklı gruplara ayrılması da ilk kez bu planda yer almaktadır. Hastane atıkları, evsel atıklar, sanayi atıkları ve nükleer atıklar ayrı ayrı isimlendirilmiştir.

Belediyelerin müşterek katı atık bertaraf etme yerleri oluşturmalarının destekleneceği, düzenli depolama sahaları için yer seçimi ve işletme esasları belirleneceği de ilk bu planda yer almıştır.

Plan, atık su arıtmasında biyoteknolojinin uygulanması yönünde ifadeler taşıırken, katı atık konusunda da, “Atışkan yatakla yakma teknolojisi AR-GE ve kullanım çalışmaları desteklenecektir” ifadelerine yer vermektedir.

Bu plan dönemindeki en önemli gelişme Çevre bakanlığı'nın kuruluşu olmuştur. Nitekim, 9 Ağustos 1991 yılında 443 sayılı Kanun Hükmündeki Kararnameyle, 29 Ekim 1989 yılında Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan Çevre Müsteşarlığı kaldırılmış, **Çevre Bakanlığı** kurulmuştur.

EK – 6 Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı:

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000) içinde, Beşinci Bölüm olan “Çevrenin Korunması ve Geliştirilmesi” Bölümünde yer alan mevcut duruma bakılacak olursa; sürdürülebilir kalkınma yaklaşımına rağmen, hem ekonomik ve sosyal kararlarda çevre boyutunun dikkate alınmasında hem de örgütsel ve hukuksal düzenlemelerin gerçekleştirilmesinde yetersiz kalınmıştır.

Kalkınma Planlarında çevre politikaları, önceleri sadece ortaya çıkan kirliliği giderici amaçlara dayanırken, daha sonra önleyici politikalar ve nihayet sürdürülebilir kalkınma anlayışına uygun bir şekilde, çevre ve ekonominin entegrasyonuna öncelik veren politikalar şeklinde bir gelişme öngörmüştür.

Yedinci Beş Yıllık Planda, yer alan tespitlere bakacak olursak;
Bakanlık, Teşkilatlanma ile ilgili;

Çevre konularında temel politikaları saptamak ve kuruluşlar arasında koordinasyonu ve işbirliğini sağlamakla görevli olarak kurulan Çevre Bakanlığı fonksiyonlarını yerine getirmede yetersiz kalmış ve bu yapıya ulaşamamıştır.

Çevre Bakanlığı'nın il düzeyindeki örgütleri teknik donanım yetersizliği nedeniyle işlevsel olamadığından, etkin bir çevre yönetiminde merkezi düzeyde, il düzeyinde ve belediyeler düzeyinde yönetim esaslarının belirlenmemiş olması nedeniyle uygulamada yetersiz kalınmıştır.

Teşkilatlanmada çevre ile ilgili eski düzenlemeler aynen korunmuş, yeni kurumsal yapı eski yapının üzerine oturtulmuş olduğundan, çevreyle ilgili bakanlık ve kuruluşlar arasında yetki, görev ve sorumluluk çatışmalarına neden olunmuştur. Aynı konuda birden fazla sayıda kuruluşun yetkili olması, koordinasyon ve işbirliğinde etkinlik sağlanamaması yüzünden çevre koruma konusundaki hizmetlerde başarı sağlanamamaktadır.

Ekonomik ve sosyal yatırımlarda çevre boyutunun dikkate alınması için kullanılan etkili metodlardan en önemlisi olan Çevresel Etki Değerlendirme Yönetmeliği yürürlüğe girmiş olmakla birlikte, bir yandan değerlendirmenin dayandırılacağı veri ve bilgi eksikliği, değerlendirmeyi yapacak olan insan

gücünün teknik yetersizliği, öte yandan Yönetmelikle birlikte gelen yapısal sorunlar, uygulamayı sınırlandırmaktadır.

Hukuksal konularla ilgili;

Hukuksal düzenlemelerde etkin bir çevre yönetimine imkân verecek düzeye gelinememiştir.

Çevre korumaya yönelik çok sayıda hukuki düzenleme bulunmasına rağmen gerek Çevre Kanunu, gerek çıkarılmış olan yönetmelikler, gerekse çevre ile ilgili mevcut mevzuat incelendiğinde, bazı aksaklık, uyumsuzluk ve tekrarlar mevcuttur ve bu durum, çevre mevzuatının uygulanmasında güçlükler neden olmuştur.

Kanun'da öngörülen müeyyidelerin yetersizliği ve eksikliği, Kanun'un daha ziyade kirlilik boyutuna önem vererek çevre koruma boyutunun ihmal edilmiş olması, katılım ve eğitim konusunda herhangi bir düzenleme içermemesi uygulamada karşılaşılan aksaklıkların başlıca nedeni olarak görülmektedir.

Çevre mevzuatında başlıca sorun 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun günün ihtiyaçlarına cevap veremez hale gelmesidir.

Çevre Kanunu ve çevre ile ilgili diğer kanunlar ile denetim yapma ve yaptırım konusunda Belediyeler ve Mülki İdarelere önemli yetkiler verilmesine rağmen, gerekli teknik donanım ve altyapıdaki yetersizlikler, nitelikli personel ve kaynak yetersizliği gibi nedenlerle bu yetkilerin etkili bir şekilde kullanılmadığı görülmektedir.

Ülkemizdeki mevcut imar planlama sistemi ve bu sistemin hukuksal bazını oluşturan 3194 sayılı İmar Kanunu ve buna bağlı yönetmelikler imar planlama esaslarını çeşitli ölçeklerde tanımlarken temel amaç, yapılaşmanın düzenlenmesi olarak belirlenmiştir. Çevre, bugünkü imar planlama düzeni içinde sadece gelişmelerin bazı alanlarda kısıtlanması olarak yer almakta, modern çevre ve ekolojik öğeler bu sistem içinde yer bulamamaktadır.

Maliyet ve Verilerle İlgili;

Çevre finansman sistemi, çevresel veri ve bilgi altyapısı oluşturulamamıştır. Etkin bir çevre yönetiminin teknik araçları olan planlama süreci, veri ve bilgi sistemlerinin oluşturulması, araştırma, analiz, izleme sisteminin kurulması ve envanter çalışmalarının yetersiz olduğu görülmektedir. Çevre standartları, gerekli araştırmalara dayandırılmadan, standart geliştirme süreçlerinden geçmeden hazırlandığı için yeterli değildir. Ayrıca, bu standartların uluslararası standartlar, özellikle AB standartları doğrultusunda sürekli olarak güncelleştirilmesi gerekmektedir. Veri ve bilgi sistemleri eksiktir. Bilgiye erişimde aksaklıklar bulunmaktadır.

Çevresel maliyetlerin içselleştirilmesi çalışmaları başlamamıştır. Çevre amaçlı oluşturulan fonlar amaçları doğrultusunda kullanılamamıştır. Çevre finansman sisteminin örgütsel ve hukuki yapıya uygun olarak sistemli bir şekilde ortaya konulması gerekmektedir.

İşbirliği - Eğitimle İlgili;

Çevre yönetiminden sorumlu kuruluşlar arasında eşgüdüm, iş birliği ve iş bölümü sağlanamamıştır.

Demokratikleşme sürecinin en belirgin uygulama alanı çevre konularına gösterilen ilgi ve katkıdır. Dolayısıyla çevre yönetimine ve karar alma süreçlerine halkın katılımının sağlanması gerekmektedir. Son yıllarda gönüllü kuruluşlar aracılığı ile yerel ölçekte baskı grubu oluşturma çabaları önem kazanmaktadır. Ancak bu katılımın her düzeyde etkili olabilmesi için örgün eğitim sistemi içine “Çevre” dersleri konulmuş olmakla birlikte bu yeterli olmamaktadır. Toplumda her kesimin bu konuda eğitilmesi gerekmektedir. Çevre alanında profesyonel eğitimin önemi dikkate alınarak bu konuda eğitim programlarının geliştirilmesi, özellikle uluslararası rekabetin önemli boyutlara ulaştığı teknoloji geliştirme ve transferi konuları ile mevcut teknolojinin yenilenmesinde çevreye duyarlılık kriterini dikkate alacak sistemlere gidilmesi zorunlu olmaktadır. Bu konuda özel sektörde olumlu gelişmeler kaydedilmekle birlikte finansman desteği sağlamada yetersiz kalınmaktadır.

Uluslar arası konular;

Uluslararası mevzuat, özellikle 1992 Rio Çevre ve Kalkınma Konferansından sonra kabul edilen Gündem 21 Eylem Planı, ülkeleri bağlayıcı niteliktedir. Bu bağlamda, uluslararası yükümlülüklerimizi yerine getirmede kalkınma çabalarımızı engellemeyecek ve haklarımızı savunabilecek altyapıyı oluşturma zorunluluğu bulunmaktadır.

Belirtilen yetersizlikler Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı için bir yön çizmektedir. Yapılan tespitlerle amaç, ilke ve politikalar daha anlam kazanmaktadır.

Belirtilen yetersizliklerin dışında planda, katı atıklar, kimyasallar, tıbbi atıklar ve çevresel etki değerlendirmesine ilişkin mevzuatın tamamlanmış olduğuna, kıta içi sular ile deniz suyu kalitesi ve hava kalitesi izleme altyapısının belirli ölçüde geliştirilmiş olduğuna ve çevre verilerinin toplanmasında altyapı oluşturma çalışmalarının hızlandırıldığına değinilmiştir. Ancak hava ve su kirliliği, evsel ve endüstriyel atıklar, toprak kalitesi ve erozyon gibi sorunların çözümüne ilişkin uygulamalar sınırlı kalmıştır.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında yer alan amaçlar:

1. Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı doğrultusunda, insan sağlığı ve doğal dengeyi koruyarak sürekli bir ekonomik kalkınmaya imkan verecek şekilde doğal kaynakların yönetimini sağlamak ve gelecek kuşaklara insana yakışır bir doğal, fiziki ve sosyal çevre bırakmak temel strateji olarak ele alınacaktır.
2. Çevrenin korunması çağdaş anlamıyla ekonomik, ticari, sosyal ve siyasi açılardan birbiriyle uyumlu ve bütünleşmiş bir yaklaşımla ele alınacaktır. Kalkınma sürecinde kirlenmenin kaçınılmaz olduğunu öngören ve bu kirliliği artırmaya çalışan pasif yaklaşımlar yerine, alınacak önlemlerle kirlenmenin önüne geçme stratejilerine öncelik verilecektir. Çevreyi korumaya yönelik önlemlerin uygulanmasında çevreyi kirletenlerden kaynaklanacak haksız rekabeti önleyici düzenlemeler yapılacaktır.

3. Çevre politikalarının ekonomik ve sosyal politikalara entegrasyonunda ekonomik araçlardan yararlanılacaktır. Çevrenin yönetiminde emret-yaptır yaklaşımıyla birlikte özendir-oluştur yaklaşımı esas alınacaktır.
4. Uluslararası alanda küresel kirliliğin önlenmesine katılım faaliyetlerinde ortak sorumluluk-farklı pay ilkesi gözetilecektir.
5. Her türlü atık ve artığın ülkemize girişi engellenecek, yurt içinde ortaya çıkan atıkların en aza indirilmesi, geri kazanılması ve yeniden değerlendirilmesi çalışmaları desteklenecektir.
6. Etkin bir çevre yönetimi için **Ulusal Çevre Stratejisi** hazırlanacak, Çevre Bakanlığı ile diğer ilgili bakanlıklar ve yerel yönetimlerin yetki ve sorumlulukları yeniden düzenlenecek, mevzuattaki karmaşıklık ve boşluklar giderilecektir.
7. Çevre ve kalkınma politikalarının uyumlaştırılması ilkesi doğrultusunda çevrenin korunması ve çevre sorunlarının çözümlenmesiyle doğrudan ve dolaylı ilgisi olan kurum ve kuruluşlar arasında işbölümü ve işbirliğini sağlamaya yönelik mekanizmalar geliştirilecek, etkili ve eşgüdüm içinde çalışan bir çevre denetim sistemi kurulacaktır. Bu bağlamda yerel yönetimler bünyesinde çevre birimleri oluşturulacaktır.
8. Çevre sorunlarının sınırlar aşırı özelliği dikkate alınarak uluslararası anlaşmazlık yaratacak konuların çözümü konusunda uzmanlaşmaya gidilecek, konu ile ilgili kuruluşlar arasında eşgüdüm sağlanmasına ve bilgi akışına önem verilecektir.
9. Ulusal politikalar düzeyinde tanımlanan ve üzerinde uzlaşma sağlanan stratejiler, bölge ve ekolojik havza düzeyine indirgenecek, karar alma, izleme ve denetleme süreçlerinde yerel inisiyatiflerin belirleyiciliği sağlanacaktır.
10. Çevresel risk değerlendirme ve yönetimini geliştirmek, çevre dostu teknolojileri benimsemek ve kullanmak, çevresel etki değerlendirme

yöntemiyle her türlü faaliyetin çevresel etkilerini belirlemek ve olumsuz etkileri en aza indirmek için başta etkin işleyen bir çevre yönetim sistemi kurulması olmak üzere gerekli önlemler alınacaktır.

11. Çevresel etki değerlendirme sistemi etkinleştirilecek; çevre izleme ve ölçüm altyapısı oluşturulacak; çevre envanterleri, istatistikleri, standartları, çevre dostu teknolojiler için gerekli araştırma-geliştirme, veri ve bilgi erişim sistemleri geliştirilecek; çevre ve kalkınma göstergeleri hazırlanarak karar alma süreçlerine dâhil edilecektir.
12. Ülke, yöre, konu ve sektörler düzeyinde yapılacak olan çeşitli envanter ve araştırmaların çok boyutlu ve dinamik yaklaşımlarla gerçekleştirilmesi sağlanacaktır.
13. Türkiye'nin uluslararası platformda layık olduğu konuma gelebilmesi için, çevre konusunun dünyada, ekonomik, sosyal, siyasi ve ticari ilişkilerde belirleyici bir rol oynadığının bilinci içinde politikalar geliştirilecek, çeşitli uluslararası kuruluşların çevre ve kalkınma ile ilgili faaliyetleri yakından izlenecektir.
14. **Çevre sorunlarının çözümü için uygulanan politikalar ve alınan kararların AB normları ve uluslararası standartlara paralel olması sağlanacaktır.**
15. Türkiye'nin taraf olduğu ve bir dizi yükümlülük üstlendiği çevre ile ilgili sözleşmelerden kaynaklanan taahhütler değerlendirilecek, çevre amaçlı korumacı ticaret tedbirlerinden ekonominin olumsuz yönde etkilenmemesi için ayrıntılı çalışmalar yapılacaktır.
16. Çevre politikalarına ticaret unsurlarının ve ticaret politikalarına da çevresel unsurların dâhil edilmesi için, çevre standartlarının harmonizasyonu, ekonomik araçların kullanılması ve ticaretin serbestleştirilmesinin çevre üzerindeki etkileri, atık yönetimi, ticaret tedbirlerinin çevre amaçlı kullanılması, üretim ve proses metotları ve

teknoloji konusunda kapasitenin geliştirilmesi konularına önem verilecektir.

17. Çevre finansman sistemi, çevrenin korunması, iyileştirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla uygun olarak yeniden düzenlenecek, Genel Bütçe'den çevre amaçlı yatırımlara ayrılan pay artırılacaktır. Çevre amaçlı vergilerin ve fonların amaçları doğrultusunda kullanımı sağlanacak, çevre ile ilişkilendirilebilecek diğer fonlarda çevrenin korunması ve geliştirilmesine olanak verecek düzenlemeler yapılacaktır.
18. Milli gelir hesaplarında çevrenin korunması ve geliştirilmesi boyutlarının içselleştirilmesi çalışmalarına başlanacaktır.
19. Çevreye ayrılacak uluslararası finansman kaynaklarından yararlanmak üzere ulusal çevre öncelikleri doğrultusunda projeler hazırlanacak, bu kaynakların kullanımında karar verici düzeydeki kuruluşların kapasiteleri güçlendirilecektir.
20. Çevre sorunlarının önlenmesi, çözümü ve geliştirilmesine yönelik çalışmalarda ulusal uzlaşma gerekmektedir. Bu uzlaşma çevre ve kalkınma politikalarının uyumlaştırılması amacıyla dayandırılacaktır.
21. Sürdürülebilir kalkınma hedefi doğrultusunda çevre bilinci oluşturmak üzere örgün ve yaygın eğitimde düzenlemeler yapılacak, gönüllü kuruluşların faaliyetleri desteklenecektir.
22. Bir sürü çevresel olumsuzluklara sebep olan Erozyon ile mücadele hızlandırılacak ve kapsamı yaygınlaştırılacaktır. Bu konuda devletin alacağı tedbirler yanında Gönüllü Kuruluşların aktif çalışmalarına destek verilecektir.
23. Çevrenin korunmasına yönelik bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları, hedef kitlenin ihtiyaçlarıyla ilişkilendirilecek; çevrenin korunması yönünden taşıdığı stratejik öncelik göz önünde bulundurularak yaşam boyu eğitim ilkesi gözetilecektir.

24. Çevre sorunlarına yol açmayacak tutum ve davranışların yaşamın her boyutuna dâhil edilmesi sağlanacak, çevrenin korunması kaygısı egemen değer yargılarına kazandırılacaktır.
25. Çevre Kanunu ve diğer çevre mevzuatı ile denetim yapma ve gereken yaptırımları uygulama konusunda yetki ve sorumluluğu bulunan kurum ve kuruluşların gerekli teknik donanım, altyapı ve nitelikli personel ihtiyaçlarının karşılanmasına önem verilerek kirlilikle mücadele konusunda etkinlik sağlanacaktır.
26. Her türlü hukuksal düzenlemede, çevre ile kalkınmanın uyumlaştırılmasına yönelik yaklaşımları engelleyen, önlemleri geciktiren ve etkisini azaltan yaptırımlar değiştirilecek; çevre sorunlarının önlenmesi ve çözümü ile doğrudan ve dolaylı ilgili hukuksal düzenlemelerin aralarındaki çelişkiler ve boşluklar giderilecektir.
27. Çevre sorunlarının çözümünde etkili olan arıtma tesislerinin yapımını ve işletilmesini teşvik etmek amacıyla, dünya fiyatlarından enerji temin imkânları araştırılacaktır.
28. Çevrenin korunması, iyileştirilmesi, kırsal ve kentsel alanda arazinin ve doğal kaynakların en uygun şekilde kullanılması ve korunması için yapılacak düzenlemeleri ve alınacak önlemleri ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleriyle uyumlu olarak belirli hukuki ve teknik esaslara göre düzenlemek amacıyla çıkarılan 2872 sayılı Çevre Kanunu günün koşullarına göre revize edilecektir.

Tüm bu maddeler değerlendirildiği takdirde özetle varılan kararlar:

1. Kirliliğin temizlenmesi yerine, önlenmesinin öne çıkartılması;
2. Ekonomik ve düzenleyici araçların uygun bir bileşimine başvurulması;
3. Bölge ve eko-havza ölçeğinde stratejilerin geliştirilmesi;
4. Çevre yönetim sisteminin güçlendirilmesi;

5. Politikaların ve çözümlerin, AB normları ve uluslararası standartlarla uyumlulaştırılması;
6. Çevre koruma, yönetim ve geliştirme işleriyle ilgili finansman sisteminin gözden geçirilip güçlendirilmesi;
7. Çevre duyarlılığının resmi ve gayri resmi kanallardan yaygınlaştırılması ve
8. Yürürlükteki mevzuatın, ekonomik kalkınma ile çevre koruma arasında örtüşme sağlayacak biçimde uyumlu bir içeriğe kavuşturulması.

Yedinci Beş Yıllık kalkınma Planında yer alan bu politikaların hayata geçirilmesine yönelik araçlar, "Çevre ile İlgili Kurumsal Düzenlemeler" adını taşıyan öncelikli bir proje ile bir "Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı"ndan (UÇEP) oluşmaktadır.

EK – 7 Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı:

Ulusal raporda yer alan hedefler kısmen Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planıyla örtüşmektedir.

Sekizinci Beş Yıllık kalkınma Planı'nda mevzuatta ve kurumsal yapının oluşturulmasında ilerlemeler kaydedilmesi, Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı'nın (UÇEP) hazırlanması ve çevreyle ilgili toplumsal duyarlılığın artması ve olumlu gelişmelerle birlikte bir dizi olumsuzluğa ve eksikliklere de yer verilmiştir. Bunlar şöyle özetlenebilir:

- Çevre yönetim sistemlerinin istenen etkinlik düzeyine getirilememesi;
- Hızlı kentleşmenin doğal kaynaklar üzerindeki baskıları, atıkların miktarını ve diğer çevre sorunlarını artırması;
- Eğitim, kararlara katılım süreçleri ve yerelleşme alanlarındaki gelişmenin yetersiz olması;
- Çevre politikalarının ekonomik ve toplumsal politikalarla bütünleştirilememesi;
- İlgili bakanlıklar ile yerel yönetimlerin yetki ve sorumluluklarında gerekli düzenlemeler yapılmadığından, "etkili ve eşgüdüm içinde çalışan bir çevre denetim sisteminin kurulamamış olması;
- Çevre ve kalkınma ile ilgili veri ve bilgi erişim sistemleri, çevre izleme ve ölçüm altyapısı, çevre envanterleri, istatistikler ve standartlar konularında yeterli gelişme sağlanamaması;
- Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) Yönetmeliği'nin uygulama sürecinde istenen başarının elde edilememesi.

Planda ilke ve politikalara bakılacak olursa;

- Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımının özendirilmesi ve çevresel risklerin en aza indirilmesi

- Konuyla ilgili kurum, kuruluş ve gruplar arasında işbirliği, işbölümü ve eşgüdüm sağlanması;
- Sorunların çözümünde toplumsal uzlaşma ve katılıma önem verilmesi;
- UÇEP'in güncelleştirilerek yasal bir çerçeveye kavuşturulması ve uygulamaların izlenmesi için sürdürülebilir kalkınma göstergelerinin geliştirilmesi;
- Çevresel yönetim kapasitesinin geliştirilmesi;
- Çevre politikalarının ekonomik ve toplumsal politikalarla bütünleştirilmesi;
- Politika ve stratejilerin AB normları ve uluslararası standartlarla uyumlaştırılması;
- Çevre ve kalkınma ile ilgili veri ve bilgi erişim sistemlerinin oluşturulması,
- Çevre izleme ve ölçüm altyapısının geliştirilmesi;
- Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı'nın yürürlüğe konulması ve korunan alanlar için yönetim ve eylem planları hazırlanması;
- Ulusal Çölleşmeyle Mücadele Eylem Planı'nın hazırlanması;
- Çevre duyarlılığın artırılması;
- Sayım envanterlerinin çıkarılması;
- Sanayide çevre dostu teknoloji kullanımının özendirilmesi;
- ÇED sürecinin daha etkin kılınmasına yönelik düzenlemelerin yapılması;
- Biyoteknoloji uygulamalarından kaynaklanabilecek biyolojik güvenlik risklerinin en aza indirilmesi için, bütüncül bir yaklaşımla yasal, kurumsal ve uygulamaya ilişkin düzenlemeler yapılması;
- Enerji verimliliğinin artırılmasına ve enerji tasarrufuna yönelik düzenlemelerin yapılması.

Planda Hukuksal düzenlemelerin yapılacağı kanunlara da yer verilmiştir.

- Biyogüvenlik Yasası çıkarılarak, Ulusal Biyogüvenlik Kurulu'nun oluşturulması;
- 2872 sayılı Çevre Kanunu ve 443 sayılı Çevre Bakanlığının Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile 683 sayılı Orman Kanunu,
- 394 sayılı İmar Kanunu, 362 sayılı Kıyı Kanunu,
- 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu,

2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu gerek duyulan düzenlemelerin yapılması gerektiği belirtilmiştir.